

СКУПШТИНА ОПШТИНЕ ГАЦКО

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ГАЦКО

- ПРИЈЕДЛОГ -

2010 – 2020

ПРЕДМЕТ **СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ**
ГАЦКО 2010. – 2020. ГОДИНА
- ПРИЈЕДЛОГ -

НАРУЧИЛАЦ ОПШТИНА ГАЦКО
Солунских бораца бр. 2
Гацко

НОСИЛАЦ Институт за грађевинарство „ИГ“, Бања Лука
ИЗРАДЕ

БРОЈ
ПРОТОКОЛА СТ-ИГБЛ-ИН-ЕК -0654/11

РАДНИ ТИМ

Проф. др Ђорђе Лајшић, дипл.еџ.
Проф. др. Драгољуб Урошевић, дипл. инж. руд.
Проф. др. Владимир Лукић, дипл. инж. гедез.
Проф. др. Бранислав Недовић, дипл. биолог.
Небојша Кнежевић, дипл.инж.технол.
Весна Јегдић, дипл. просторни планер
Саша Дуновић, дипл.инж.технол.
Жељка Стојановић, дипл. инж. пољ.
Бојана Ивић, дипл. инж. пољ.
Милан Тешановић, дипл. инж. саоб.
Чедомир Погарчић, дипл.инж.грађ.
Синиша Цукут, дипл.инж.технол.
Велибор Комленић, дипл.инж.заш.жив.сред.
Миленко Пливчевић, дипл.инж.заш.жив.сред.

Генерални Директор

Проф. др Ђорђе Лајшић, дипл.еџ.

САДРЖАЈ:

1.	УВОД.....	6
1.1.	ПЛАН И ПЕРСПЕКТИВА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ.....	7
1.2.	ПРИСТУП ЗАСНОВАН НА ПАРТНЕРСТВУ	8
1.3.	КОМПОНЕНТЕ СТРАТЕГИЈЕ	8
2.	СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА.....	9
2.1.	ОПШТИ ПОДАЦИ О ОПШТИНИ	9
2.1.1.	КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД РАЗВОЈА ОПШТИНЕ	9
2.1.2.	ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ	10
2.1.3.	ФИЗИЧКО - ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕРЕНА.....	12
2.1.3.1.	Рељеф.....	12
2.1.3.2.	Геолошке карактеристике терена	12
2.1.4.	ХИДРОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕРЕНА.....	13
2.1.5.	КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕРЕНА	13
2.1.6.	СТАНОВНИШТВО.....	14
2.2.	РЕСУРСНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ ОПШТИНЕ.....	17
2.2.1.	МИНЕРАЛНИ И ПРИРОДНИ РЕСУРСИ	17
2.2.1.1.	Угаљ.....	17
	Угаљ западног поља гатачког угљеног базена као термоенергетско гориво .	19
2.2.1.2.	Ресурс : Пијаћа вода.....	25
2.2.1.3.	Ресурс: Глина гатачког угљеног басена и могућност примјене у индустријске сврхе.....	26
2.2.1.4.	Ресурс: Електрофилтерски пепео Термоелектране Гацко	27
2.2.1.5.	Ресурс: Кровински лапорци угљеног слоја.....	28
2.2.1.6.	Ресурс: Кредни кречњаци на локалитету "Поникве" код Гацка	28
2.2.1.7.	Ресурс: Руда мангана на планини Лебршник код Гацка	29
2.2.1.8.	Ресурс : Земљиште	29
2.3.	КВАНТИТАТИВНА И КВАЛИТАТИВАНА АНАЛИЗА СИТУАЦИЈЕ.....	31
2.3.1.	ЛОКАЛНА САМОУПРАВА	31
2.3.2.	ОПШТИ ПРЕГЛЕД ПРИВРЕДЕ.....	37
2.3.3.	ИНДУСТРИЈА И МАЛА И СРЕДЊА ПРЕДУЗЕЋА	38
2.3.3.1	Индустрија.....	38
2.3.3.2	Мала и средња предузећа.....	38
2.3.4.	РУДАРСТВО И ЕНЕРГЕТИКА	40
2.3.5.	ПОЉОПРИВРЕДА	42
2.3.5.1.	Управљање шумама	46

2.3.6.	ТУРИЗАМ	49
2.3.6.1.	Културно - историјско наслеђе.....	49
2.3.6.2.	Природно наслеђе	50
2.3.6.3.	Вјерски туризам.....	52
2.3.6.4.	Ловни и риболовни туризам.....	55
2.3.6.5.	Смештајни и угоститељски капацитети.....	55
2.3.6.6.	Статистички подаци о броју туриста у 2009. години	58
2.3.7.	УСЛУГЕ	58
2.3.7.1.	Трговина.....	58
2.3.7.2.	Угоститељство	58
2.3.7.3.	Комунални садржаји	59
2.3.8.	ИНФРАСТРУКТУРА.....	59
2.3.8.1.	Саобраћај.....	59
2.3.8.2.	Водоснабдијевање и канализација.....	64
2.3.8.3.	Електроенергетика	66
2.3.8.4.	ТТ везе	67
2.3.9.	ОСТАЛИ СЕКТОРИ (ЗДРАВСТВО, ШКОЛСТВО, КУЛТУРА, СПОРТ...).....	67
2.3.9.1.	Здравство.....	67
2.3.9.2.	Социјална заштита	68
2.3.9.3.	Школство	70
2.3.9.4.	Култура.....	73
2.3.9.5.	Спорт	75
2.3.10.	ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	76
2.3.10.1.	Стање квалитета ваздуха.....	76
2.3.10.2.	Стање квалитета вода	78
2.3.10.3.	Земљишни ресурси, заштита, кориштење и управљање.....	81
2.3.10.4.	Управљање отпадом	83
2.4.	SWOT АНАЛИЗЕ	86
2.4.1.	СВЕОБУХВАТНА SWOT АНАЛИЗА	87
2.4.2.	СЕКТОРСКА SWOT АНАЛИЗА	89
2.4.2.1.	Локална самоуправа.....	89
2.4.2.2.	Индустрија и мала и средња предузећа	93
2.4.2.3.	Пољопривреда	97
2.4.2.4.	Туризам	100
2.4.2.5.	Услуге.....	108
2.4.2.6.	Здравство.....	109

2.4.2.7.	Инфраструктура	112
2.4.2.8.	Заштита животне средине	120
2.4.2.9.	Школство	126
2.4.2.10.	Култура	131
2.4.2.11.	Спорт	134
3.	ВИЗИЈА И МИСИЈА ОПШТИНЕ	136
4.	ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ	138
4.1.	ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ	142
4.1.	ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ	143
5.	ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ	148
5.1.	ЛОКАЛНА САМОУПРАВА	148
5.2.	ИНДУСТРИЈА И МАЛА И СРЕДЊА ПРЕДУЗЕЋА	149
5.3.	РУДАРСТВО И ЕНЕРГЕТИКА	150
5.4.	ПОЉОПРИВРЕДА	152
5.5.	ТУРИЗАМ	153
5.6.	УСЛУГЕ	154
5.7.	ИНФРАСТРУКТУРА	154
5.7.1.	САОБРАЋАЈ	154
5.7.2.	ВОДОСНАБДИЈЕВАЊЕ И КАНАЛИЗАЦИЈА	156
5.7.3.	ЕНЕРГЕТИКА	157
5.8.	ОСТАЛИ СЕКТОРИ (ЗДРАВСТВО, ШКОЛСТВО, КУЛТУРА, СПОРТ...)	159
5.8.1.	ЗДРАВСТВО	159
5.8.2.	ШКОЛСТВО	160
5.8.3.	КУЛТУРА	161
5.8.4.	СПОРТ	162
5.9.	ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	162
5.9.1.	КВАЛИТЕТ ВАЗДУХА	162
5.9.2.	УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ	163
6.	ПРОГРАМИ, АКЦИОНИ ПЛАНОВИ И ПРОЈЕКТИ	165
6.1.	ИЗБОР ПРОГРАМА И ПРОЈЕКТА	165
6.2.	ФИНАНСИЈСКИ ИНСТРУМЕНТИ	167
6.3.	ПРОЈЕКТНИ ЗАДАЦИ	169
6.4.	АКЦИОНИ ПЛАНОВИ	179
7.	ЗАКЉУЧЦИ	236

1. УВОД

Скупштина општине Гацко је на сједници одржаној 07.04.2009. године донијела Одлуку о приступању изради Стратегије развоја општине Гацко. По захтјеву Општине Гацко, Институт за грађевинарство „ИГ“ д.о.о. Бања Лука, је израдио Нацрт Стратегије развоја општине Гацко за период од 2010. до 2020. године.

Представници Института за грађевинарство „ИГ“ д.о.о. Бања Лука су дана 07.06.2010. презентовали одборницима Скупштине Општине Гацко Нацрт Стратегије. Том приликом је овај документ једногласно, са 19 гласова ЗА, усвојен и стављен на јавни увид и расправу до 15.09.2010. године.

Током јавне расправе нико није имао ни једну примједбу, коментар ни сугестију на урађени Нацрт Стратегије развоја општине Гацко за период 2010. – 2020. година.

Следећи корак у изради Стратегије развоја је овај документ, Приједлог Стратегије.

Све примједбе, коментари и сугестије које су одборници Скупштине Општине Гацко изнијели током презентације Нацрта Стратегије су узети у обзир и уграђени у Приједлог Стратегије.

Овај стратешки документ је урађен у складу са захтјевима који су дефинисани Пројектним задатком, који је достављен у одговарајућој тендерској документацији. У току припреме документа остварена је сарадња са представницима општине и њиховим радним тимовима, што је било од изузетног значаја за израду овог документа.

Стратешко планирање је систематски процес у коме локална самоуправа, заједно са локалним пословним субјектима и грађанима, утврђује значајна питања и поставља реалне циљеве, задатке и стратегије за рјешавање тих питања.

За успјешно стратешко планирање општине неопходне компоненте су: систематичност, цикличност и континуираност процеса; укључивање свих релевантних субјеката општине (локална власт, привредни субјекти, грађани); схватање да је стратешко планирање средство управљања којим се рјешавају значајне локалне потребе и проблеми.

Овако постављено стратешко планирање, процес управљања развојем општине чини у највећој могућој мјери транспарентним и омогућава да сви релевантни субјекти непосредно учествују у планирању будућности општине. Укључивање учесника у процес од самог почетка омогућава одрживост овог процеса, утолико прије што је коришћен стандардизован методолошки приступ и обезбијеђена подршка ван општине.

Од суштинског је значаја да имамо обезбијеђено одговарајуће окружење (политичко, правно, економско), као и да актери процеса постигну сагласност око циљева, да буду спремни на сарадњу и тимски рад.

Стратешко планирање је предуслов успјешног и ефикасног развоја општине Гацко. Оно укључује планирање, примјену и оцјену постигнутих ефеката. Као такво морало би се користити за рјешавање питања капиталних улагања, јавних услуга и будућег привредног развоја. Стратешки општински акциони план од 2010-2020. године бави се овим областима, а у наредном периоду неопходно је ставити посебан акценат на стратешко планирање привредног и туристичког развоја, што ће омогућити успостављање сасвим нових односа – прије свега, успостављање јавно-приватног партнерства. Све то ће резултирати да општина Гацко буде успјешна, ефикасна, приступачна грађанима, препознатљива, привлачна за живот и рад.

1.1. ПЛАН И ПЕРСПЕКТИВА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ

Стратегија развоја општине Гацко за период 2010-2020. године је документ којим ће се одредити правци и приоритети развоја општине у наредном планском периоду.

Предложеним стратешким правцима развоја претходила је свеобухватна анализа постојећег стања која је указала на све слабости и ограничења у досадашњем развоју општине, али и дала оптимистичнију слику могућности и потенцијала којима располаже општина Гацко. У току израде овог документа коришћени су званични подаци надлежних институција, стручна помоћ сарадника Општине Гацко. Стратешки план развоја општине за планирани период је комплементаран са плановима развоја Републике и регије.

Стратешки план је докуменат који је сагледавао развој у наредних десет година. По истеку сваке године, он треба да буде анализиран у смислу остварења претходне године и треба да буде допуњен још једном годином, тако да увијек има временски хоризонт сагледавања од сљедеће године. Ревизија стратешког плана која се ради једном годишње треба да буде урађена реално сагледавајући резултате имплементације, промјене у окружењу, као и финансијске ресурсе који је омогућавају.

Одговорност за стратешко планирање је на функционерима и запосленима у локалној управи општине, као и на представницима свих заинтересованих група и грађанима уопште.

Организацијом израде стратешког плана, као и организацијом његове годишње ревизије и допуне треба да се баве функционери и запослени стручњаци у локалној управи. Они треба да искористе своја стручна знања, а по потреби да ангажују и стручњаке из специјализованих фирми да им у томе помогну. Они су одговорни, такође за организацију упознавања шире јавности са приједлозима који су дати у стратешком плану, као и за мотивисање грађана да своје приједлоге, сугестије и примједбе дају слободно, образложено и да имају конструктиван приступ, тј. да план осјећају као “свој” документ.

План и перспективе развоја општине обрађене су на основу њеног: географског положаја, природних ресурса и туристичких потенцијала, а све у давања смјерница које ће довести до њеног квалитетнијег економског, социјалног и еколошког развоја, а самим тим и становништву ове општине омогућити квалитетнији и љепши живот.

1.2. ПРИСТУП ЗАСНОВАН НА ПАРТНЕРСТВУ

У изради стратешког плана општине и дефинисању њених перспектива стратешки партнери су све оне институције, појединци и организације, које имају битног утицаја на процес планирања и његове примјене.

Међу најважнијим стратешким партнерима у периоду примјене и реализације, по усвајању стратешког плана, биће потенцијални донатори, финансијери, државни органи, банке и друге финансијске институције које могу да помогну у финансирању реализације програма.

Државни органи: Министарство финансија, Министарство индустрије, енергетике и развоја, Министарство трговине и туризма, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде и други органи су такође важан партнер у изради и реализацији стратегије општине.

1.3. КОМПОНЕНТЕ СТРАТЕГИЈЕ

Стратегија развоја општине Гацко рађена је на основу Пројектног задатка, који је дефинисао Инвеститор.

Стратегија поред Уводног дијела садржи 6 поглавља - Ситуациона анализа; Визија и мисија општине; Општи и посебни циљеви; Приоритети и мјере; Програми, акциони планови и пројекти, те Закључна разматрања.

Као најважнији сегменти овог документа могу се издвојити последњих пет поглавља, у којима је дефинисана визија општине у будућности, циљеви, приоритети, мјере и планови које треба реализовати у будућности како би општина Гацко постигла изузетне резултате у економском, еколошком и социјалном развоју у будућности.

2. СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА

2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ОПШТИНИ

2.1.1. КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД РАЗВОЈА ОПШТИНЕ

Историјска језгра градова настајала су дугим и сложеним процесом развоја и промјенама током вијекова. На подручју Гацка постоје трагови разних културних струјања као резултат историјских збивања која су детерминисала ток и облик урбаног и културног развоја све до данас. Поуздано се зна да је још у праисторијском добу на простору данашњег Гацка, постојао живот, што је документовано материјалом из мезолита (- у ловном станишту - у Ружиној пећини у Пустом Пољу).

На прелазу из каменог доба у доба употребе метала, постоје трагови потврђени налазом бакареног мача са локалитета Геља Љути.

У раноилирском периоду (1300.- 850. године прије нове ере) до времена римске окупације на овим просторима живјела су илирска племена, (остаци око 500 илирских гомила и градина).

Римско насеље са бројним остацима грађевинског материјала, пронађени су и у самом граду. Римљани су подизали своја насеља непосредно уз илирске градине, код Гата, Градца, Автовца, Гацка, Грачанице, Градине и других. Најстарије и највеће насеље из тог доба је Трговиште, подигнуто код данашњег села Казанаца. На основу изучавања може се закључити да је то било знатно градско насеље на раскрсници важних путева, које је имало значајан трг у доба Јулија Цезара, гдје су се укрштала два важна римска путна правца Епидаурис – Подриње и Нарона - Никшић.

Гацко је крајем 9. и почетком 10. вијека улазило у састав велике државе српског кнеза Часлава, а у раном 13. вијеку, након оснивања самосталне Српске православне цркве, улазило је у састав једне од њених веома значајних епископија-захумског владичанства.

Прво озбиљније присуство Турака у околини Гацка биљежи се са 1415.год.

Гацко се као главно мјесто жупе Гацко и цијеле гатачке области са Гатачким Рудинама помиње још од средњег вијека.

Период аустро-угарске окупације значио је извјесно побољшање услова за развој гатачке области и самог Гацка. Ово раздобље доноси, премда у сразмјерно малом обиму, промјене у урбанистичкој структури насеља, као и изградњу неких мањих објеката чији архитектонски израз одражава стилска кретања у градитељству тадашње Средње Европе.

У периоду између 1918. и 1945. год. интензивирао је промјене у економском развоју, а посредно и у урбанистичкој структуру насеља, која је у другој половини 20. вијека претрпјела извјесне промјене.

Простор општине Гацко има око 200 евидентираних археолошких локалитета. Овај податак говори о богатству живота у свим временским раздобљима: праисторијским, античким и средњевјековним.

2.1.2. ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Општина Гацко се налази на југоистоку Републике Српске и заједно са општинама Невесиње, Берковићи, Љубиње, Требиње и Билећа чини српску Источну Херцеговину.

С обзиром на то да је смјештено у самом центру Херцеговине Гацко има изузетан географски, геополитички и геостратешки положај. Општина обухвата простор Високе Херцеговине, а на територији између планинских масива је смјештено Гатачко поље.

Гацко је као територијална јединица смјештено од 43°01' до 43°23' сјеверне географске ширине и од 18°20' до 18°42' источне географске дужине. По надморској висини је најуздигнутији горски дио Херцеговине, с просјечном надморском висином изнад 1000 метара. Надморска висина насеља Гацко је 956 м. Висинска разлика између највише (Волујак 2336 м) и најниже тачке (Вратар 710 м) је 1626 м.

На истоку Херцеговине Гацко је гранична општина према Црној Гори и с дијелом Пиве и Никшића (Оногошта) једно вријеме је чинило административно-територијалну јединицу окружног значаја са сједиштем у Гацку. Нестанком „Старе Херцеговине“ гатачка жупа је изгубила већи дио територије и свој простор сузила на међупланинску област данашње општине са 736 км² површине.

Слика бр. 1 Положај општине Гацко (област представљена црвеном бојом)

Данас територија општине заузима површину од 736 км² и граничи са следећим општинама: на сјеверу - са општинама Фоча и Калиновик; на западу - са општином Невесиње; на југу - са општином Билећа, а на истоку - са општинама Никшић и Плужине.

Табела бр. 1 Основни подаци о општини Гацко

Површина	736 км ²
Клима	Умјерено континентална до субалпска
Број мјесних заједница	9
Процјена броја становника	10.500 - 11.000
Густина насељености	15 ст/км ²

Насељена мјеста општине чине следећа насеља: Автовац, Бахори, Башићи, Берушица, Брајићевићи, Браниловићи, Церница, Чемерно, Данићи, Добреља, Домрке, Доња Бодежишта, Драмешина, Дражљево, Друговићи, Дубљевићи, Фојница, Гацко, Гарева, Горња Бодежишта, Грачаница, Градина, Ходинићи, Игри, Изгори, Јабука, Јасеник, Југовићи, Казанци, Кључ, Кокорина, Краварево, Кула, Липник, Лончари, Лука, Луковице, Љесков Дуб, Меданићи, Међуљићи, Мекавци, Мелечићи, Михољаче, Мједеник, Мрђеновићи, Муховићи, Наданићи, Нови Дулићи, Платице, Пода, Придворица, Пржине, Пусто Поље, Равни, Рудо Поље, Самобор, Сливља, Содери, Срђевићи, Стамбелићи, Стари Дулићи, Степен, Столац, Шљивовица, Шиповица, Шуме, Шумићи, Улиње, Вишњево, Вратковићи, Врба, Заградци, Зуровићи и Жањевица.

На подручју општине је основано 9 мјесних заједница и то: Автовац, Бистрица, Брљево, Врба, Гацко, Кула, Наданићи, Степен и Фојница.

Општина Гацко са површином од 736 км² или 73.600 ха, заузима 1,3 % Босне и Херцеговине односно 3,00 % Републике Српске.

Општински центар град Гацко удаљен је од Дубровника и Јадранског мора 108 км, Требиња 72 км, Мостара 94 км, Фоче 69 км, Сарајева 146 км, Никшића 62 км, а само 38 км од националног парка „Сутјеска“ члана уније националних паркова Европе.

Уколико се има у виду окружење у којем је смјештена и чињеница да се налази на раскрсници путева, за општину Гацко се може рећи да има повољан природно-географски, али и туристички положај. Због ове чињенице положај Гатачке општине може се прихватити као значајна компонента развоја транзитног туризма као својеврсне подстицајне основе за развој туризма уопште.

2.1.3. ФИЗИЧКО - ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕРЕНА

2.1.3.1. Рељеф

Облици рељефа овог простора обликовани су радом егзогенних (спољашњих) сила, посебно дјеловањем крашке и флувијалне (ријечне) ерозије. Ово је типичан Динарски холокарст. Правац пружања планина и гатачког поља је динарски сјеверозапад - југоисток.

Битно обиљежје овом простору даје подземна крашка хидрографија. Најзначајнији елемент рељефа су мања поља у кршу, крашке увале, крашке луке, вртаче, шкрапе, јаме, пећине, понори и еставеле.

Највећи и најзначајнији облик крашког рељефа је Гатачко поље, које лежи на надморској висини 929-960 м и спада у групу високих крашких поља. Дуго је 20 км, а просјечна ширина је око 3 км. Дијели се на Горње и Доње поље. Доње поље дијели се на Велико и Мало. По правилу на сјеверним странама су извори, а на југу понори. Велико поље има површину 60 км², а Мало поље 8 км² (Куљско поље). Некадашње неогено Гатачко језеро отекло је ријеком Дјуропом - Заломком и ријеком Мушницом подземним путем, а дијелом јамама и понорима по ободу поља.

Сјеверни дио општине чини крашка површина Поникве (1100-1200 м.н.м.), док је јужно Церничко (Степенско - Куљско) поље 100 м ниже од Гатачког поља, а најнижа тачка је понор Јасовица (810 м). Церничко поље има правац пружања запад - исток и одступа од Динарског правца СЗ-ЈИ, због расједања. Има површину око 3 км².

Општина Гацко омеђена је планинама: Зеленгора (2014 м), Вољујак (2336 м), Власуља (2103 м), Маглић (2386 м), Лебршник (1985 м), Ковиљац (1517 м), Косови врх (1647 м), Манита гора (1736 м), Добрељица (1892 м), Голија (1942 м), Турило (1561 м), Сомина (1596 м), Троглав (1554 м), Баба са Дједом (1735 м), Бјеласница (1867 м), Магроп (1671 м), Ивица (1548 м), Виловица (1608 м) и Думош (1882 м).

Најзначајни превоји су Чемерно (1293 м), Кобиља Глава (1030 м) и Равно (1500 м). Највиша тачка је Вољујак (2336 м), а најнижа Вратар (710 м), то значи да је разлика највише и најниже тачке 1626 м.

2.1.3.2. Геолошке карактеристике терена

Терен је изграђен од седимената различите старости и литолошког састава, различитог постанка и појављивања, различите окршености и испуцалости као и различитих хидрогеолошких својстава. Све то условљава велику разноликост у геотехничким својствима средина које учествују у његовој грађи, а геотехничке карактеристике средина су основни елементи у дефинисању услова изградње појединих или групе објеката.

Најстарије стијене су тријаске старости (кречњачки доломити и флишне стијене) настале су прије 150-200 милиона година. Неогени седименти везани су за дно Гатачког поља (око 40 км²), настали прије 12-30 милиона година. У доњим токовима ријека су алувијални седименти настали у геолошкој данашњици.

Гатачки крај је простор Херцеговачке зоне и дио спољних динарских планина, геолошки је добро проучен. Највећи значај имају лежишта угља лигнита у Гатачком пољу. Боксита има у југозападним падинама Ђеда, а бијелог боксита на падинама Троглава. На западној страни Лебршника има мангана. Угаљ се јавља у три слоја и експлоатише се дневним копом. Доња калорична вриједност је око 2800 cal. Огромне су резерве бентонита и лапорца, а има и кварцног пијеска.

Гатачки лигнит настаје прије 12-15 милиона година. Планине су настале Алпском орогенезом, а као Динариди или младе вјеначне планине, прије 30-40 милиона година.

У Гатачком пољу тла су минерално - мочварна. Има и ритске црнице, црвенице и смеђег тла.

2.1.4. ХИДРОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕРЕНА

Основно обиљежје терена у хидролошком смислу су понорнице, али развијена је и површинска хидрографска мрежа: **Неретва** (изворе у Гацку), **Изгорка** и **Јабучница** (чине Сутјеску), **Драмешинска ријека**, **Жањевичка ријека**, **Мушница**, **Грачаница**, **Ђуропа - Заломка** и низ рјечица и потока.

Од језера најзначајнија су два вјештачка језера: **Клиње** (1896) и **Врба-Улиње** (1983). Има велики број понора, извора и еставела.

Значајно је нагласити и то да је Гацко вододјелница Јадранског и Црноморског слива: **Чемерно и Гатачко поље** (Добрељска пећина).

2.1.5. КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕРЕНА

Гацко се због велике надморске висине (940 м) одликује субалпском климом, иако је смјештено у крашком Гатачком пољу јужно од планинског превоја Чемерно. Овај тип климе карактеришу средње годишње температуре ваздуха испод 10°C. Тако средња годишња температура ваздуха за Гацко износи 8.3 °C, док је на Чемерну само 5.9 °C .

У току зиме, у крашким пољима као што је Гатачко поље, која су мало удаљенија од Јадрана и чија су дна дубоко испод околних планинских врхова, таложи се хладан ваздух који се спушта по странама околних планина због чега су зиме често оштре, док се лети, сразмјерно надморској висини, дна поља прилично загрију, услед чега је годишње колебање температуре у крашким пољима повећано (на Чемерну годишње колебање износи 18.2 °C, док за Гацко износи 19.3 °C). Поред тога, у наведеним конкавним крашким облицима зими се јављају приземне температурне инверзије јаког интензитета што потврђују и вриједности екстремно ниских температура. Тако Гацко има апсолутну минималну температуру (минус 34.3 °C) нижу од Чемерна (минус 22.2 °C). Зиме су овдје врло хладне са просјечним температурама које се крећу у опсегу од минус 0.4°C у Гацку до минус 2.4°C на превоју Чемерно.

Средње лјетне температуре крећу се у опсегу од 14.6 °C за Чемерно до 17.0 °C за Гацко, па су у крашким пољима лjeta врло пријатна, чак и прохладна. Јесени су осјетно топлије од прољећа (средња јесења температура ваздуха се креће од 7.1 °C за Чемерно до 9.3 °C за Гацко, а средња прољетна од 4.8 °C за Чемерно до 7.3 °C за Гацко), што је последица израженог маритимног утицаја на поднебље овог краја.

Анализа средњих мјесечних температура ваздуха показује да је најнижа температура у јануару и варира од -1.4 °C (Гацико) до -3.4 °C (Чемерно), док су најтоплији мјесеци јул (Гацико 17.9 °C) и август (Чемерно 14.8 °C). Изражено годишње колебање температуре ваздуха (53.0 °C за Чемерно и 69.3 °C за Гацко) одражава доминантан утицај орографије и надморске висине на формирање субалпског термичког режима на анализираном подручју.

Апсолутни максимум температуре ваздуха се јавља у августу (Гацико, 35.0 °C, Чемерно, 30.8 °C), док се апсолутни минимум температуре ваздуха јавља у јануару и креће се у границама од -22.2 °C на Чемерну до -34.3 °C у Гацику.

Због отворености према мору, маритимни утицаји осјећају се и у овом дијелу Херцеговине, нарочито у погледу плувиометријског режима. Наиме, на анализираном подручју у току године у просјеку се излучи око 1700 мм падавина, од чега више од 50% у периоду од октобра до априла (што је одлика маритимног режима падавина) и само 13% у току лjeta. Међутим, према општим климатским карактеристика ширег подручја Општине Гацко, а нарочито карактеристикама температурног режима, уочава се да поднебље овог краја припада умјереноконтиненталном типу климата, на прелазу у субалпску варијанту климе, чему свакако највише доприносе надморска висина и високи планински вијенци у залеђу на северу. Средња годишња температура у Гацику износи 8.3 °C, средња јануарска минус 1.3 °C, а средња јулска 17.9 °C.

Велика учесталост појаве мразева представља такође значајну карактеристику климе Гатачког поља. Годишње се на анализираном подручју у просјеку јавља 116 дана са мразом (дани са минималном дневном температуром ваздуха испод 0 °C) и то од септембра до маја месеца. Снијег се на овом подручју јавља углавном од септембра до маја. Средњи годишњи број дана са снијегом за Гацко износи 44 дана, а за Чемерно 84 дана, и мањи је од средњег годишњег броја дана са сњежним покривачем за око 30%, што је одлика субалпске климе.

2.1.6. СТАНОВНИШТВО

Основна демографска карактеристика овог подручја је да је оно било емигранторно. Од укупно 70 насеља у општини (без центра) у 61 насељу је дошло до апсолутног пада броја становника. На сеоском подручју наталитет је био мањи него у општинском центру.

Дио сеоског становништва преселио у насеље Гацко, али је већи дио миграција био усмјерен у друге веће градове и у иностранство. То потврђује констатацију да привредни развој није могао задржати становништво да остане на овом подручју (прије свега изградња Термоелектране на богатим налазиштима угља).

Миграциона стопа је мала. У 2007. години у Гацко се доселило 78, а одселило из Гацка 74 становника, док се у 2008. години у Гацко се доселило 78, а одселило 103 становника. Као разлози миграција могу се навести повратак становништва у мјесто рођења, као и ради запошљавања.

Важно је напоменути и то да се сваке године око 50 % ученика средњих школа одлази у Србију, а око 2-3 % у Црну Гору ради студирања, а остали ученици одлазе у Бања Луку, на Пале и у Требиње. По завршетку школовања већина остане у мјесту школовања, а неки се врате у Гацко.

Број становника општине се смањивао, а од 1981. године стагнирао, што није био случај са насељем Гацко као општинским центром. То показују следећи подаци о броју становника:

Табела бр. 2 Број становника општине Гацко

Година	1971	1981	1991	2001
Општина	12.033	10.279	10.788	10.073
Град	1.604	2.602	4.584	4.326

(Извор: Урбанистички план Гацко 2002-2015)

Пошто је рат изазвао велике демографске промјене, у овом тренутку би једино попис становништва дао реалну слику. Измијењену демографску слику општине илуструје једино податак о 1.186 избјеглих домаћинстава по попису из 1996. године, што чини 40% од укупног броја домаћинстава.

У Урбанистичком плану Гацко "2002-2015" наводе се и подаци о домаћинстава и просјечној величини домаћинства у насељу Гацко и они су следећи:

Табела бр. 3 Подаци о домаћинствима

	1981.	1991.	процјена 2001.
Број домаћинстава	725	1.329	1.310
Просјечна величина домаћинства	3.60	3.45	3.30

(Извор: Урбанистички план Гацко 2002-2015)

Данас се процјењује да у општини Гацко има 10.800 становника. Већину становништва чине Срби - 10.750, док Бошњака има 48. Густина насељености општине износи 15 становника на км², а гледајући одвојено градска и рурална насеља она износи 277 становника на км² у градским насељима 5 становника на км² у руралним насељима. Старосна структура је следећа:

Табела бр. 4: Старосна структура

Старост	Укупно
Од 6 до 15	1.197
Од 15 до 19	865
Од 20 до 30	2.571
Од 30 до 40	1.101
Од 40 до 65	2.191
Преко 65	2.450

Образовна структура је следећа:

Табела бр. 5 Образовна структура становништва општине Гацко

Образовни профил	Укупно
Магистри	15
Висока и виша стручна спрема	880
Основна школа	440
Остало пунољетно становништво има средњу стручну спрему трећег и четвртог степена	

Укупан број запослених је 5007, а тиме и стопа запослености 46 % што је више него дупло више од републичког просјека, али треба имати на уму чињеницу да имамо знатан број грађана који се воде као запослени, а њихова судбина и судбина предузећа у којима су запослени је недефинисана („Билећанка“, „Планинско добро“ и слично).

Званично незапослених (октобар, 2009.) је 959, те је стопа незапослености око 9% што је такође знатно повољније од републичког просјека. Интересантна је и школска и старосна структура незапослених:

Према подацима број незапослених лица, регистрованих у Заводу за запошљавање је 959. Према образовној структури то изгледа овако:

Табела бр. 6 Број незапослених

Школска спрема	НК	ПК	КВ	ССС	ВКВ	ВШС	ВСС
Број незапослених	228	9	325	282	20	36	59

Табела бр. 7 Број незапослених (по старосној доби)

Доб	18-20	20-24	24-30	30-35	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65
Број	39	124	187	125	113	93	79	94	67	27

Из овога се види да су 473 незапослена лица старосне доби преко 35 година, а чак 188 лица је преко 50 година који на тржишту рада имају мале или никакве шансе за будуће запослење, и од којих ће добар број послје навршених 65 година живота прећи у надлежност ЦСР.

Природни прираштај у општини није на задовољавајућем нивоу. Број новорођене дјеце последњих година у сталном је паду, док се број умрлих повећава. Према подацима за последње три године природни прираштај је имао следеће вриједности:

2007. године рођено је 76-еро дјеце, умрло је 82-је људи,
природни прираштај је – 6.
2008. године рођено је 75 - еро дјеце, умрло је 82-је људи,
природни прираштај је – 7.
2009. године рођена су 93 дјетета, умрло је 120 људи,
природни прираштај је – 27.

2.2. РЕСУРСНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ ОПШТИНЕ

Ресурси представљају важан фактор и елемент за друштвени, привредни и економски развој једне општине. Они могу бити: природни - богатство у рудама, водним ресурсима, биљном и животињском свијету, демографски - становништво, радна снага, радне способности; привредни - пољопривреда и пољопривредни објекти; технички - цјелокупна инфраструктура и слично.

Општина Гацко посједује изузетне природне и минералне ресурсе, који се могу искористити за развој овог подручја и стварање квалитетнијих услова живота. У наставку слиједи преглед природних и минералних ресурса са могућностима њихове примјене, који је дат на основу истраживања, чији су нам резултати пружени од стране надлежних из Општине Гацко.

2.2.1. МИНЕРАЛНИ И ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

2.2.1.1. Угаљ

Угаљ је опште име за остатке окамењених (фосилизованих) вегетабилних материја које су се, пошто су биле прекривене слојем седименталне стијене који их је доводио од додира са ваздухом, а затим били изложени притиску и температури у току геолошких ера, претворили у једињења богата угљеником (процес карбонизације)

Угаљ је гориви седимент. Процес поугљењивања остварује се постепеним повећавањем релативног садржаја угљеника (C) уз истовремено смањивање релативног садржаја кисеоника (O₂), азота (N₂), водоника (H₂). Имамо низ сукцесивних претварања: биљни остаци и дрво – тресет – лигнит – мрки угаљ – камени угаљ. Тај процес је трајао стотинама милиона година.

Угаљ је, са резервама већим од резерви свих осталих фосилних горива, један од највећих извора енергије на свијету. Већина угљева у свијету има употребну вриједност прије свега као енергент. При томе са степеном карбонификације расте енергетска моћ угља сведена на јединицу масе. Али, угаљ готово никад не долази чист у земљиној кори. Има више материја које су с угљеном супстанцом још од његова настанка помијешане и које му смањују енергетску моћ (баласт).

Основни подаци о потрошњи угља су сљедећи:

✓ средња калорична вриједност	10 362 J/kg (2 475 kcal/kg)
✓ сатна потрошња	286,5 t/h
✓ број сати рада блока	6 000
✓ годишња потрошња горива	1,654x10 ⁶ t

Хемијски састав угља поменуте калоријске вриједности је сљедећи:

✓ угљеник C	30,4%
✓ водоник H	2,4%
✓ азот N	0,7%
✓ укупни сумпор S	0,5% (максимално 0,55%)
✓ пепео	12% (максимално 16%)
✓ влага	40 %

Коефицијент мељивости угља је 0,95. Угаљ се у ложишту допрема у облику угљене прашине што се обезбјеђује помоћу 8 млинова (7 у раду), сваки капацитета 46 t/h. Млинови имају предразбијаче и вентилаторског су типа. Мазут, калоријске вриједности 39 775 J/kg (9 500 kcal/kg) који се користи до изласка блока на 30% оптерећења, за подржавање горења до изласка блока на 70% оптерећења и у случајевима већих оптерећења уколико знатно падне калоријска вриједност угља (испод 9 105 J/kg). Максимална потрошња мазута при потпали је 29 t/h. Потпала мазута се врши помоћу 8 горионика на пропан-бутан гас, при чему је потрошња гаса по горионику 1,4-3,6 kg/h а притисак пред гориоником је 0,05 DN/cm² (1 Pa = 10 DN/cm²).

Табела бр. 8 Основни подаци о угљу са ПК "Грчаница" Гацко:

ВРСТА УГЉА	ЛИГНИТ
Доња калорична вриједност: а) просјечна најнижа б) гарантована ц) просјечна највиша	6680 kJ/kg (1598 kcal/kg) 7420 kJ/kg (1775 kcal/kg) 8270 kJ/kg (1978 kcal/kg)
Укупна влага	39-41%
Количина ксилита	0-40% просјечна 20-27%
Мељивост	30-60 % према Граве-у 8-20
Проценат пепела	6-20%
Јалове примјесе	Углавном улошци лапорца, којег код експлоатације није могуће селективно вадити.
Љепљивост	Због високе влаге лигнит постаје љепљив под одређеним условима.
Сила резања	70-140 N/cm (7-14 kp/cm)
чврстоћа на притисак	860 N/cm (86 kp/cm)
Запреминска тежина у чврстом стању	13,5 kN/m (1,35 Мр/м)
Насипна тежина равнoг угља у растреситом стању	7,0-9 kN/m (0,7-0,9 Мр/м) просјечна 7,2 kN/m (0,72 Мр/м)
Насипна тежина издробљеног угља на гранулацију 0-30 mm	0,8 t/m (0,8-0,92)
Гранулација: а) равнoг угља на улазу у дробилицу б) издробљеног угља минимално 90% максимално 10%	0-500 mm 0-30 mm изнад 30 mm

У следећој табели приказан је просјечан квалитет укупних резерви угља ПК „Грачаница“ Гацко

Табела бр. 9 Просјечан квалитет чистог угља ПК „Грачаница“ Гацко

		чисти угаљ
		билансне резерве
груба влага	%	29,24
хигро влага	%	8,97
укупна влага	%	38,23
пепео	%	12,27
испарљ. материје	%	29,85
сагорљ. материје	%	49,47
Ц - фих	%	19,59
кокс	%	31,84
С - укупан	%	1,38
С - сагорив	%	0,41
С - везан	%	0,97
ГТЕ	kJ/kg	12 119
ДТЕ	kJ/kg	10 718
запреминска маса	t/m ³	1, 27

„чист угаљ“ – подразумијева се квалитет угљене супстанце у угљеном слоју укључујући и оне дијелове угљеног слоја који дају огрјевну енергију већу од 4186 kJ/kg. Из обрачуна квалитета угља изузете су изоловане, тање партије угљеног слоја.

Угаљ западног поља гатачког угљеног базена као термоенергетско гориво

Топлотни ефекат чистог угља за ПК „Грачаница“ Гацко, добијен пондерисањем преко маса и дужина приказан је у следећој табели. Одређени коефицијент варијације указује на то да је лежиште веома равномјерно са аспекта топлотне вриједности.

Табела бр. 10 Топлотни ефекат чистог угља

	kJ/kg	kcal/kg
ГТЕ	12 119	2 895
ДТЕ	10 718	2 560

Табела бр. 11 Анализа угља „Грачаница“

Ред. бр.	Једињење	Анализа пепела %					
		Просјечне вриједности за крило		Узорци РИ			
		А	Б	7	8	Гар	0
1.	SiO ₂	7,34	12,64	4,92	6,02	12,50	5,30
2.	Fe ₂ O ₃	2,65	4,01	2,57	4,11	5,50	3,34
3.	Al ₂ O ₃	4,37	7,44	4,40	3,91	6,40	4,15
4.	CaO	70,92	60,12	71,63	73,37	58,68	72,50
5.	MgO	1,24	1,05	2,17	2,44	2,60	2,30
6.	SO ₃	11,10	10,85	13,92	9,67	12,80	11,79
7.	P ₂ O ₅	0,30	0,53	0,19	0,17	0,23	0,18
8.	TiO ₂	-	-	0,19	0,23	0,21	0,21
9.	Na ₂ O	1,01	1,35	0,04	0,05	0,80	0,05
10.	K ₂ O	0,49	0,93	0,22	0,15	0,28	0,18
11.	MnO	0,05	0,11	-	-	-	-
Укупно:		99,47	99,03	100,25	100,12	100,00	100,00

Минералне материје у угљу: За минералне материје које се налазе у угљу карактеристичан је значајан садржај карбоната (CaCO₃, MgCO₃, CaMg(CO₃)₂), који се при сагорјевању угља загријавају и разлажу, стварајући оксиде калцијума и магнезијума. Ове реакције су ендотермне, па се на њих троши дио топлотне енергије којом располаже сагорљиви дио угљене масе. О садржају карбоната у угљу "Грачаница" се може судити на основу анализе пепела из које се види да су количине карбоната у пепелу доминантне.

Да би се утврдио утицај разлагања карбоната на промјену елементарне анализе гарантних угљева, извршена је корекција постојећих анализа уз неколико претпоставки:

1. калцијумоксид и магнезијумоксид из пепела налазе се у минералним материјама у облику карбоната (CaCO₃ и MgCO₃);
2. обзиром да је учешће магнезијумоксида у пепелу мало (MgO/CaO=0,017 до 0,044), претпоставља да се MgCO₃ у минералним материјама налази у облику калцијумкарбоната (CaCO₃). Овим је учињена занемарљиво мала грешка, јер се при разлагању карбоната стварају приближно исте количине оксида и угљендиоксида:

3. при сагоријевању угља разлагањем карбоната се ствара 0,44 kg CO₂ по једном kg CaCO₃.
4. топлота дисоцијације зависи од температуре при којој се процес одвија и одређује се по изразу:

$$Q_d = 1.756,9 + 1,3,8 \cdot 10^{-2} \cdot T - 20,9 \cdot 10^{-5} \cdot T^2 + 2,6 \cdot 10^{-8} \cdot T^3, \text{ kJ/kg CaCO}_3$$

Вриједности одређене по овом изразу приказане су у следећој табели.

Табела бр. 12 Топлота дисоцијације

Ред. бр.	Температура реакције		Топлота дисоцијације kJ/kg CaCO ₃	$\frac{q_{d1000}}{q_{dt'}} \cdot 100\%$
	t, °C	T, K		
1.	400	673	1 763,3	93,6
2.	500	773	1 751,0	94,2
3.	700	973	1 716,6	96,0
4.	1 000	1 273	1 649,6	100,0
5.	1 300	1 573	1 557,5	105,9

1. при сагорјевању угља у калориметарској бомби сви се карбонати разлажу и негативни утицај дисоцијације није узет у обзир; у обзир је узета само топлота која се ствара услед реоксидације SO₂ и SO₃ и услед стварања азотне киселине.
2. ако се претпостави да се процес дисоцијације одвија при релативно ниској температури од 400 °C, топлота дисоцијације се може одредити по изразу:

$$q_d = -\frac{1.763,3}{0,44} \cdot \frac{1}{100} (CO_2)_k = -40(CO_2)_k \text{ kJ/kg}$$

гдје је (CO₂)_k садржај угљендиоксида који настаје при дисоцијацији карбоната у процентима по маси.

3. од 1 kg CaCO₃ створиће се:

$$\frac{(CO_2)_k}{\rho_{CO_2}} = \frac{0,44}{1,96} = 0,224 \text{ m}^3 \text{ CO}_2$$

ради чега се морају кориговати вриједности за угљеник и кисеоник у елементарној анализи. На основу ових претпоставки, садржај карбоната у 1 kg радног горива биће:

$$K^r = \frac{A^r}{100} \cdot \frac{CaO + MgO}{100} \cdot \frac{100}{56} = A^r \cdot \frac{CaO + MgO}{5.600} \text{ kg CaCO}_3/\text{kg горива}$$

па се вриједности за угљеник и кисеоник коригују по изразима:

$$C_{kor}^r = C^r - 12 \cdot K^r \%$$

$$O_{kor}^r = O^r - 32 \cdot K^r \%$$

при чему ће се садржај пепела повећати на вриједност:

$$A_{kor}^r = A^r + (CO_2)_k^r = A^r + 44 \cdot K^r \%$$

4. такође се претпоставља да у минералном дијелу горива нема хидратне (везане) влаге W_M^r (%) коју садрже алумосиликати (глина), пошто је њихов садржај занемарљив. Када се анализе гарантног угља прикажу у Van Krevelenovom дијаграму може се констатовати да се вриједности налазе у подручју такозваних меких мрких угљева.

Табела бр. 13 Физичкохемијске карактеристике угља "Гацко"

Ред. бр.	Величина	Ознака	Једи. мјере	ГЕОИНЖЕЊЕРИНГ Просјечне вриједности за крило А*			RI			
							Узорак број			
				GR	DR	OR	7	8	GAR	0
1	Груба влага	W_g^r	%	29,35	29,85	29,57				
2	Хигроскопска влага	W_h^r	%	6,86	7,37	7,13				
3	Укупна влага	W^r	%	36,21	37,22	36,70	33,80	40,50	40,00	34,60
4	Пепео	A^r	%	20,09	17,51	18,59	20,29	16,96	12,00	19,92
5	Садржај волатила у радној маси горива	V^r	%	29,94	30,13	29,98	34,10	28,28	27,00	33,04
6	Садржај фиксног угљеника у радној маси	C_{fix}	%	13,51	15,05	14,36	11,81	14,26	21,00	12,44
7	Садржај кокса у радној маси горива		%	33,85	32,65	33,32	32,10	31,22	33,00	32,36
8	Садржај сагорљивих материја		%	43,45	45,18	44,34	45,91	42,54	48,00	45,84
9	Горња топлотна моћ радне масе горива	H_g^r	kJ/Kg	8660	10206	9516	8035	9155	-	-
10	Доња топлотна моћ радне масе горива	H_d^r	kJ/Kg	7577	9072	8406	6845	7755	10362	7109
11	Садржај волатила у сагорљивој маси	V^g	%	68,51	66,56	67,05	74,28	66,48	56,25	72,65

Влажност угља: влажност у радној маси угља креће се у доста широким границама ($W^r = 31,2$ до $44,0\%$). Карактеристично је да на хигроскопну влагу отпада свега око 20% укупног садржаја влаге. Анализом баластних материја у расположивим узорцима може се утврдити приближна зависност садржаја влаге од садржаја минералних материја у радном гориву:

$$W^r = 48,72 - 0,51 \cdot A_\Sigma^r \quad \%$$

Овај израз се може користити само за веома грубу контролу баласта угља.

Петролошки састав и механичке особине угља "Гацко": Према истраживањима угља Гацко, петролошки састав угља креће се у границама приказаним у следећој табели.

Табела бр. 14 Петролошки састав угља "Гацко"

Ред. бр.	Група	Петролошки састав, %	
		Мин.	Мах.
1.	Текстинит	7.18	18.49
2.	Алуминит	15.83	24.78
3.	Антринит	16.82	18.29
4.	Ленсинит	11.22	12.77
5.	Гелинит	9.15	13.88
6.	Липтинит	4.72	6.09
7.	Интертинит	5.99	6.56
8.	Глина	7.20	9.81
9.	Карбонат	2.45	2.57
10.	Пирит	1.89	3.54

На основу овог петролошког састава немогуће је судити о механичким, кинетичким и другим особинама угља "Гацко". Може се само закључити да присуство текстинита указује на приличан удио ксилитних партија у угљу. Ако се има у виду висок степен карбонизације, овај ксилит може да се, дефинише као доплеритски ксилит, за којег је карактеристичан висок садржај угљеника ($C = 66\%$, $H = 5,59\%$, $A = 0,53\%$), и веома велико учешће лигнина у односу на целулозу, $1/c = 13$. Код мумификованог дрвета овај однос је скоро 13 пута мањи.

За доплеритски ксилит је карактеристично да су се супстанце целијског скелета мање-више претвориле у гел. На основу тога би се могло тврдити, истина са великом резервом, да ксилит угља "Гацко" неће бити тешко дробљив, као лигнити богати целулозом. Томе у прилог иде и чињеница да се средња вриједност угља Гацко налази у доњем лијевом углу Van Krevelenovог дијаграма.

Резерве угља Гатачког угљеног базена: Према одговарајућим одредбама важећег Правилника о класификацији и категоризацији чврстих минералних сировина и вођењу евиденције о њима (Сл. лист СФРЈ бр. 53/79) које се односе на подјелу лежишта на групе и подгрупе, затим степен истражености и степен познавања лежишта, лежиште угља "Гацко" сврстано је у прву групу и другу подгрупу. Прорачун резерви угља вршен је за површински коп "Грачаница" методом паралелних вертикалних профила, са стањем 31.12.2004. године и приказан је у наредним табелама.

Табела бр. 15 Резерве лежишта угља "Гацко" (чисти угаљ)

	А	Б	А+Б	Ц1	А+Б+Ц1	Ц2
Главни слој	33.822.144	70.172.792	103.994.936	30.715.783	134.770.194	19.405.185
I подински слој	-	35.234.670	35.234.670	14.406.361	49.641.031	9.938.094
II подински слој	-	35.684.066	35.684.066	18.215.564	53.899.630	8.036.731
Г.трак. ниво к.с.	-	2.621.383	2.621.383	682.292	3.303.675	-
Средњи ниво к.с.	-	31.133.860	31.133.860	2.182.708	33.316.568	-
Д.трак. ниво к.с.	-	7.612.319	7.612.319	-	7.612.319	-
	33 822.144	182.459.090	216.281.234	66.262.708	282.543.942	37.380.010

Табела бр. 16 Резерве лежишта угља "Гацко" (ровни угаљ)

	А	Б	А+Б	Ц1	А+Б+Ц1	Ц2
Главни слој	37.588.859	78.344.682	115.933.541	32.760.479	148.694.020	22.068.582
I подински слој	-	39.241.758	39.241.758	16.320.290	55.562.048	10.995.594
II подински слој	-	39.907.949	39.907.949	19.113.567	59.021.516	8.427.915
Г.трак. ниво к.с.	-	2.934.750	2.934.750	707.577	3.642.327	-
Средњи ниво к.с.	-	36.090.245	36.090.245	2.370.532	38.460.777	-
Д.трак. ниво к.с.	-	8.468.471	8.468.471	-	8.468.471	-
	37.588.859	204.987.855	242.576.714	71.272.455	313.849.159	41.492.091

Приоритетни потрошач угља са ПК „Грачаница” Гацко је ТЕ, инсталисане снаге главне котловнице 300 MW, тако да се капацитет површинског копа и квалитет откопаног угља дефинише према потребама термоелектране.

Од самог почетка рада на ПК “Грачаница”, присутан је проблем експлоатације угља са већим учешћем јаловине, што знатно смањује снагу котловског постројења ТЕ и повећава количину пепела.

У зависности од врсте јаловине, смањење топлотног ефекта је различито и за 1% разблажења износи:

- ✓ жути лапорац смањује топлотни ефекат за 122 kJ/kg,
- ✓ сиви лапорац смањује топлотни ефекат за 77,98 kJ/kg,
- ✓ глиновити лапорац смањује топлотни ефекат за 67,26 kJ/kg.

На топлотну моћ угља утичу и други фактори. Дужим стајањем угља на слободном ваздуху неминовно ће доћи до његовог распадања. Услијед овога, угаљ губи од своје топлотне моћи и тежине, ситни се и постаје трошан. Све ово настаје због тога што угаљ узима из ваздуха кисеоник и долази до оксидације.

Цијепањем и распадањем угља у многоступе доприноси влага, јер она проузрокује повећање запремине и услијед тога угаљ пуча. Међутим, и топлота игра важну улогу у распадању угља, нарочито у топлим лјетним данима. Ако је спољни ваздух којем је изложен угаљ достигао високу температуру, процес оксидације је убрзан, топлота се у угљу све више нагомилава и мора да дође до распадања. Али, за неометани рад постројења на дуге вријеме, потребно је имати залихе горива на складишту. Величина залиха зависи од просјечног оптерећења постројења, специфичне потрошње горива, броја часова рада постројења и доње топлотне моћи горива. Брзина и обимност наведених промјена зависи од карактеристике угља, начина ускладиштења и атмосферског утицаја. Угаљ послје ускладиштења на отвореном простору од 1 године губи дио топлотне моћи која достиже и до $\frac{1}{4}$.

Мјешањем угља разних врста и нагомилавањем великих наслага, при дужем стајању, у доњим слојевима температура се повећава и почиње да се издвајају лако испарљиви састојци. Сталним струјањем ваздуха кроз пукотине горива долази до оксидације сједињавањем кисеоника са угљеником, водоником и сумпором. Када температура на дну гомиле достигне 60-70 °C, над гомилом се појављује водена пара. Самозапаљење угља се у овом случају не може спријечити. Такав угаљ треба хитно потрошити. Опасност од самозапаљења је повећана већом обимношћу и разноврсношћу ускладиштеног угља.

Ово се објашњава повећаним учешћем карбонатне компоненте у одређеној врсти лапорца. Са порастом карбоната у лапорцу, остварује се пад топлотне моћи угља као горива. Такозвани жути лапорци, који највише утичу на смањење топлотне енергије, садрже највише CaCO_3 , што се аутоматски одражава на већем смањењу топлотне енергије по јединици учешћа. Насупрот томе, глиновити лапорци садрже свега око 40% CaCO_3 и најмање утичу на смањење топлотне енергије. Са дијаграма се јасно уочава како се утицај јаловине, односно пепела негативно одражава на топлотну вриједност угља.

2.2.1.2. Ресурс : Пијаћа вода

Опис природног ресурса:

На основу изведених анализа као потенцијална изворишта пијаће воде на територији општине Гацко издвојена су карстна изворишта у залеђу Гацка и то конкретно карстна врела Вратла и Сињи Вир и водоносне карбонатне насlage јурске старости које чине непосредни обод Гатачког угљеног басена почев од Грачанице па до Автовца.

У залеђу Гацка у планинском дијелу општине, налази се већи број карстних врела која дренирају карбонатне партије флишне серије, и која својим капацитетом и квалитетом подземних вода представљају драгоцјени ресурс, који се једним дијелом користи за водоснабдијевање Гацка и околних насеља.

Од поменутих карстних врела посебну пажњу заслужују Вратле и врело Сињи вир. Најзначајнији извор у залеђу Гацка је врело Вратле који је укључено у систем водоснабдијевања града. То је основно и једино извориште за водоснабдијевање Гацка, а представља извор ријеке Грачанице, и налази се око 11 км сјеверно од града.

Врело Вратле је каптирано за потребе водоснабдијевања насеља у општини Гацко средином осамдесетих година.

Сва досадашња испитивања квалитета воде из врела Вратла показала су добар квалитет воде за пиће.

Хидрогеолошким рекогносцирањем изворишне зоне врела Вратле у другој половини јула 2001. год., констатовано је да су цјелокупне количине вода које истичу на врелу ухваћене каптажом и да се низводно од каптаже јављају само мање количине вода које настају на рачун истицања мањих извора директно у корито ријеке или изнад корита.

Врело Сињи Вир које је лоцирано у долини Рајића потока између села Рајићи и Вишњево. Врело дренира карстно - пукотинску издан. Минимална издашност према подацима Геолошке службе Рудника износи око 5 l/sec.

Врела и извори на којима је потребно извршити детаљнија испитивања, а представљају ресурсе пијаће воде су:

- извор Придворице
- извор Јабушнице
- Извор Херцеглија
- Извор Срњ
- Извор Пећина
- Извор Љубовац - Рудопоље
- Врело Вјетерник
- Врело Сињи Вир
- Врело Добра вода - Чемерно
- Студенац Бодежишта

2.2.1.3. Ресурс: Глина гатачког угљеног басена и могућност примјене у индустријске сврхе

Опис природног ресурса:

На простору од око 5 км², гдје је развијена повлатна угљена зона, дошло је до нагомилавања биљног материјала, од кога су касније настала три тракаста угљена нивоа, неогене старости у специфичним физичко - географским условима а уз дјеловање биолошких, физичких, хемијских и геолошких фактора.

У подини доњег тракастог угљеног нивоа, налази се туфитични ниво. Туф као минерална сировина могао би бити интересантан за производњу цемента: као компонента у смјеси сировинског брашна и као пуцолански додатак цемент - клинкеру.

Слој квартарних пјесковитих и пластичних глина и иловаче који прекрива цијелу повлатну зону, интересантан је из сљедећих разлога: мјестимично су то врло чисте и јако пластичне, претежно монтморилонитске (бентонитске) глине, нарочито у дијеловима лежишта, више удаљеним од корита ријеке Мушнице и то опет само низводно.

Ове чисте “партије” морале би представљати корисну минералну сировину, било да се ради о производњи грађевинског материјала на бази глина, или о другим видовима примјесе (пунила, инјекционе масе, ливачке калупе и сл.).

На основу хемијске анализе може се предвидјети подручје примјене бентонитских глина повлатне зоне, уколико лежиште буде експлоатисано:

1. Глина се може примијенити за израду грубе керамике (саксије, подне плочице);
2. Глина се може употријебити за производњу цигларских производа под условом да се додаје глини мршавило које ће смањити индекс пластичности до 30, с тим да мршавило нема заступљену кречну компоненту већу од 10 %;
3. Глина се може употријебити за справљање цементно - глинених ињекционих смјеса за ињекционе завјесе и за израду дијафрагме.

Да би се детаљно сагледала могућност примјене глина у индустријске сврхе неопходно је урадити техно-економску оцјену на крају претходних истраживања и ако се добију позитивни економски ефекти треба почети са детаљним истраживања.

2.2.1.4. Ресурс: Електрофилтерски пепео Термоелектране Гацко

Опис природног ресурса:

Електрофилтерски пепео представља остатке сагоријевања самљевеног угља у котловима термоелектрана и сличним постројењима. Количина електрофилтерског пепела зависи од количине пепела горива које употребљавамо за ложење, наступања сагоријевања и од рада самих филтера. Према процјени, на сваких 1000 kW снаге термоелектране ”произведе се” 5-7 тона пепела. Поставља се питање могућности употребе овога пепела.

Електрофилтерски пепео настаје при сагоријевању угља (најчешће у облику угљене прашине) у термоенергетским објектима, као што су термоелектране, топлане и мањи термоенергетски објекти у појединим индустријама.

Хемијски и минерални састав ЕФ пепела зависи од врсте угља, његове генезе, режима у лежишту, врсте јаловине у угљу итд. (хемијски и минерални састав може бити јако различит).

Употреба ЕФ пепела:

1. У грађевинарству
 - Електрофилтерски пепео као додаток бетону
 - ЕФ пепео као сировина за производњу клинкера портланд цемента
 - Грађевински елементи од ЕФ пепела
 - Кречно – силикатне опеке
2. Лаки агрегати од ЕФ пепела
3. Употреба ЕФ пепела у опекарској индустрији

4. Употреба ЕФ пепела при изградњи путева и стабилизације земљишта
 - о ЕФ пепео као насипни материјал
 - о ЕФ пепели за путне конструкције
 - о Облагање земљишта
 - о Кориштење ЕФ пепела као пунила (филтера) при изради асфалтних мјешавина
5. Могућност употребе ЕФ пепела ТЕ Гацко за инјектирања
6. Употреба ЕФ пепела за хемијску прераду и у пољопривреди

2.2.1.5. Ресурс: Кровински лапорци угљеног слоја

Опис природног ресурса / индустријског капацитета:

На пакету главног угљеног слоја лежи пакет лапораца уједначене дебљине (20-25 м) у цијелом базену (мах у најдубљем дијелу басена сса 36 м). Скоро редовна појава угља (0,5 - 1,5 м) на врху и конверзија у горњем дијелу јединице чине овај пакет веома добрим репером (маркером) код истраживања угља у базену.

Прогнозне резерве ове минералне сировине износе више милиона тона. Квалитет и резерве минералне сировине се морају доказати детаљним геолошким истраживањима. Ове творевине могу бити *добра сировина за цементну индустрију*.

2.2.1.6. Ресурс: Кредни кречњаци на локалитету "Поникве" код Гацка

Опис природног ресурса:

Локалитети кречњака "Поникве" код Гацка налази се на удаљености 1-2 км од градског насеља према сјеверу. Терен на коме се налазе локалитети кречњака је слабо насељен.

Кречњаци из лежишта "Поникве" до сада су углавном служили за израду путне мреже на површинским коповима у руднику угља "Гацко" и насипању локалне путне мреже. У те сврхе потребне су различите гранулације материјала, од блокова до стандардних гранулата. Слојевитост стијенске масе уз постојање два приближно управна система пукотина као и ефекти минирања доводе у фази експлоатације до завидног степена дробљења кречњака. За потребе ситнијих стандардних гранулација користиће се дробилична, млинска и сепарирајућа постројења.

Све фракције сепарисаног материјала могу се користити у разним областима грађевинске индустрије укључујући све потребе и захтјеве за изградњу локалних путева (за производњу агрегата за тампон тј. као ломљен и дробљен камен за подлоге путева). Одређене комадне фракције могу се користити у металуршке сврхе а ситне фракције у пољопривреди за калцификацију земљишта.

Примјена техничког камена из ових локалитета, у грађевинарству, заснива се на његовим повољним физичко-механичким особинама и на његовој постојаности. Такође, у наредном периоду треба испитати могућност кориштења кречњака са појединих локалитета, за путне горње носиве слојеве тј. као подлога за асфалт.

Потенцијалне резерве камена кречњака на висоравни "Поникве" крећу се више десетина милиона м³.ч.м. У наредном периоду је потребно извршити узимање узорака кречњака за лабораторијску анализу, са отворених профила на више локалитета чиме би се добили подаци о врстама који имају најширу примјену у грађевинарству и индустрији, а потом би се вршило истражно бушење у циљу дефинисања квалитативних и квантитативних карактеристика истих.

2.2.1.7. Ресурс: Руда мангана на планини Лебршник код Гацка

Опис природног ресурса:

На Лебршнику код Гацка до сада су познате двије рудне појаве и то на локалитету Равна греда и Камењача, а на основу механичког ореола расијавања и геолошких односа могуће је очекивати испод осулинског материјала, присуство манганске минерализације и на Иванча пољу. Појава Равна греда налази се источно од села Врба, а Камењаче сјеверно од села Драмешина; удаљене су од асфалтног пута Гацко-Фоча 2, односно 5 км, а прилаз им је могућ једино пјешачким стазама. Наведене рудне појаве се налазе између 1.550 и 1.600 м надморске висине.

На локалитету Равна греда вршена је и дјелимична експлоатација прије и после другог свјетског рата. Процјењује се да је укупно извађено око 1000 тона руде, у којој се према непоузданим подацима садржај мангана кретао око 40%.

Недовољна откривеност рудних слојева и тектонске деформације овог терена онемогућавају у садашњој ситуацији да се утврди права дебљина и просторна заступљеност рудних слојева. У руди је највећим дијелом заступљен минерал манганит кога у већој или мањој мјери прати псиломелан.

Од рударских радова урађена су на Равној греди три поткопа и виђе раскопа, а на Камењачи један поткоп. Ови радови су доступни осматрању али су и зарушени већим дијелом.

Од геолошких радова потребно је извршити проспекцију, затим лабораторијску анализу узорака манганове руде узетих са локалитета Равна греда и Камењача а по могућности и једну истражну бушотину која би се лоцирала након детаљног обиласка истраживаног терена.

2.2.1.8. Ресурс : Земљиште

Из карте употребне вриједности земљишта у Просторном плану Републике Српске се види да општина Гацко има следећу структуру категорија земљишта (у ha):

Табела бр. 17 Пољопривредно земљиште

Пољопривредно земљиште по категоријама						
од 2. до 4.	5. и 6.	7. и 8.	укупно	шуме	неплодно	СВЕГА
3020	2390	44253	49663	21907	2030	73600
4.10%	3.25%	60.13%	67.48%	29.76%	2.76%	100.00%
6.08%	4.81%	89.11%	100.00%			

Према наведеним се види да је 3.020 ха 2., 3. и 4. категорије и то је највредније земљиште које треба максимално заштитити. У категоријама 5. и 6. класе налази се око 42.200 ха пашњака, што је веома погодно за развој сточарства. Према неким подацима из 1996. године на овом подручју било је око 7.000 грла говеда и скоро 42.000 оваца.

Поред наведених потенцијалних ресурса општина располаже и великим бројем културних и природних вриједности, које могу користити за њен развој, прије свега за развој туризма. Ове вриједности ће бити приказане у наредним поглављима.

2.3. КВАНТИТАТИВНА И КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА СИТУАЦИЈЕ

2.3.1. ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Гацко као административни центар општине има развијену мрежу јавних служби, гдје општинска управа заузима значајно мјесто својом организованошћу на територији цијеле политичке општине и својим стручним кадром. Општинска управа је законски организована као орган општине и то као јединствени орган, који своје надлежности, изворне и повјерене, врши на територији Гацка као градске цјелине и у 74 насељених места ове општине. Управа је организована кроз одјељења и службе као основне организационе јединице.

Административна служба општине органзована је на следећи начин:

1. Стручни сарадник за односе са јавношћу - обавља следеће послове:

- ✓ Координација активности на подручју побољшања комуникације и информисања унутар општинских органа;
- ✓ Успостављање комуникације са средствима информисања и организовање медијских кампања у служби Начелника;
- ✓ Организовање информисања у ванредним и кризним ситуацијама;
- ✓ Припрема саопштења и обавјештења Административне службе Општине и Скупштине Општине;
- ✓ Уређивање WEB странице општине Гацко;
- ✓ Планирање, израда и имплементација Општинске стратегије комуникације са јавностима;
- ✓ Припрема, координација и реализовање пројеката испитивања јавног мнијења;
- ✓ Уређивање и издавање публикација (од значаја за Општину) - промо материјала, билтена, брошура, водича...;
- ✓ Обезбјеђивање аудио, видео и фото записа;
- ✓ Обављање и других послова по налогу Начелника.

2. Начелник Одјељења за општу управу - обавља следеће послове:

- ✓ Руководи Одјељењем, организује, обједињује, усмјерава и координира рад запослених у Одјељењу;
- ✓ Учествоје у раду сједница СО-е и њених радних тијела и то тако што излаже, образлаже и самостално презентује материјале из дјелокруга рада Одјељења;
- ✓ Прима грађане и даје им адекватне упуте и објашњења њихових права и обавеза;
- ✓ Прати законске прописе и стара се о благовременом и ефикасном провођењу и извршавању закона и других прописа, одлука СО-е и аката и налога Начелника општине;
- ✓ Доноси појединачна акта из дјелокруга рада Одјељења по овлашћењу Начелника општине;
- ✓ Учествоје у раду комисија и других стручних тијела које формира Начелника општине;

- ✓ Организује и координира припрему тендерске документацију за намјену јавне набавке из надлежности Одјељења,
- ✓ Остварује потребну сарадњу са ресорним и контролним органима, са другим Одјељењем и службом ради бржег и ефикаснијег извршавања послова, са сусједним и другим општинама, са представницима Међународне заједнице и другим правним лицима.

4. Начелник Одјељења за привреду, финансије и друштвене дјелатности - обавља следеће послове:

- ✓ Руководи Одјељењем, организује, обједињава, усмјерава и координира рад запослених у Одјељењу;
- ✓ Учествоје у раду сједница СО-е и њених радних тијела и то на начин да излаже, образлаже и самостално презентује израђене материјале из дјелокруга рада Одјељења,
- ✓ Прима грађане и даје им адекватне упуте и објашњења њихових права и обавеза,
- ✓ Стара се о благовременом и ефикасном провођењу и извршавању закона и других прописа, одлука СО-е и аката и налога Начелника општине,
- ✓ Доноси појединачна акта из дјелокруга рада Одјељења по овлашћењу Начелника општине,
- ✓ Организује и координира припрему тендерске документације за јавне набавке,
- ✓ Доноси тромјесечни финансијски план прилива и одлива средстава, оперативне планове плаћања обавеза, рачуноводствене класификације и контни план,
- ✓ Остварује потребну сарадњу са ресорним и контролним органима, са другим одјељењима и службом ради бржег и ефикаснијег извршавања послова, са сусједним и другим општинама, са представницима Међународне заједнице и другим правним лицима.

5. Замјеник начелника општине

- ✓ Помаже Начелнику у обављању дужности, извршава дужности које му повјери Начелник, замјењује Начелника и дјелује у његово име када је Начелник одсутан или спријечен у извршавању својих дужности.

6. Секретар Скупштине општине

- ✓ Сарадњи са предсједником Скупштине и Начелником општине припрема приједлог дневног реда и обезбјеђује услове за рад скупштине. Секретар пружа стручну помоћ предсједнику Скупштине и обавјештава јавност о раду Скупштине. Секретар скупштине је дужан:
- ✓ да се стара о остваривању права и дужности одборника и обезбјеђивању услова за рад клубова одборника;
- ✓ да прима иницијативе и приједлоге упућене Скупштини и даје их на даљу обраду надлежним органима и службама;
- ✓ да обезбиједи правно-техничку обраду акта усвојених на сједници Скупштине;

- ✓ да благовремено објављује прописе и друге акте које је донијела Скупштина и доставља закључке и одборничка питања надлежним органима и службама,
- ✓ врши и друге послове утврђене Статутом и Пословником Скупштине.

7. Начелник општине - заступа и представља општину, носилац је извршне власти, руководи општинском Административном службом и одговоран је за њен рад. Начелник општине има следеће надлежности:

- ✓ Предлаже Статут општине;
- ✓ Предлаже одлуке и друга акта Скупштине;
- ✓ Израђује нацрт и подноси Скупштини годишњи Буџет, завршни рачун буџета, економски план, развојни план, инвестициони програм, просторни и урбанистички план и остале планске и регулаторне документе који се односе на коришћење и управљањем земљиштем, укључујући коришћење јавног земљишта;
- ✓ Обавјештава Скупштину о свим питањима из надлежности општине, њених права и обавеза;
- ✓ Спроводи општинску политику у складу са одлукама Скупштине, извршава општински буџет и обезбјеђује примјену одлука и других аката Скупштине;
- ✓ Извршава законе и друге прописе Републике чије извршење је повјерено општини;
- ✓ Доноси Одлуку о оснивању општинске Административне службе;
- ✓ Доноси правилник о организацији и систематизацији радних мјеста општинске Административне службе;
- ✓ Доноси План цивилне заштите општине и обезбјеђује његову реализацију;
- ✓ Реализује сарадњу општине са другим општинама, градовима, међународним и другим организацијама, у складу са одлукама и закључцима Скупштине општине и њених одговарајућих радних тијела;
- ✓ Даје сагласност на статуте и друге опште акте предузећа и установа чији је оснивач општина;
- ✓ Подноси извјештај Скупштини о свом раду и раду општинске Административне службе;
- ✓ Покреће иницијативу да се одлуке надлежног Суда обустави од извршења прописа Скупштине општине, општи или појединачни акт, ако сматра је супротан Уставу и закону;
- ✓ Закључује уговоре у име општине, у складу са актима Скупштине општине;
- ✓ Рјешава у другом степену по жалби на првостепена рјешења општинске Административне службе, уколико за рјешавање нису надлежни Републички органи;
- ✓ Одговоран је за законитост свих аката које предлаже Скупштина општине;
- ✓ Доноси одлуке о располагању новчаним средствима на начин утврђен Статутом;
- ✓ Одлучује о пријему службеника и других радника на рад у општинску Административну службу и врши распоређивање на радно мјесто,
- ✓ Одлучује о правима и обавезама из радног односа службеника и других запослених радника у општинској Административној служби;
- ✓ Одлучује о изрицању дисциплинских мјера за повреде радних дужности;

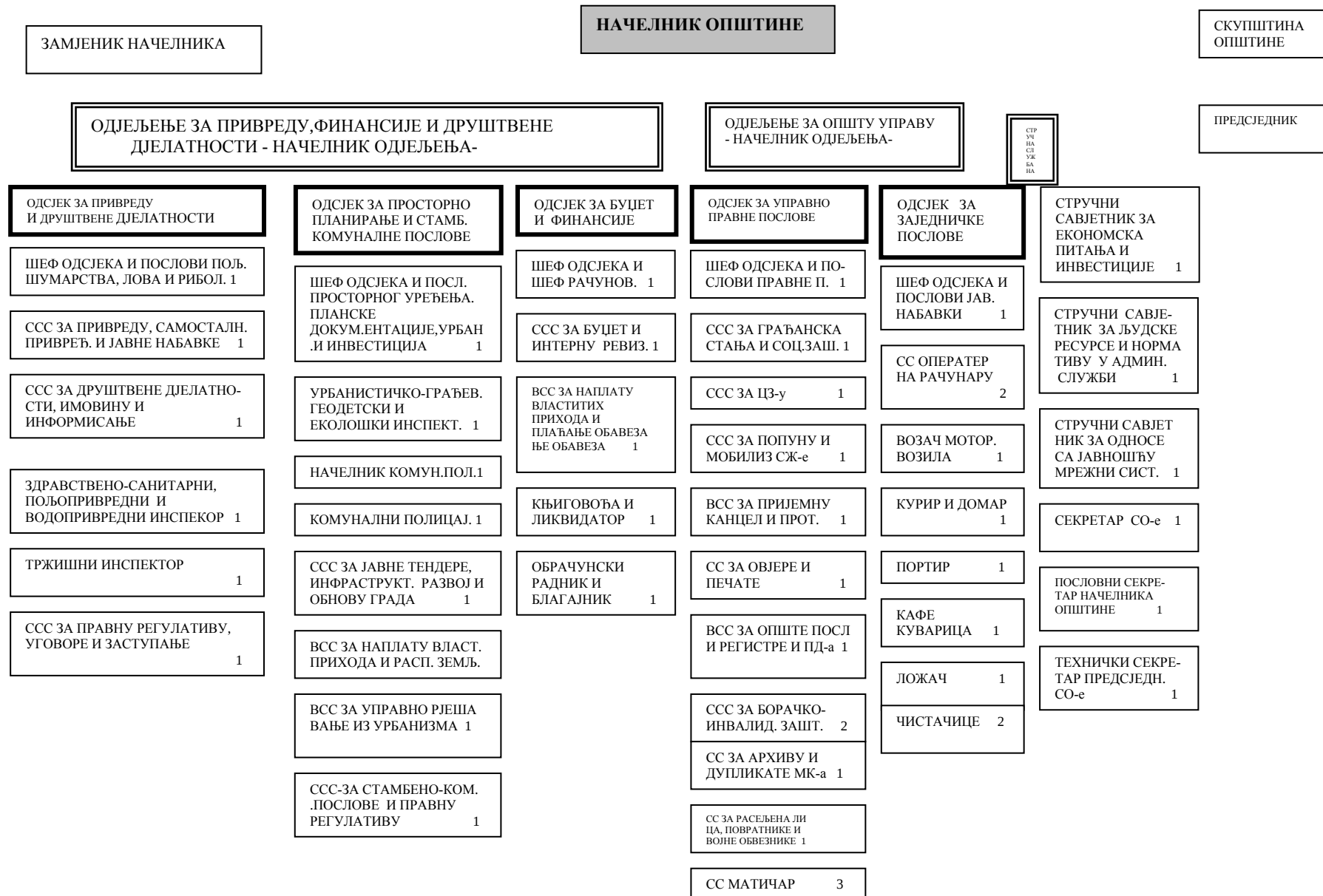
- ✓ Разрјешава службенике општинске Административне службе и одлучује о престанку радног односа у складу са Законом;
 - ✓ Обавља друге послове утврђене Законом и Статутом општине.
- 8. Одборници СО** - Скупштина општине у оквиру 7 странака има двадесет једног (21) одборника и једног (1) независног одборника.
- 9. Потпредсједник Скупштине општине** - замјењује предсједника Скупштине у случају његове одсутности и спријечености. Потпредсједник Скупштине обавља послове које му повјери предсједник Скупштине. Потпредсједник Скупштине има право и дужност да помаже у раду предсједнику и по његовом овлашћењу обавља одређене послове из његовог дјелокруга.
- 10. Скупштина општине** - је орган одлучивања и креирања политике општине и надлежна је да:
- ✓ доноси Статут општине;
 - ✓ доноси Одлуке и друга општа акта и даје њихово аутентично тумачење;
 - ✓ доноси Буџет и завршни рачун буџета;
 - ✓ доноси економски план, план развоја и инвестиционе програме;
 - ✓ доноси развојне, просторне и урбанистичке планове и програме;
 - ✓ доноси програм уређивања грађевинског земљишта;
 - ✓ доноси provedбене планове;
 - ✓ доноси одлуке и друга општа акта о обављању функција из области културе, образовања, спорта, здравства, социјалне заштите, информација, занатства, туризма, угоститељства и заштите човјекове околине;
 - ✓ доноси одлуке о комуналним таксама и другим јавним приходима, када је овлашћена законом;
 - ✓ доноси одлуке и друга општа акта у области цивилне заштите у складу са законом и предузима мјере за функционисање цивилне заштите,
 - ✓ доноси одлуке о прибављању, управљању и располагању имовином општине,
 - ✓ доноси одлуке о одређивању назива улица, тргова и дијелова насељених мјеста,
 - ✓ доноси одлуке о употреби симбола општине,
 - ✓ доноси одлуке о чланству општине у Савезу општина и градова и о удруживању у друге савезе и организације;
 - ✓ доноси план коришћења јавних површина;
 - ✓ доноси одлуке о наградама и признањима;
 - ✓ бира и разрјешава предсједника Скупштине општине, потпредсједника Скупштине општине, замјеника начелника општине, секретара Скупштине општине и чланове сталних и повремених радних тијела Скупштине општине,
 - ✓ одлучује о задужењу општине,
 - ✓ усваја Пословник;
 - ✓ разматра годишњи Извјештај о раду Начелника општине и о истом заузима свој став;
 - ✓ одлучује о покретању иницијативе за опозив Начелника општине, у складу са законом којим се уређује избор Начелника општине;

- ✓ оснива предузећа и установе комуналних и других дјелатности за обављање послова од интереса за општину и управља истим у складу са законом;
- ✓ расписује јавни зајам и самодопринос,
- ✓ расписује референдум;
- ✓ даје мишљења о методологији за утврђивање накнаде за вршење провјерених послова,
- ✓ доноси одлуке о образовању мјесних заједница на подручју општине;
- ✓ разматра извјештаје о раду органа, организација и установа свог подручја,
- ✓ обавља и друге послове у складу са законом.

11. Предсједник Скупштине Општине - Предсједник Скупштине општине заступа и представља Скупштину општине, сазива сједнице Скупштине и њима предсједава. Предсједник Скупштине има право и дужност да:

- ✓ учествује у припремама, сазива и води сједнице колегија Скупштине;
- ✓ иницира стављање на дневни ред сједница, колегија и радних тијела Скупштине питања из надлежности Скупштине;
- ✓ осигурава поштовање начела и одредби Пословника Скупштине;
- ✓ осигурава реализацију права и дужности клубова одборника током припреме и одржавања сједница Скупштине и Колегијума Скупштине;
- ✓ води сједнице у складу са принципима демократског парламентаризма и одредбама Пословника,
- ✓ осигурава сарадњу Скупштине и Начелника, те прати реализацију одлука и закључака Скупштине,
- ✓ ради на остваривању сарадње са скупштинама других општина, те другим органима и организацијама;
- ✓ потписује акта усвојена на Скупштини;
- ✓ врши и друге послове утврђене законом, Статутом и Пословником.

Детаљнији приказ организације административне управе општине, дат је на следећој шеми:

На основу Закона о локалној самоуправи и Статута општине Гацко, донесена је Одлука о оснивању мјесних заједница, чиме је дефинисана територијална организованост општине.

По овој Одлуци у општини Гацко има 9 мјесних заједница, које око себе окупљају насељена мјеста. Мјесне заједнице су Автовац, Бистрица, Брљево, Врба, Гацко, Кула, Наданићи, Степен и Фојница.

У мјесним заједницама грађани могу задовољити заједничке потребе и интересе у области уређења насеља, становања, комуналне дјелатности, здравствене и социјалне заштите, заштите животне средине, образовања и васпитања, културе, физичке културе, изградње и одржавања путева, водовода и канализације, уређење и одржавање паркова и јавних површина, одржавање гробља и гробљанских капела, пошумљавање голети, организовање цивилне заштите, заштите од пожара, природних и других непогода.

Средства која служе за остваривање потреба и интереса грађана мјесне заједнице и средстава за рад органа мјесне заједнице се формирају: путем локалног самодоприноса; добровољних прилога грађана; поклона и донација; дијела општинских прихода уступљених мјесној заједници из буџета.

Стручне и административно - техничке послове (сем финансијских) за мјесне заједнице по Одлуци обавља административна служба Општине.

2.3.2. ОПШТИ ПРЕГЛЕД ПРИВРЕДЕ

Структура и динамичност развоја привреде у Гацку имала је значајан утицај на економски, социјални и еколошки развој општине. У предратном периоду, привреда Гацка је развијала базне гране индустрије и служила као снабдијевачко подручје. Паралелно са тим подручје Гацка било је једно од најзагађенијих (енергетика, рударство, велике депоније, шљаке, пепела, јаловишта итд.).

Са гледишта природних потенцијала, ово подручје има изузетне услове за развој. Осим налазишта угља, значајне елементе за развој привреде чине пољопривредно земљиште, сточни фонд и шуме, тј. шумско земљиште.

Последња испитивања из 1986. године дају податак о 410,5 мил тона билансних резерви лигнита са доњом топлотном моћи од 11.720 kJ/kg. Могући годишњи капацитет рудника је 1,8 милиона тона. Рудник и термоелектрана су сачувани од ратних разарања. Термоелектрана има 300 MW инсталисане снаге са просјечном годишњом производњом електричне енергије од 1.518 GWh.

Моноструктурни карактер привреде јасно се испољава у свим економским показатељима. Рудник и термоелектрана чине око 80% привреде општине, посматрано по било којем индикатору.

Око 30% површине општине или 21.907 ha се налази под шумом од чега високе шуме чине 9.240 ha или 42%. Већи дио националног парка Маглић и Зеленгора (са Перућицом) се налази на подручју општине Гацко.

Природни услови за пољопривредну производњу су релативно повољни, с тим што се они уз инвестициона улагања још могу побољшати.

У Просторном плану Републике Српске дата је приказана је структура и категорије земљишта за ову општину (табела је приказана у претходним поглављима).

У Гацку од већих привредних капацитета постоји:

- РО “Рудник” - Гацко,
- Термоелектрана - Гацко.

Рудни ревири се налазе југозападно и југоисточно од насеља у пољу, гдје су предвиђени површински копови. Године 1983. у погон је пуштена и Термоелектрана Гацко, лоцирана на западној страни насеља, са лијеве стране магистралног пута Билећа - Мостар, на удаљености 2 км од центра насеља.

Највећи привредни гигант на територији општине ЗП „РиТЕ ГАЦКО“ АД Гацко запошљава 1581 радника.

2.3.3. ИНДУСТРИЈА И МАЛА И СРЕДЊА ПРЕДУЗЕЋА

2.3.3.1 Индустрија

На територији општине тренутно не постоји ни један индустријски објект, који би могао да својом производњом унаприједи привредни развој овога краја. Некадашња фабрика декоративних тканина „Декоратива“ (смјештена на југоисточној страни насеља, са лијеве стране магистралног пута Билећа - Мостар) више не ради.

2.3.3.2 Мала и средња предузећа

Анализом постојећег стања на простору града утврђено је да постоје све потребне јавне службе као што су: трговине за свакодневно и повремено снабдијевање становништа, хотели, угоститељски објекти, филијале банака, испоставе осигуравајућих друштава, дјелатности пословних и транспортних услуга, управно-административне службе, услужне и сервисне дјелатности, зелена пијаца и др.

Статистика услужних и привредних субјеката на подручју општине (облик њихове својине и број запослених) изгледа овако:

- ✓ укупно 28 предузећа - од тога 10 АД и 18 приватних предузећа ДОО
- ✓ 9 јавних установа
- ✓ 132 предузетничке радње
 - 32 занатске;
 - 36 угоститељских;
 - 59 трговачких;
 - 1 забавни салон;
 - 1 видеотека;
 - 2 агенције;
 - 1 центар за обуку страних језика

Табела бр. 18 Број запослених по секторима

Акционарска друштва	2024
Државна АД	875
Приватна АД	149
Друштвена са ограниченом одговорношћу	360
Јавне установе	323
Предузетничка дјелатност	276
УКУПНО:	5007

Укупан број запослених је 5007.

2.3.4. РУДАРСТВО И ЕНЕРГЕТИКА

У непосредној близини града Гацко лоциран је значајан електроенергетски објекат, Термоелектрана Гацко, док је град својим јужним дијелом омеђен границом експлоатационог поља рудника. Наведени објекти заузимају знатан простор на којем су лоцирани електропреносни и основни објекти електроенергетског подсистема. Рудник и Термоелектрана су дио Мјешовитог холдинга ЕРС Требиње, и послују као једно Зависно предузеће „РиТЕ Гацко“, А.Д. Гацко

Претежна дјелатност „РиТЕ Гацко“, А.Д. Гацко је: вађење лигнита, производња електричне енергије и продаја електричне енергије.

Рудник и Термоелектрана Гацко се налазе у Гатачком енергетском базену у југоисточном дијелу Републике Српске. Реализација изградње, а у складу са урађеном инвестиционо-техничком документацијом, почела је 1974. године, тако што је изграђен површински коп Грачаница од 1,8 милиона тона угља и блок снаге 300 MW. Објекат Рудника и Термоелектране ушао је у производњу 9. фебруара 1983. Главна опрема Рудника и ТЕ Гацко испоручена је углавном из бившег Совјетског Савеза. Укупна вриједност инвестиционих средстава за изградњу је износила 529 милиона УС\$ и то 362 милиона за ТЕ и 167 за Рудник.

Слика бр. 2 Термоелектрана Гацко

Рудник и ТЕ Гацко су енергетски капацитет који је изграђен заједничким финансирањем ЕП БиХ и ЗЕО Хрватске у односу 2:1. Већ у пробном раду показало се да се не може постићи пројектовано оптерећење од 300 MW. Главни разлог је што је калорична вриједност распложивог угља у распону од 6000 до 8000 кЈ/кг, умјесто пројектованих 10300 кЈ/кг. Због тога се 1989. приступило реконструкцији котла са циљем остварења максималне снаге ложењем стварно расположивог угља.

Термоелектрана је моћан и значајан термоенергетски производни капацитет са годишњом производњом и предајом у заједнички електроенергетски систем ефективних 1.650.000.000 KWx електричне енергије. У концепцији и техничким рјешењима предвиђена је укупна инсталисана снага од 60 MW са фазном реализацијом 1x300 MW у првој фази и 1x300 MW у наредној фази, а на бази искориштења ресурса гатачког лигнита. Технолошка опрема блока, котао и турбина са пумпним и вентилаторским постројењем, совјетске је производње.

Генератор је заједничко дјело Рада Кончара из Загреба (статор) и Електросиле из Лењинграда (ротор). На основу главног пројекта блока, кога је урадила пројектна организација Мотеп из Москве, Енергоинвест из Сарајева је пројектовао рад свих пратећих и помоћних објеката ТЕ: систем снабдијевања сировом водом за ТЕ и припремом свих технолошких вода за рад котла и постројења, систем унутрашњег и вањског транспорта шљаке и пепела са депонијама, систем снабдијевања и припреме потребних количина угља за ТЕ, систем отпадних и технолошких вода и цјелокупну инфраструктуру.

Снабдијевање водом је пројектовано и реализовано за потребе двије фазе, тј. 600 MW. Изграђена је нова насута брана и створена акумулација Врба од 14.000.000 м³. За доток воде од Клиња до термоелектране положен је цјевовод дужине 6 км. За потребе напајања котла и допуну у расхладни систем изграђена су постројења за хемијску припрему воде, са капацитетом 3х60 м³/час што задовољава потребе два блока (600 MW).

Расхладни систем је затвореног циклуса. Изграђен је челични расхладни торањ, висине 104, са пумпном станицом и циркулационим цјевоводом. Угаљ се у континуитету допрема из Рудника системом транспортних трака до дробилишног постројења, а после је проласка кроз дробилицу, преко два одлагача-узимаача, одлаже се на депо за хомогенизацију или се директно транспортује до котловских бункера. Депонија је капацитета 320.000 тона, што обезбјеђује резерву за рад блока 45 дана. Угаљ из бункера, преко 8 млинова, у виду угљене прашине убацује се у ложиште котла, гдје сагоријева.

Димни гасови из котла преко електро-филтерског постројења, пречишћавају се са ефикасношћу до 99,8% и кроз димњак висине 164 метра избацују се у атмосферу. Унутрашњи систем шљаке од лежишта котла до сабирних бункера реализован је системом транспортних трака, а пепео се до бункера транспортује пнеуматски кроз цјевовод. Из бункера, шљака и пепео се одвозе камионски, претходно наквашени до 30% влаге. на депонију Дражљево удаљену 7 км. Посебна пажња посветила се третману отпадних вода уградњом најсавременијих филтера.

Организациона структура МХ ЕРС Требиње, ЗП Р и ТЕ Гацко, А.Д. Гацко се састоји од радних јединица:

- ✓ Радна јединица Рудник,
- ✓ Радна јединица Термоелектрана,
- ✓ Радна јединица Заједнички технички послови
- ✓ Сектори:
 - ✓ Економско-финансијски сектор,
 - ✓ Комерцијални сектор,
 - ✓ Сектор за организационо-правне, опште и кадровске послове,
 - ✓ Сектор за развој, пројектовање, инвестиције и информациони систем,
 - ✓ Сектор друштвеног стандарда.

Гатачки угљени басен је смјештен у Гатачком пољу у сјевероисточном дијелу Херцеговине. Простире се на површини од око 40 км² на надморској висини од око 940 м, у типичном крашком подручју.

Подручје се одликује веома карактеристичним климатским условима, гдје се температуре крећу од -30 до +370 Ц, са просјечним атмосферским падавинама од 1.750 мм годишње. Терен је углавном равничарски. Басен је подијељен на четири експлоатациона поља: Западно експлоатационо поље, Централно експлоатационо поље, Источно експлоатационо поље и Повлатна угљена зона. Први радови на експлоатацији угља у Гацку су почели 1954. године на издацима главног угљеног слоја, а 1982. године је пуштен у рад рудник лигнита "Грачаница" са годишњим капацитетом од 1.800.000 тона угља и 3.200.000 м³ откритке, на простору Западног експлоатационог поља. На ПК "Грачаница" је примјењена континуална технологија рада којом су постигнути задовољавајући резултати на производњи откритке и угља, што сврстава Гатачки базен у један од највећих у Републици Српској.

Резерве угља у Гацку процјењују се на преко 400.000.000 тона, а сматра се да те резерве обезбјеђују рад два блока снаге 300 MW за наредних 100 година. Истраживања су показала да је гатачки угаљ високог квалитета и да га је исплативо експлоатисати. У последње вријеме промијенила се технологија добијања угља. Примјењујући најновија научна истраживања, максимално се иде на селективно откопавање, па је сада угаљ на депонији доста чистији, без јаловине. То је резултирало да производња термоелектране 280 MW, смањује се број застоја и рјеђи су кварови.

2.3.5. ПОЉОПРИВРЕДА

Услови за пољопривреду у Гацку окарактерисани су недовољном количином обрадивог земљишта додатно умањеног уситњеношћу посједа (у просјеку до 3 ха/посједу). Већи дио земљишта није употребљив за пољопривреду без наводњавања. Око 29,7 % површине Гацка или 21.908 ха се налази под шумама. Шумски сектор има веома ниску продуктивност због застарјеле технологије, која доводи до високог процента отпада у преради дрвета.

Проценат пољопривредног становништва је 35 % или 3.780.

Укупна површина пољопривредног земљишта на подручју општине Гацко износи 14.854 ha, што представља 20,18 % укупне површине општине 73.580 ха.

Не постоји изграђен систем за наводњавање обрадивих површина.

Предузеће које има дјелатност из области пољопривреде на подручју општине Гацко је АД „ПЛАНИНСКО ДОБРО“ ГАЦКО (које је у процесу приватизације). Поред овог предузећа на територији општине Гацко егзистира и “Општа земљорадничка задруга“ Гацко.

Због потребе за удруживањем пољопривредних произвођача у циљу њихове боље информисаности и помоћи у Гацку је 2. марта 2006. године основана земљорадничка задруга.

Задруга својом дјелатношћу помаже и доприноси побољшању положаја пољопривредних произвођача и ради као њихов сервис на цијелом подручју општине Гацко. Највећи дио активности у Задрузи су послови око остваривања права пољопривредним произвођачима на новчане подстицаје у пољопривреди од стране Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Задруга рјешава проблем откупа млијека од пољопривредних произвођача.

Задруга има добру сарадњу са Агенцијом за узгој и селекцију у сточарству из Бањалуке и заједнички ради на испитивању производних карактеристика аутохтоне врсте Гатачког говечета и њеном довођењу до расе.

Најзначајнија активност у 2009. години је израда пројекта за Оснивање репроцентра за сиво Гатачко говече и очување генофонда сивог Гатачког говечета у Гацку. Пројекат је кандидован преко Задружног савеза РС у Савјету министара иностраних послова БиХ.

Основи циљ пројекта:

- ✓ Формирање репроцентра за производњу приплодног подмлатка сивог Гатачког говечета;
- ✓ Задовољење потреба за стеоним јуницама добрих репродуктивних, производних и здравствених предиспозиција у сврху унапређења сточарства на подручју РС и БиХ;
- ✓ Очување генофонда расе у сврху спречавања даљњег неконтролисаног укрштања са другим расама.

Задруга организује више тренинга из области примарне пољопривредне производње у сарадњи са Агенцијом за пружање стручних услуга у пољопривреди, одјељење Требиње. ОЗЗ Гацко има блиску сарадњу са Пољопривредним факултетом из Бања Луке и Агенцијом за узгој и селекцију у сточарству Бања Лука. Са Агенцијом сарађује у вези активности које се спроводе на очувању генома сивог гатачког говечета.

Задруга учествује у активностима око организовања Регионалног сајма стоке у Гацку.

Задруга је организовала одлазак задругара на 11. Пољопривредни сајам у Бања Луци, гдје су њени задругари изложили репрезентативна грла приплодних јуница у типу гатачког говечета и колекцију оваца праменки. Изложена грла и колекција оваца добили су прве награде у својим категоријама.

Задруга има 78 задругара, и сервис је пољоприврених произвођача са подручја цијеле општине. Све послове у задрузи обављају два запослена лица, дипломирани инжењери пољопривреде.

У припреми су пројекти везани за област овчарства (заштита праменке и традиционалних производа од овчијег млијека) и сарадња са невладиним организацијама UCODEP (Италија) за заштиту традиционалних производа (сир из млијека) и BVCF - Sampanet (Шпанија), за органско сточарство

Цјелокупно сточарство на подручју општине одвија се у приватном власништву. Сточарски фонд се састоји од приближно од око:

- ✓ 25.000 оваца;
- ✓ 5000 говеда;
- ✓ 500 свиња;
- ✓ 50.000 живине.

На подручју општине Гацко сточарство је заступљено већ дуги низ година, а посебно у последње вријеме је усмјерено на производњу млијека, говеђег и овчијег меса, те у једном дијелу свињског и живинског меса.

У општини Гацко регистровано је око 570 пољопривредних газдинстава са евиденцијом од око 5.000 говеда, расе "гатачко говече" и "чешки сименталац".

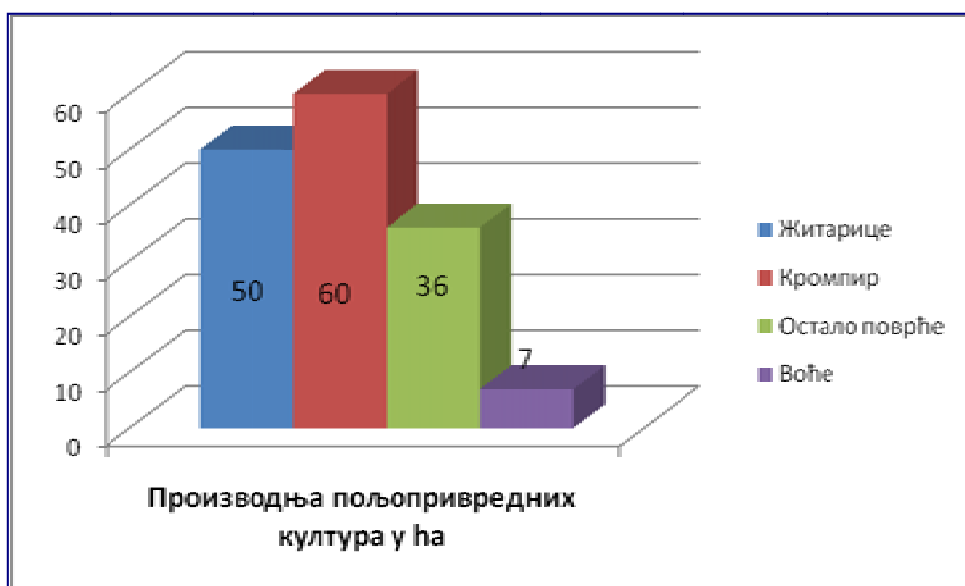
Поред говеда на подручју гатачке општине узгаја се и око 25.000 оваца. У протеклој години за подстицај квалитетних приплодних стеоних јуница пријављено је 125 газдинстава са двије или више јуница. Мљекара "Пађени" из Билеће откупила је са подручја општине Гацко преко милион литара млијека. Остали произвођачи су у систему крива – теле, односно базирају се на узгој младе телади.

Подршку произвођачима у Гацку, за развој поменутих производње, даје матично удружење произвођача млијека, Земљорадничка задруга Гацко уз сарадњу са локалним властима Општине и агенције за пружање стручне помоћи у пољопривреди испред Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде у Влади Републике Српске.

Пошто је на цијелом простору механизација фактички застарјела, удружење произвођача је у преговорима око помоћи са поменутих институцијама.

Набавка механизације је неопходна ради подизања степена производње. Петнаестак фармера је у протеклој години произвело 362.000 литара млијека.

Укупна површина ораница и башта је 5575 ха што представља 7,57 % у односу на укупну површину општине. Укупна површина ливада је 9.272 ха што представља 12,6 % у односу на укупну површину општине.

Укупна површина под пашњацима је 34.667 ха, што представља 47,11 % у односу на укупну површину општине.

Из претходних података се лако може уочити да се укупна производња житарица, кромпира, осталог поврћа и воће одвија на само 153 ха у односу на укупну расположиву површину ораница и башта од 5575 ха, што представља свега 2,7 %.

Два типа притисака везана су за ове дјелатности: притисци из окружења на пољопривредно земљиште и из ових дјелатности на окружење.

Првом групом притисака смањује се расположиво пољопривредно и шумско земљиште, долази до ерозије тла и исцрпљивања ресурса, са секундарним негативним посљедицама по водне ресурсе и водне режиме и рибарство.

Другу групу притисака производи: неадекватна употреба вјештачких ђубрива те, пестицида и хербицида у пољопривреди, која је ипак у овом тренутку у Гацку, с обзиром на количине које се користе, занемарива; употреба експлозива и други облици масовног излова рибе у ријечном и језерском рибарству; неконтролисана експлоатација шума током и након рата.

2.3.5.1. Управљање шумама

Гатачки шумски ресурси су осредњи са становишта распрострањености и разноврсности у односу на површину земљишта. Узимајући у обзир да се велики дио површине Гацка налази под шумама, шумски ресурси представљају важан потенцијал. Посебно велике негативне посљедице по шумске екосистеме оставио је протекли рат у току којег су посебно страдале шуме у непосредној близини саобраћајница и насељених мјеста. На појединим подручјима дошло је до неконтролисаних сјеча, пустошења и деградације шуме, а резултат је појава многих болести, пожара, ледолома и вјетролома. Такође је битно нагласити минираност шумског земљишта што онемогућује било какве санационе захвате. Све ово је значајно угрозило одрживост газдовања шумама, а тиме и стабилност шумских екосистема. Основни подаци о стању шума дати су у следећим табелама.

Табела бр. 19 Државне шуме

	Гатачко ШПО (ха)	Подручје крша (ха)
Високе шуме	7.636,11	-
Ниске шуме	4.852,52	3.332,80
Шумске културе	35,57	393,40
Необрасло - голет	4.675,64	27.958,00
Узурпације	364,20	243,80
Укупно	17.564,04	31.928,00

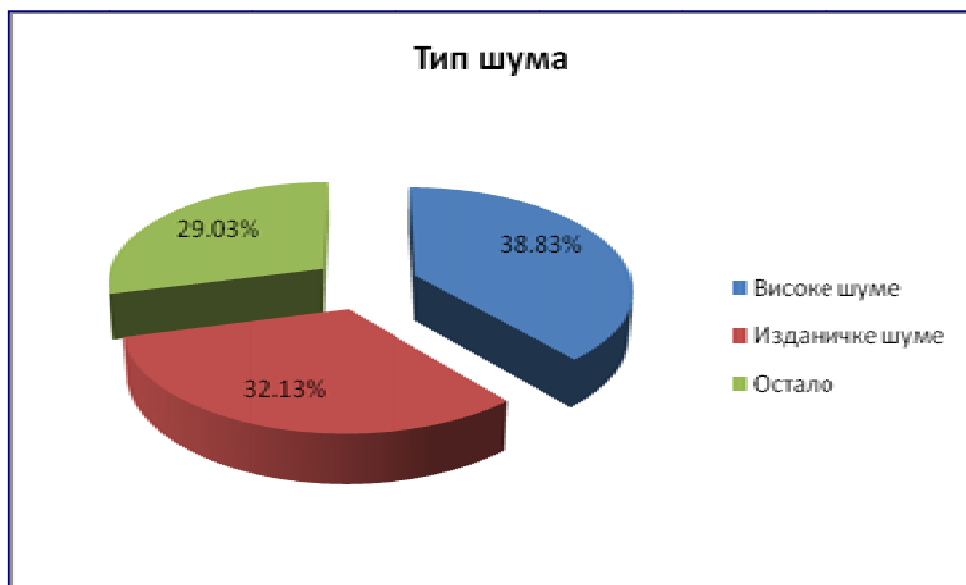

Табела бр. 20 Приватне шуме

	Површина (ха)
Високе шуме	871,78
Ниске шуме	2.178,06
необрасло - голет	0,94
Укупно	3.059,78

Табела бр. 21 Залиха свеукупне дрвне масе

	Државне шуме (м ³)	Приватне шуме (м ³)
Високе шуме	29.600	2.414
Ниске шуме	8.966	3.222
Шумске културе	150	-
Укупно	38.716	5.636

Табела бр. 22 Годишњи обим сјеча (план)

	Државне шуме (м ³)	Приватне шуме (м ³)
Високе шуме	2.461,089	140.921
Ниске шуме	558.360	224.764
Шумске културе	7.975	-
Укупно	3.027,424	365.685

Подаци о дрвној залихи на подручју крша нису доступни јер је то подручје неуређено, односно није урађена Шумскопривредна основа за крш.

Према подацима Републичке управе за геодетске и имовинско – правне послове Подручна јединица Гацко, евидентирано је 19 катастарских општина у којима се налазе шуме и шумско земљиште (Автовац, Бодежишта, Борач, Церница, Дражљево 1, Дражљево 2, Гацко, Јасеник 1, Јасеник 2, Казанци, Кокорина, Кула 1, Кула 2, Љесков Дуб, Наданићи 1, Наданићи 2, Рудо Поље, Самобор, Сливља). Линија разграничења између шума и шумског земљишта с једне и пољопривредног земљишта с друге стране утврђена је записником комисије за разграничење од 08.01.1968. године и Одлуком о разграничењу СО Гацко бр.: 011-2045 од 04.11.1972. године. Приближна дужина утврђене линије разграничења је 104 км.

Шумама на подручју општине Гацко управља Шумско газдинство „БОТИН“ Невесиње - Шумска управа Гацко.

2.3.6. ТУРИЗАМ

Организација која је од значаја за развој туризма у општини Гацко јесте Туристичка Организација општине Гацко, која је почела је са радом 8. августа 2008. године. Основана је у циљу валоризације, очувања и заштите животне средине и побољшања развоја туризма општине. Ова Организација обавља послове на промоцији и унапређењу туризма од интереса за општину Гацко, односно на позиционирању града као туристичке дестинације, на домаћем и међународном тржишту, тј. обезбјеђује туристичко-информативну пропагандну дјелатност општине Гацко у земљи и иностранству.

Садашње стање културних вриједности нарочито у погледу заштите и санације, Гатачке општине није на задовољавајућем нивоу, а понегдје је и алармантно. Неке од културних вриједности овог краја, као што су културно – историјски споменици, историјски значајна мјеста, етнографске вриједности, манифестације и гастрономија, могу у значајној мјери употпунити, обогатити и унаприједити развој туризма и туристичке понуде.

Пошто сматрамо туризам као стратешку грану развоја ове општине, овом поглављу је посвећена посебна пажња и у кратким цртама су наведени значајни туристички потенцијали општине

Значајне туристичке потенцијале за развој туризма ове општине представљају:

2.3.6.1. Културно - историјско наслеђе

На подручју Гацка постоје трагови разних културних струјања као резултат историјских збивања, која су детерминисала ток и облик урбаног и културног развоја све до данас. Културно-историјске вриједности гатачке општине свједоче о дугој и бурној прошлости овог краја. Из богате ризнице културно-историјског наслеђа значајно је поменути средњовјековну цркву Св. Николе у селу Срђевићи, цркву Светог Димитрија у селу Домрке, цркву Свете Тројице у селу Гарева, накрополе са стећцима у селу Сливља, Степен, остатке куле и маузолеј у Липнику, споменик грофа Саве Владиславића, споменик Стојана Ковачевића, накрополе са стећцима, те град Кључ и друге знаменитости и сакралне објекте.

Трг у Гацку краси храм Св. Тројице (који је у изградњи), споменик Стојана Ковачевића и биста грофа Саве Владиславића, који је рођен у селу Јасеник код Гацка (био је српски патриота, дипломата и савјетник руског цара Петра Великог и Катарине I).

Слике бр. 3 Споменик Стојану Ковачевићу и биста Грофу Сави Владиславићу

Стећци - стотине и хиљаде нијемих камених казивача расутих по равници и брдима око гатачког поља, каменим језиком говоре о човјеку и животу, што су безимени каменодјелци знаковима и ријечима уклесали и оставили будућим нараштајима.

2.3.6.2. Природно наслеђе

Планина Зеленгора - која се налази у склопу Националног парка **Сутјеска**. Ова планина има богату флору и фауну, посебно у дијелу гдје се налази **прашума Перућница**. Од изузетног значаја су и глацијална језера, којима је богата ова планина, а то су: Котланичко језеро, Орловачко језеро, Штиринско језеро, Југово језеро, Доње Баре, Горње Баре и др. У рељефу Зеленгоре запажени су кањони Хрчавке, Јабучнице, Сутјеске између Товарнице и Волујака, пространи циркови под Стогом, Клеком и осам глацијалних језера. Цијели комплекс Зеленгоре обухвата 160 км² површине. Општини Гацко припада само мањи јужни дио.

Слике бр. 4 Зеленгора

Поред Зеленгоре изузетно природно благо представљају и следеће планине: Лебршник, Волујак, Бјелашница, Троглав, Сомина, те бројни кланци и седла.

На подручју општине Гацко налази се неколицина природних језера и три вјештачка, међутим на Зеленгори постоји осам глацијалних језера, „горских очију“, која се не налазе у оквиру граница општине, али због њихове изузетне љепоте и потребне туристичке валоризације читавог подручја значајно их је овдје поменути. Природна језера су: Шкипина, Језерина, Језеро на Чемерну, Језеро на Живњу, Језерина на Вучеву, Грађенац, Језеро Доње Баре, Језеро Горње Баре, Бијело језеро, Црно језеро, Орловачко језеро, Котланичко језеро.

Позната вјештачка језера: Клиње, Десивоје и Врба.

Језеро Клиње – прво вјештачко језеро у БиХ, названо по топониму "Клини". Површина језера је 26 хектара. Акумулирано је од 1891. до 1896. изградњом камене лучне бране, *прве ове врсте на Балкану*. Брана је прављена за потребе наводњавања гатачког поља. *Лучна брана је културно-историјски споменик и под заштитом је државе*. Пројектовао је Француски инжењер Крантз, а градила је за своје потребе аустроугарска окупациона сила за наводњавање гатачког поља. Грађена је од гатачког камена и пепела лаве са Везува као везивног материјала. Бистра вода овог језера неријетко привуче туристе који током љета овуда пролазе према мору, па се изнад најстарије бране на Балкану задрже и по неколико дана.

Слике бр. 5 Клиње

Језеро Десивоје формирано је 1971. године на локалитету "Пољана" на ријечи Врби са десне стране магистралног пута Гацко - Фоча. Мањом бетонском браном преграђена је Врба испод Божовог, с лијеве и изнад Воденог потока, с десне стране који код пољане утичу у Врбу и образована је мања акумулација, превасходно за потребе угоститељства. Изградњом језера „Врба“ старије језеро Десивоје је изгубило ранији значај, јер је ниво новог језера за око 2 метра већи од старог.

Језеро "Врба" је изграђено 1982.год., преграђивањем земљано-бетонском браном ријечног тока ријеке Врбе у старом рукавцу језера Клиње под Доњим Улињем. Језеро се налази на надморској висини од око 1040 м, акумулирано је за потребе Термоелектране и представља највећу водену акумулацију у општини Гацко. Смјештено је између Рајкове греде (1151 м), Дразљевских коса и Просјенице (1180 м). Код Горњег Улиња, дуго је око 3 км, просјечне ширине око 400 до 500 метара и захвата површину од 107 ха. Количина воде у акумулацији је 14 мил. м³.

Језеро је порибљено пастрмком (калифорнијском, језерском и поточном) и представља изузетно спорско-риболовно и рекреативно подручје. Цјевоводом дужине 6 км је спојено са Термоелектраном „Гацко“.

Прашума Перућица – се налази у склопу Националног Парка "Сутјеска". Окружена је врховима (Маглића 2386 м - највиши босанско-херцеговачки планински врх),

Вољујака (2336 м) и Сњежнице (1804 м), а од Зеленгоре одвојена је кањоном Сутјеске. Дуга је око 6, а широка од 1 до 3 километра. Захвата површину од 1291 ха. Кроз прашуму протиче Перућички поток, чији се водопад Скакавац обрушава низ литицу високу 75 м. Шума је густо испреплетена, на појединим мјестима је готово непроходна.

На релативно малом подручју, због специфичних геолошких и климатских услова, сусрећемо се са изузетно богатом флором и фауном. Због изузетне љепоте и богатства 1952. год., прашума Перућица је проглашена **строго заштићеним резерватом**, који се искључиво користи за науку и образовање. Перућица представља мали остатак иконске природе са богатим, мултифункционалним биодиверзитетом и заслужује да у потпуности буде заштићена за садашње и будуће генерације.

Слика бр. 6 Водопад Скакавац у Прашуми Перућици

У подручје прашуме улази се само у пратњи водича.

2.3.6.3. Вјерски туризам

На подручју општине Гацко постоји велики број вјерских објеката, који представљају значајну вриједност за развој вјерског туризма на овом простору. Значајни црквени објекти су следећи:

Саборни храм Св. Тројице (Силаска Св. Духа на Апостоле) у Гацку. Подигнут 1884. године. Обнављан 1962-1965. и 2004. године.

Слике бр. 7 Саборни храм Св. Тројице у Гацку, Црква Св. Илије у Наданићима, Црква Вазнесења Господњег у Фојници

Црква Св. Илије у Наданићима (8 км од Гацка према Невесињу). Црква обновљена, односно наново сазида на темељима старе цркве из 1897. године и освештана 1991.г. Живописана 2003.г. Живопис радио Бобан Алмажан из Сремске Митровице. Велики народни сабор у Наданићима буде сваке године на славу цркве Илиндан.

Црква Вазнесења Господњег у Фојници (20 км од Гацка према Невесињу). Свештана 1884.год. Послије тога више пута на њој су вршене мање поправке.

Слике бр. 8 Црква Св. Димитрија у Домркама, Црква Св. Николе у Југовићима, Црква Св. Николе у Грачаници

Црква Св. Димитрија у Домркама (Гатачка Површина 25 км сјеверозападно од Гацка). **Једна од најстаријих цркава на територији Гацка.** Народно предање је везује за 13. вијек. Археолошка истраживања су показала да је црква обновљена 1883. године. Испод темеља те цркве су пронађени остаци из ранијег периода, али не тако стари како то каже народно предање, иако код цркве постоји средњовјековно гробље. Црква је обновљена и освештана 2001. године.

Црква Св. Николе у Југовићима (Гатачка Површина 33 км сјеверозападно од Гацка). Нема поузданих података о старости цркве. Народно предање и ову цркву везује за средњи вијек, и по том предању су је подигли чобани који су у току љета изгонили стоку на пашњаке у Гатачкој површи. Предање каже да су то били Немањића чобани. Црква је обновљена 1881. године.

Црква Св. Николе у Грачаници (2 км сјеверозападно од Гацка). По предању саграђена 1534. г. Обнављана је више пута 1754, 1814. и 1896. године. Око цркве се налази средњовјековно гробље, па се претпоставља да је подигнута на темељима још старије цркве. Археолошка истраживања нису доведена до краја, па ни ова претпоставка није још научно потврђена.

Црква Св. Николе у Срђевићима. Поузданих података о старости цркве нема. Народно предање је везује за средњи вијек, што потврђује и остатак старог живописа. **Црква је под заштитом државе.** Средњовјековну цркву у Срђевићима подигли кнезови и дипломате Срђевићи, гатачка властела, која је у средњовјековном феудалном друштву играла значајну улогу. Срђевићка властела из доба Сандаља Хранића и Херцега Стефана битно је утицала на друштвено политичке прилике тога времена и у знак своје моћи подигла је цркву у фрескама. Фреске којима су украшени зидови цркве само су последњи рефлекс некадашњег значаја овог мјеста. У манастиру Житомислићу се чува Минеј из 14.вијека, писан на пергаменту за потребе цркве у Срђевићима.

Послије много лутања са оштећеним текстом и исјеченим записима доспио је у манастир на Неретви гдје се чува и излаже као значајан експонат старог духовног живота Гацка. Зна се да је обнављана 1883. године. **Под надзором Завода за заштиту споменика црква се и сада обнавља.**

Слике бр. 9 Црква Св. Николе у Срђевићима, Црква Св. пророка Илије у Изгорима, Храм свете Тројице у селу Гарева

Црква Св. пророка Илије у Изгорима (35 км сјевероисточно од Гацка). Подигнута 1884. године. Обнова почела прије 15 година, али још није завршена.

Храм свете Тројице у селу Гарева. Не зна се кад је саграђен. Обнављана је 1889. на темељима цркве која је ту већ постојала. У првом свјетском рату је рушен да би одмах 1921. године поново био обновљен. Последњи пут је уређен 1988. године. Осим наведених цркава значајне су и цркве и храмови у селима Автовац, Самобор, Казанци, Беришица, Данићима, Степен, Храм - капелица на Корићкој јами (посвећена Српским новомученицима пострадалим од стране усташа 1941. године), те многе друге.

Храмови у изградњи су: Саборни Храм Св. Тројице у Гацку и Св. муч. Лазара Косовског у Придворици (близу извора Неретве 40 км сјеверно од Гацка).

Слике бр. 10 Саборни Храм Св. Тројице у Гацку, Св. муч. Лазара Косовског у Придворици

2.3.6.4. Ловни и риболовни туризам

Могућности за развој ловног и риболовног туризма на подручју општине Гацко су велике и разноврсне. Основу за развој ловног туризма чини богатство у следећим врстама дивљачи:

- 1) Дивљач високог лова: медвједи, срнећа и дивокозја дивљач, дивља свиња, тетријеб, вук, лисица.
- 2) Дивљач ниског лова: препелица, патке, шљуке, јаребица камењарка, зец.

Ловиште на којем је распрострањена горе наведена дивљач чини површина од 66.394 хектара. Надморска висина варира од 821 м па све до 2.336 м, што веома повољно утиче на разноврсност дивљачи и њену репродукцију. Ловна сезона траје од 01.04. текуће године до 31.03. наредне године.

Могућност развоја риболовног туризма су такође значајна и састоје се у организовању риболова на многобројним ријекама и језерима. Може се ловити поточна и калифорнијска пастрмка, као и језерска златовчица.

Осим мјештана који се баве ловом и риболовом, у ове крајеве долазе и ловци са стране, из других крајева земље, али из иностранства. Од иностраних туриста најчешће долазе италијани који лове ниску дивљач и нијемци и Аустријанци који лове високу дивљач. Ловиштем газдује удружење ловаца „Врањача“.

2.3.6.5. Смештајни и угоститељски капацитети

Смјештајни и угоститељски капацитети битан су елемент туристичке понуде неког мјеста и својим бројем и структуром одређују величину промета и квалитет услуга. Угоститељство и туризам „Гацко“ туристима и пословним људима обезбјеђује квалитетну понуду у духу најбоље Херцеговачке традиције, гостопримство и комплетан савремени комфор који може задовољити госте са највећим захтјевима. У свом саставу има:

Хотел „Метохија“ двије звјездице: Располаже са 114 лежајева у двокреветним и трокреветним собама, рестораном, кафаном, банкет салом и љетном баштом, са укупно 350 сједишта. Недалеко од хотела, у центру града, смјештена је градска кафана и љетни отворени шанк, омиљено мјесто за одмор и разоноду становника Гацка.

Слика бр. 11 Хотел Метохија

Мотел „Клиње“ *двје звјезде*. Удаљен осам километара од града, налази се на обали истоименог језера, препуног племените пастрмке. Пун комфор и пријатан боравак на Клињском језеру, а у мотелу вам је на располагању 30 лежаја у двокреветним и трокреветним собама. Рестораном са 70 сједишта и лјетном терасом са погледом на језеро.

Мотел „Кошута“ *двје звјезде*. Смјештен поред пута Гацко - Требиње - Дубровник. Удаљен је осам километара од града, укомпонован у природни амбијент нетакнуте природе на рубу стогодишње борове шуме, са погледом на околне планине и гатачко поље, овде су се напад зауставили стари Грци и Римљани, ратовали средњовјековни краљеви и босански племићи.

Слика бр. 12 Мотел Кошута

Околина пружа изузетно повољне услове за шетењу, групне излете, припреме спортских екипа, рекреацију на спортским теренима за ногомет, одбојку, кошарку и тениским теренима. Треба обићи стећке који се налазе у непосредној близини мотела, као и ливаде обрасле раскошним нарцисима, кога овдје народ назива кошута. Мотел располаже са двије ресторанске сале и терасом од укупно 160 сједишта, а спавање је у добро опремљеним бунгаловима са 15 кревета. Овај хотел је тренутно у фази реновирања.

Мотел „Изгорка“ једна звјездица. Мотел „Изгорка“ је допадљив мотел уз пут Гацко – Тјентиште, смјештен на самом уласку у национални парк „Сутјеска“. На том мјесту, сливом пјенушавих и немирних токова Изгорке и Јабучнице настаје ријека Сутјеска. Мотел располаже са ресторанском салом и терасом са укупно 80 сједишта, а смјештајни капацитет је око 10 лежајева. У свом саставу има и рибњак.

Слика бр. 13 Мотел Изгорка

Мотел „Херцегово врело“ једна звјездица. Смјештен је код извора Херцегово врело, поред ријеке Заломке на магистралном путу Гацко - Невесиње - Мостар.

Мотел располаже са ресторанском салом са укупно 80 сједишта, а смјештајни капацитет је око 8 лежајева. Овај извор привлачи пажњу путника. Народ верује да је ту излазио на љетовање Херцег Стјепан и да је по њему добило име. Ту се налази камена столица на којој је Херцег сједио.

Романтичан изглед овог мотела, односно врела уљепшава пејзаж састављен од ливада и шума.

За развој туризма значајан је и број угоститељских објеката. Највећи број ових јединица представљају кафане, кафићи, ресторани и објекти за спремање брзе хране. Највећи број ових објеката налази се у центру града. Сви ови објекти имају реалне могућности да успјешно пружају туристима, као додатни садржаји њиховог боравка у граду.

2.3.6.6. Статистички подаци о броју туриста у 2009. години

Показатељи који говоре о туристичкој ситуацији у 2009. години, добијени су из Туристичке организације Гацко и они су следећи:

- Просјечан број дана задржавања домаћих туриста у 2009. год. је 5,6 (на годишњем нивоу);
- Просјечан број задржавања страних туриста у 2009. години је 2,5 (на годишњем нивоу);
- Просјечан број задржавања домаћих и страних туриста у 2009. години је 4,1 (на годишњем нивоу).

2.3.7. УСЛУГЕ

На основу постојећег стања може се закључити да на простору општине постоји број трговачких, угоститељских и осталих услужних објеката коју задовољавају њене потребе за сада.

2.3.7.1. Трговина

Трговина је заступљена продајним просторима, како у приватном, тако и у друштвеном власништву. Махом су смјештене у приземља стамбених и пословних објеката, са одговарајућим приручним магацинима. Углавном су заступљене све трговачке дјелатности.

2.3.7.2. Угоститељство

У Гацку се, као најважнији угоститељски објекат налази хотел “Метохија”, “Б” категорије, капацитета 126 лежаја. Градска кафана располаже салом са 130 сједишта. Остали угоститељски садржаји могу се сврстати у кафане, кафиће, као и одређени број привремених угоститељских објеката за припрему брзе хране.

На подручју општине постоје четири хотела:

- хотел “Клиње” на језеру Клиње са 36 лежаја,
- хотел “Кошута” лоциран поред пута према Требињу, капацитета 20 лежаја, те
- хотел Изгорка и
- хотел Херцегово врело.

Уз ове смјештајне објекте постоји и самачки хотел, лоциран у граду Гацко, који је служио за смјештај радника РиТЕ Гацко, а тренутно не игра важну улогу у смјештајним капацитетима општине, и захтјева велику рестаурацију.

Од ових садржаја посебно значајну улогу за туристичку потражњу има језеро Клиње и хотел Клиње.

2.3.7.3. Комунални садржаји

У близини спортско-рекреационе зоне (југоисточно од насеља) налази се сточна пијаца површине 1,44 ha.

Од комуналних садржаја, евидентна су и три гробља градској зони, а у сеоским насељима такође постоје сеоска гробља.

2.3.8. ИНФРАСТРУКТУРА

2.3.8.1. Саобраћај

На простору општине Гацко развијен је само друмски саобраћај. Најближа жељезничка станица је у Никшићу око 60 км, најближи аеродром у Мостару око 90 км, најближа морска лука је Дубровник 106 км. Постоје два магистрална правца М-20 и М-6.

Магистрални правац М-20 је Дубровачки туристички правац, који води од Србије (Београда) преко Вишеграда, долине ријеке Сутјеске, Гацка, Билеће и Требиња ка Јадранском мору. Магистрални правац М-6 Мостар - Невесиње - Гацко повезује општину са долином Неретве и Западном Херцеговином.

Дужина магистралних путева који пролазе кроз општину Гацко износи: М20 - 57,3 км и М 6.1 - 24 км.

Регионални путеви, који пролазе кроз територију ове општине, и њихова дужина су: Р 432 - 15,06 км (асфалтиран); Р 432 А - 8,30 км (4,0 км је макадам) и Р434 Чемерно - Зеленгора - 24 км (макадам)-

Под појмом мреже градских саобраћајница подразумијева се систем објеката који имају функцију задовољавања захтјева динамичких и стационарних видова свих врста саобраћаја, као и приступа урбанистичким садржајима, а уједно резервишу простор и служе као коридор за смјештај објеката и водова осталих видова инфраструктуре. Кад се уз ово уважи и чињеница да саобраћај утиче на економски и друштвени развој, односно динамику и карактеристике урбанизације, јасно произилази да је градска путна мрежа један од најзначајнијих сегмената инфраструктуре савременог града.

Општина Гацко смјештена је у југозападном дијелу Републике Српске, на сједишту магистралних путних праваца М6 Невесиње – Гацко – Автовац и М20 Фоча – Гацко – Требиње, који га повезују са подручјем Херцеговине и шире са сјеверним и западним дијеловима Републике Српске, те се са геопрометног становишта може сматрати да Гацко има повољан положај.

Локални путеви на територији општине су приказани у следећој табели.

Табела бр. 23 Локални путеви на територији општине Гацко

Р.бр.	Путна релација (локални пут) К.О.	Укупна дужина у (км)	Асфалт (А)	Макадам (М)	Земљани (З)
1	Автовац(село)К.О. Автовац	1,90	1,90	0,00	0,000
2	Бахори Д.(К.О.Дражљево)	3,00	0,00	3,00	0,00
3	Берушица (К.О.Јасеник1)	2,00	0,00	2,00	0,00
4	Бодежишта горња (К.О.Бодежишта)	8,00	0,00	0,00	8,00
5	Бодежишта доња(К.О.Бодежишта)	2,00	0,00	0,00	2,00
6	Борач горњи (К.О.Борач)	25,00	0,00	10,00	15,00
6	ПЕТКА КОВАЧЕВИЋА	2,24	1,57	0,67	
7	Браићевићи (К.О.Наданићи2)	7,00	0,00	2,00	5,00
8	Вишњево (К.О.Наданићи 2)	6,00	0,00	3,00	3,00
9	Влака(Горње Улиње) К.О.Јасеник 2	2,50	0,00	2,50	0,00
10	Вратковићи (К.О.Казанци)	6,00	1,20	4,80	0,00
11	Вратница(К.О.Наданићи 1)	1,00	0,00	1,00	0,00
12	Врба (К.О.Дражљево 1)	7,50	0,00	6,50	1,00
13	Гарева Велика (К.О.Самобор)	3,65	1,65	2,00	0,00
14	Гарева Мала (К.О.Самобор)	1,50	0,50	1,00	0,00
15	Гостинац-Врбица (К.О.Автовац)	1,60	0,60	1,00	0,00
16	Градина (Наданићи 1)	2,50	2,50	0,00	0,00
17	Грачаница Мала и Велика (К.О.Гацко)	3,00	2,00	1,00	0,00
18	Данићи-Пусто поље (К.О.Самобор)	8,50	5,00	2,00	1,50
19	Добреља (К.О.Самобор)	4,50	3,00	1,50	0,00
20	Добро Поље (К.О.Наданићи)	1,00	0,50	0,50	0,00
21	Домрке (К.О.Наданићи1)	4,50	0,00	3,00	1,50
22	Драмешина (К.О.Дражљ.1)	6,00	0,00	5,00	1,00
23	Дражљево доње (К.О.Дражљево 1)	8,20	7,00	0,50	0,70
24	Дражљево горње(К.О.Дражљево 1)	2,50	0,00	2,50	0,00
25	Дубљевићи(К.О.Сливља)	1,00	0,00	1,00	0,00
26	Југовићи (К.О.Кокорина)	14,50	0,00	12,00	2,50
27	Дулићи нови (К.О.Казанци)	5,50	5,50	0,00	0,00
28	Дулићи стари (К.О.Казанци)	6,80	6,00	0,80	0,00
29	Зањевица (К.О.Јасеник 1)	7,00	0,00	2,00	5,00
30	Запоље(К.О.Наданићи 1)	1,70	1,70	0,00	0,00
31	Изгори(К.О.Дражљево 1)	25,00	0,00	4,00	21,00
32	Јасеник(К.О.Јасеник 1)	5,50	3,50	1,00	1,00
33	Казанци(К.О.Казанци)	8,60	5,20	3,40	0,00
34	Краварево (К.О.Рудо Поље)	6,00	4,00	2,00	0,00
35	Крљеута (К.О.Дражљево 1)	2,50	0,00	2,50	0,00
36	Кула (К.О.Кула 1 И 2)	14,00	9,00	5,00	0,00

37	Липник (К.О.Самобор)	5,00	4,80	0,20	0,00
38	Луковице (К.О.Рудо Поље)	3,50	2,50	1,00	0,00
39	Љесков Дуб (К.О.Љесков Дуб)	4,50	0,00	4,50	0,00
40	Мацановина (К.О.Наданићи 2)	5,00	0,00	3,50	1,50
41	Меданићи (К.О.Рудо Поље)	5,00	3,50	1,50	0,00
42	Михољаче (К.О.Автовац)	4,50	3,00	1,50	0,00
43	Мрђеновићи (К.О.Дражљево)	2,00	0,00	0,50	1,50
44	Муља (К.О.Автовац)	3,50	2,30	1,20	0,00
45	Наданићи (К.О.Наданићи 2)	1,00	0,00	1,00	0,00
46	Објешеник (К.О.Бодежишта)	5,00	0,00	0,00	5,00
47	Платице-Главице (К.О.Дражљево 1)	2,00	0,00	2,00	0,00
48	Придворица(К.О.Борач)	6,00	0,00	6,00	0,00
49	Равни (К.О.Наданићи 1)	3,00	0,00	0,00	3,00
50	Рафтије (К.О.Љесков Дуб)	1,50	0,00	1,50	0,00
51	Рибари (К.О.Љесков Дуб)	2,50	1,50	1,00	0,00
52	Руда Главица (К.О.Наданићи 2)	3,00	0,00	3,00	0,00
53	Рудо Поље (К.О.Рудо Поље)	4,00	0,20	3,80	0,00
54	Самобор (К.О.Самобор)	3,00	2,50	0,50	0,00
55	Сливља (К.О.Сливља)	8,00	3,25	2,75	2,00
56	Срђевићи (К.О.Рудо Поље)	5,50	5,50	0,00	0,00
57	Степен-Пржине (К.О.Церница)	4,50	2,50	2,00	0,00
58	Степен-Церница-Кључ-Заградци (К.О.Церница)	8,50	0,00	7,00	1,50
59	Трговиште (К.О.Казанци)	1,20	1,20	0,00	0,00
60	Улиње доње (К.О.Јасеник 2)	8,00	4,50	3,50	0,00
61	Фојница (К.О.Сливља)	4,00	2,00	2,00	0,00
62	Чемерно (К.О.Дражљево 1)	5,50	1,00	4,50	0,00
63	Шљивовица(К.О.Јасеник 1)	2,00	0,00	0,00	2,00
64	Шуме(К.О.Наданићи 2)	3,00	1,30	1,70	0,00
	УКУПНО	331,65	102,3	144,65	84,7

Постојећу градску путну мрежу чине највећим дијелом саобраћајнице изграђене у прошлости, а главне градске саобраћајнице представљају управо дијелови наведених магистралних путева М6 Невесиње – Гацко - Автовац и М20 Фоча – Гацко – Требиње, који пролазе кроз сам центар урбаног подручја.

Ове саобраћајнице примају највећи дио локалног и укупан транзитни саобраћај што има за посљедицу умањену безбједност саобраћаја, загушеност саобраћајних токова, као и појачану буку и загађење околине.

Поред ових главних градских саобраћајница, већина осталих саобраћајница примарне путне мреже директно је везана за главне саобраћајнице.

Основна карактеристика ових саобраћајница је недовољно широк профил, континуирана изграђеност непосредно уз тротоар, чворна мјеста на малом одстојању, непрегледне раскрснице, неповољна нивелациона рјешења, лоша коловозна конструкција и недостатак површина за пјешаке и мирујући колски саобраћај.

Осим главне градске улице која је реконструисана и уз нове улице у насељу, уређених тротоара готово да нема.

Списак градских улица приказан је у наредној табели:

Табела бр. 24 Градске улице у Гацку

Р.бр.	Назив улице	Укупно км	Асфалт (А) км	Макадам (М) км
1	ЊЕГОШЕВА	0,64	0,64	0,00
2	КРАЉИЦЕ ЈЕЛЕНЕ	0,64	0,640	0,00
3	АЛЕКСЕ ШАНТИЋА	2,88	2,88	0,00
4	НЕМАЊИНА	0,60	0,60	0,00
5	ХЕРЦЕГ СТЕФАНА	0,82	0,82	0,00
6	ПЕТКА КОВАЧЕВИЋА	2,24	1,57	0,67
7	СЛАВЉАН	0,28	0,20	0,08
8	БРАЋЕ ГРЋИЋ	0,21	0,21	0,00
9	МИЛОРАДА ПОПОВИЋА	0,36	0,36	0,00
10	АЛЕКСЕ ЈАКШИЋА	1,56	1,20	0,36
11	18,Х.Л.П.Б.	1,20	1,20	0,00
12	СРПСКИХ РАТНИКА	2,47	0,47	2,00
13	МИТРОПОЛИТА П. ЗИМОЊИЋА	0,16	0,16	0,00
14	ВОЈВОДЕ Б.ЗИМОЊИЋА	0,12	0,12	0,00
15	ВИДОВДАНСКА	0,65	0,65	0,00
16	СТОЈАНА КОВАЧЕВИЋА	0,47	0,47	0,00
17	С.ДОБРОВОЉАЦА	2,00	2,00	0,00
18	Т.ПОДРУГОВИЋА	0,30	0,30	0,00
19	НИКОЛЕ ТЕСЛЕ	2,00	2,00	0,00
20	ЗМАЈ ЈОВИНА	0,80	0,00	0,80
21	ВУКА КАРАЦИЋА	0,75	0,00	0,75
22	ЂОКА СЛИЈЕПЧЕВИЋА	0,10	0,10	0,00
	УКУПНО :	21,15	18,02	3,13
	УКУПНО :	21,25	16,59	4,66

Мостови на територији општине Гацко су:

Табела бр. 25 Мостови на територији општине Гацко

	Локалитет објекта(моста)	Дужина моста (м)	Мост дужине 5 – 10м	Мост дужине 10 – 30м	Мост дужине преко 30м
1	Бахори-Мрђеновићи (К.О.Дражљево)	8,00	1	0	0
2	Вратковићи (К.О.Казанци)	6,00	1	0	0
3	Врба (К.О.Дражљево 1)	11,00	0	1	0
4	Драмешина (К.О.Дражљево 1)	6,00	1	0	0
5	Дулићи- стари (К.О.Казанци)	5,00	1	0	0
6	Дулићи - стари (К.О.Казанци)	5,00	1	0	0
7	Изгори (К.О.Дражљево 1)	12,00	0	1	0
8	Изгори (К.О.Дражљево 1)	31,00	0	0	1
9	Кула (К.О.Кула1 и 2)	20,00	0	1	0
10	Кула (К.О.Кула1 и 2)	30,00	0	0	1
11	Кула (К.О.Кула1 и 2)	30,00	0	0	1
12	Липник (К.О.Самобор)	6,00	1	0	0
13	Љесков Дуб (К.О.Љесков Дуб)	7,00	1	0	0
14	Љесков Дуб (К.О.Љесков Дуб)	6,00	1	0	0
15	Меданићи (К.О.Рудо Поље)	8,00	1	0	0
16	Рибари (К.О.Љесков Дуб)	20,00	0	0	1
17	Срђевићи (К.О.Рудо Поље)	30,00	0	0	1
18	Степен-Церница-Кључ (К.О.Церница)	6,00	1	0	0
19	Степен-Церница-Кључ (К.О.Церница)	6,00	1	0	0
20	Фојница (К.О.Сливља)	15,00	0	1	0
21	Фојница (К.О.Сливља)	15,00	0	1	0
22	Фојница (К.О.Сливља)	10,00	1	0	0
	УКУПНО	293,00	12	5	5

Организованих површина за паркирање, такође, скоро да нема, те се за паркирање користе тротоари и зелене површине, поготово у централном дијелу града, што има за последицу отежано одвијање колског и пјешачког саобраћаја.

Јавни саобраћај на подручју општине је аутобуски и у предратном периоду локални је био много изражајнији од међуградског, због потреба рудника и термоелектране. Данас, аутобуски саобраћај није обиман због нефункционисања привредних капацитета и смањених потреба за кретањем и за путовањима (низак стандард), али ће се у планском периоду интензивирати, те је потребно пружити дужну пажњу овом виду саобраћаја.

Аутобуска станица је у центру града са недовољним бројем перона, неадекватном станичном зградом и малим манипулативним платоом, те намеће потребу за измјештањем и изградњом аутобуске станице на новој локацији, задовољавајућег капацитета и техничког рјешења које ће удовољити захтјевима савременог начина организовања јавног превоза.

Бензинска станица смјештена у југозападном дијелу града, уз магистрални пут, задовољава потребе локалног и транзитног саобраћаја града.

2.3.8.2. Водоснабдијевање и канализација

Водоснабдијевањем и канализацијом на подручју општине Гацко руководи Јавно предузеће “Водовод” А.Д. Гацко.

Основна дјелатност Јавног предузећа “Водовод” је дистрибуција питке воде, изградња и одржавање водоводне и канализационе мреже, земљани радови и др. „Водовод“ а.д. је компанија са већинским државним капиталом.

Године 1984. стављена је у употребу примарна мрежа (11.532 км) и секундарна (206 км).

Постојећим водоводним системом снабдијевају се становништво и мањи привредни потрошачи смјештени у Гацку и насељима Автовац и Грачаница. Систем је јединствен, а напаја се водом са два извора. Извор Срњ и извориште Вратло.

Минимална издашност извора Срњ износи 8 l/sec, док је минимална издашност изворишта Вратло процијењена на цца 80 l/sec.

Поред изворишта **Срњ и Вратло**, који се користе искључиво за водоснабдијевање питком водом, постоје два значајна водна ресурса, акумулације **Врба и Клиње** чије се воде користе за снабдијевање термоелектране расхладном водом, а у случају недостатка потребних количина питке воде, уз кондиционисање, могу служити и као ресурс питке воде.

За потребе водоводног система, са изворишта Вратло се захвата 53 l/sec. Тиме се оставља потребна количина воде за обезбјеђење биолошког минимума у водотоку Грачаница који се формира од врела Вратло.

Захваћена вода са извора Срњ се пумпа потисним водом Ø 150 мм, у градски резервоар запремине 400 м³ (кота дна 1020 м.н.м.).

Од каптаже врела Вратло до градског резервоара Гацко II, изведен је гравитациони цјевовод Ø 300 мм дужине: 10.930 м.

Запремина резервоара Гацко II износи 500 м³. Кота дна овог резервоара је 1069 м.н.м.

Улога овог резервоара је двојака. Поред тога што снабдијева вишу зону урбаног подручја Гацка, резервоар Гацко II снабдијева водом остала насеља са подручја Гатачког поља.

Из резервоара Гацко II вода се транспортује и до резервоара Гацко I запремине 500 м³ и коте дна на 1023 м.н.м.

Из овог резервоара, као и из резервоара Срњ, снабдијева се нижа зона урбаног подручја Гацко и насеља Грачаница.

Табела бр. 26 Подаци о водоснабдијевању

ПАРАМЕТАР	
ОПШТИ	
Број становника у опслуженом подручју у надлежности водовода	6 000
Број насеља	16
Број становника у највећем насељу/граду	5 500
ИНДИКАТОРИ ВОДОСНАБДИЈЕВАЊА	
Покривеност становништвом (становника опслужених водоснабд.)	60 %
Укупна производња воде (потрошња + необрачуната вода)	946080 м ³ /год
Потрошња у домаћинствима	109580 м ³ /год
Потрошња ван домаћинстава (комерцијална, институционална, сл.)	360000 м ³ /год
Просјечна потрошња у домаћинствима	130 л/ст/дан
Број потрошача чија се потрошња мјери	80 %
ИНДИКАТОРИ ФИЗИЧКЕ ЕФИКАСНОСТИ	
Губици воде у дистрибутивној мрежи	141 м ³ /прикљ.становнику/год
Стопа наплате	80 %
Цијена воде за водоснабдијевање (без ПДВ /пореза)	0,25 EUR/м ³
Цијена одвођења отпадних вода (без ПДВ/пореза)	- EUR/м ³

(Извор: "Водовод" А.Д. Гацко)

Узевши у обзир садашњи број потрошача и количине воде која се захвата могао би се извести закључак о доброј санбдијевености потрошача водом. Ефективно испоручене количине воде потрошачима због великих губитака су међутим знатно мање.

Неки од водовода у сушним периодима године не могу задовољити потребе корисника у количинама воде. Често није задовољен нити квалитет, недостају водозаштитни објекти као и одговарајуће мјере заштите изворишта.

Изворишта су потенцијално угрожена органским материјама, будући да уз недовољну непосредну заштиту, недостају и уређаји за пречишћавање отпадних вода, неуредно се одржавају канализациони системи, интензивна је сјеча шума, неконтролисано се користе средства за заштиту биља итд. У већини случајева извори воде нису бактериолошки сигурни.

Табела бр. 27 Тарифа накнаде за воду у 2009. годину (Извор: “Водовод“ А.Д. Гацко)

Компонента воде	0,90 КМ/м ³ привреда; 0,50 грађани(са ПДВ-ом)
Компонента отпадне воде	0,30 КМ/м ² привреда; 0,15 КМ/м ² грађани
Такса на сат	3,00 КМ привреда; 1,50 КМ грађани
ПДВ	17%
УКУПНО КОМБИНОВАНА НАКНАДА	1,40КМ/м ³ привреда; 0,76КМ/м ³ грађани

(Извор: “Водовод“ А.Д. Гацко)

Постојећи канализациони систем је мјешовитог типа, истим колектором се одводе употребљене и атмосферске воде. Канализационим системом је обухваћен мањи дио урбаног подручја Гацка, тј. само око 4.000 становништва градске зоне, чак око двије трећине општине користи септичке јаме за фекалне отпадне воде. Употријебљене воде се дакле, махом диспонирају у индивидуалне септичке јаме или директно упуштају у канале повремених водотока и јаруге.

Септичке јаме су најчешће преоптерећене односно грађене без пројектне документације, водопрпусне и зато неусловне и потенцијални извор заразе.

Садашње цијене, које су успоставиле општине и водоводна предузећа, исувише су ниске да би се њима обезбиједили услови за нормално функционисање и одржавање. Средства која се прикупљају водопривредним накнадама недовољна су за озбиљније инвестиције. Ово је довело до ситуације да су инвестиције знатно ниже од оптималних и планираних, до ниске ефикасности инвестиција, никакве развојне функције, ниског нивоа услуга и на крају, до одбијања плаћања за водне услуге.

2.3.8.3. Електроенергетика

У непосредној близини града Гацко лоциран је значајан електроенергетски објекат, Термоелектрана Гацко, док је град својим јужним дијелом омеђен границом експлоатационог поља рудника. Наведени објекти заузимају знатан простор на којем су лоцирани електропреносни и основни објекти електроенергетског подсистема.

Из разводног постројења термоелектране изведена су два 400 kV далековада у правцу Мостара и РП Требиња као и два 110 kV далековада у правцу Невесиња и Билеће.

Примарни извор напајања града је трафостаница преносног односа 35/10kV, инсталисане снаге 4MVA+2,5. Тренутна вршна снага у зимском периоду је око 5 MVA.

Напајање трафостанице је изведено из расклопног постројења термоелектране преко 35 kV далековада, који је једним дијелом лоциран у простору експлоатационог поља површинског копа рудника.

Преносни капацитет далековода је 16 MVA што значи да постоје знатне резерве у односу на инсталисану снагу трафостанице.

Дистрибутивна мрежа је изведена 10 kV надземним водовима у правцу Фојнице и Врбице, и подземним 10 kV кабловима према граду и индустријској зони.

Велики недостатак 10 kV дистрибутивне мреже је у томе што је већином радијално напајана, без могућности двостраног напајања, што умањује сигурност рада.

2.3.8.4. ТТ везе

ТТ везе се остварују преко мјесне кабловске ТТ мреже и чворне АТЦ “ГАЦКО”, која је посредством радиорелејног система повезана са главном централом мрежне групе у Требињу.

АТЦ се налази у објекту у центру града и тренутно има капацитет од 2255 бројева. ТТ мрежа је изведена у четири главна кабловска правца, дјелимично постављена у ТТ канализацију, и има капацитет око 2500 прикључака.

Кабловском везом, положеном у заједнички ров са водоводним цијевима, повезана је телефонска централа у Гацком са насељем Автовац.

2.3.9. ОСТАЛИ СЕКТОРИ (ЗДРАВСТВО, ШКОЛСТВО, КУЛТУРА, СПОРТ...)

Анализом постојећег стања на простору града утврђено је да постоје све потребне јавне службе као што су: трговине за свакодневно и повремено снабдијевање становништа, хотели, угоститељски објекти, филијале банака, испоставе осигуравајућих друштава, дјелатности пословних и транспортних услуга, управно-административне службе, услужне и сервисне дјелатности, зелена пијаца и др.

2.3.9.1. Здравство

На подручју Општине, постоји Дом здравља, смјештен на западној страни Гацка, са десне стране магистралног пута Билећа – Мостар.

До 1992. године Дом Здравља Гацко био је у саставу Регионалног центра Требиње, а од 1992. год. ради као Дом Здравља Гацко. 1996. године добија назив: Дом Здравља “Проф. др Саво Бумбић” Гацко. Запошљава 73 радника.

Објекат је приземни, друге категорије, изграђен 1961. године са укупном површином од 1362м². У њему су опште и специјалистичке службе. У склопу Дома здравља је и стационар са 40 постеља и стационар породилишта од 9 постеља, као и апотека са приручним магацином.

Ради примарни ниво здравствене заштите, а у току је процес трансформације рада по концепту породичне медицине са 6 тимова и консултативно-специјалистичком здравственом заштитом из гинекологије, педијатрије и стоматологије.

Скупштина Општине Гацко је донијела и Одлуку о Плану мреже амбуланти породичне медицине на подручју ове општине чиме се одобрило организовање 6 амбуланти породичне медицине, а од тога 3 у Дому здравља Гацко и 3 подручне у Автовцу, Брљеву и Фојници (Одлука је донесена 20.06.2006. год.) Такође, донесена је и Одлука о учешћу у финансирању реконструкције амбуланти породичне медицине на подручју општине Гацко (20.06.2006.год.) чиме се општина обавезала да учествује у финансирању са 30 % планираних грађевинских радова, а Влада Републике Српске из кредита Свјетске банке са 70 % у складу са Одлуком о прихватању задужења према Свјетској банци - Међународној асоцијацији за развој по пројекту јачања здравственог сектора и Критеријумима Министарства здравља и социјалне заштите Републике Српске.

У саставу Дома Здравља ради Центар Базичне Рехабилитације и Центар за Ментално Здравље.

Дијагностичке услуге у Дому Здравља су: Лабораторијске, РТГ и УЗ.

Број регистрованих становника за тимове породичне медицине је 9.300 до 30.06.2009. год.

Дом Здравља “Проф. др Саво Бумбић” је једина установа здравствене заштите у подручју општине Гацко.

2.3.9.2. Социјална заштита

На стање социјалне заштите на једном подручју утиче велики број фактора. То су прије свега макро окружење, односно политичко-економска стабилност и привредна развијеност државе, уређеност и плански развој система социјалне заштите, развијеност и број установа социјалне заштите и других организација које се баве социјалним и хуманитарним радом.

На локалном плану на стање социјалне заштите утиче прије свега развијеност општине, број становника као и његова старосна структура, могућност запослења, односно уједначен развој привреде са отварањем нових радних мјеста, равномјерна насељеност урбаног и сеоског подручја са могућностима развоја пољопривреде, организованост здравствене заштите и пратећих здравствених установа, развијеност образовног система, постојање установа са дјелатношћу из ове области, постојање удружења невладиних организација и друге објективне околности.

На стање социјалне заштите утичу и одређене субјективне околности - осјећај породичне припадности, односно снага породичних веза, традиционална солидарност малих заједница, позитиван сензибилитет за туђу невољу и слично.

Простор општине Гацко захвата површину око 736 км² са око 10.500 - 11.000 становника, односно мање од 15 становника по квадратном километру, што је више него слаба насељеност, посебно у сеоским подручјима у сјеверном дијелу општине у којима је густина насељености свега 5 становника на км², тај податак је нешто већи у градском насељу и износи 277 становника на км².

На подручју општине усљед разних збивања доселило се око 2500 нових становника.

Услуге Центра за дјецу са посебним потребама користи 15-оро дјеце и омладине са посебним потребама, од укупно 56 евидентираних. Примарна здравствена заштита обавља се путем Дома здравља Гацко.

Црвени крст, као организација која у свом програму има социјално хуманитарну дјелатност у складу са својим могућностима води рачуна о старим и изнемоглим лицима који живе сами, помажући им у храни и хигијени.

Институционално организовање социјалне заштите везано је за Центар за социјални рад, који је у 2008-ој имао следећи број корисника:

Табела бр. 28 Подаци о броју корисника Центра за социјални рад

1	Новчана помоћ	88
2	Додатак за помоћ и његу другог лица	90
3	Помоћ породици	16
4	Додатна помоћ породици за корисника додатка за помоћ и његу другог лица	26
5	Једнократна новчана помоћ	92
6	Једнократна помоћ за огрев	112
7	Једнократна помоћ за трошкове сахране	5
8	Смјештај у другу породицу	4
9	Здравствено осигурање	79

У домовима, установама и заводима РС, БиХ и Србије било је смјештено 11 лица. Из горе наведеног видимо да је сваки мјесец 314 лица користило одређени вид помоћи (материјална) на основу права из социјалне заштите. Такође 209 лица, односно породица је преко Центра остварило право на различите видове једнократних помоћи.

Поред корисника из области социјалне заштите, преко ЦСР се остварују и права из области дјечије заштите и то дјечији додаток – 100 корисника, матерински додаток 15 корисника, опрема за новорођенчад - 61 корисник, накнада плата породиљама – 20 корисника. Нека од ових права (дјечији и матерински додаток) директно су везани за економски статус породице и условљена су имовинским цензусом, те се и преко њих врши материјална подршка, односно социјална заштита породице.

Остали видови организовања и дјеловања у области социјалне заштите везани су за рад удружења грађана, невладиних организација и других различитог облика организовања грађана у вези задовољавања одређених социјалних потреба.

Ту прије свега треба споменути Удружење родитеља и пријатеља дјеце и омладине са посебним потребама „Растимо заједно“ Гацко, које партиципира као равноправан партнер Центру за социјални рад у пружању социјално заштитних услуга у Центру за дјецу и омладину са посебним потребама и успјешно проводи, сходно материјалним могућностима своје програмске активности.

Удружење родитеља са четворо и више дјеце би уз мало активнији приступ проблематици, због које је и основано могло остварити своје циљеве и имати активну улогу у систему социјалне и дјечије заштите.

Удружење пензионера у складу са својим могућностима и подршком заједнице успијева да задовољи дио социјалних потреба својих чланова. Од невладиних организација највећи сензибилитет за стање у социјалној заштити, показује Центар развојних иницијатива путем учешћа у активностима удружења грађана, изради програмских аката, повезивању грађана и неформалних група са истим социјалним потребама у циљу остваривања заједничких циљева.

Непостојање развијене мреже грађанских удружења довело је до тога да одређене циљне групе (слијепи и слабовиди, дистрофичари и слично) своје потребе задовољавају на нивоу регионалних и републичких удружења, јер таква удружење не постоје на локалном нивоу.

2.3.9.3. Школство

✓ Предшколско васпитање и образовање

Јавна установа Дјечији вртић почела је са радом 1987. године под називом: Радна организација за предшколско васпитање и образовање Гацко. Затворени простор грађевинског објекта вртића има 520 квадрата корисног простора. Отворени простор (двориште и игралиште) је накнадно ограђен и постављени су тобогани и остали реквизити примјерени узрасту дјеце, тако да испуњава услове за рад са дјецом на отвореном простору.

Од отварања вртића 1987. године вртић није престајао са радом иако је у току ратних дејстава радио са смањеним капацитетом.

Јавна установа “Дјечији вртић” Гацко је основана одлуком Скупштине Општине Гацко 1994. године.

Капацитет вртића је 120 дјеце распоређене у 4 узрастне групе.

Просторни распоред предшколске популације је 75% дјеце (65) из градске средине а 25% (22) дјеце из сеоске средине. У Јавној установи “Дјечији вртић” запослено је 16 радника.

✓ Основно образовање

Предшколско и основно школско образовање и васпитање Гацко, у ранијем периоду, покривало је школском мрежом цијело подручје општине Гацко у 5 осморазредних и 11 четвороразредних школа на општинском подручју.

Данас на подручју општине Гацко егзистирају 3 деветоразредне школе (Гацко, Автовац и Фојница), и 4 петоразредне (Наданићи, Добреља, Дулићи и Брљево). Све остале подручне школе су престале са радом јер припадају брдско-планинском подручју гдје је пренаглашен проблем миграција.

Назив “Српско-просвјетна школа Свети Саво српски просветитељ у Гацку” потиче од 1906 год. све до 2. свј. рата. Дужи временски период школа је носила назив: “Стојан Ковачевић”. Године 1992. школи је враћен ранији назив и уклоњена су сва стара обиљежја.

Основна школа “Свети Саво” у Гацку лоцирана је у непосредној близини центра са укупном површином од 2600 м² и спратности П+1.

Ова школа је и према планским пројекцијама, задовољавала потребе свих ученика из града, са своје 4 учионице, фискултурном салом, 10 кабинета, радионицом, управним дијелом, архивом, зубном амбулантом, кухињом и уређеним школским игралиштем.

Сада Гатачко основно образовање има око 1200 ученика. Запослено је око 110 радника. Редовно издаје школски часопис “Ђаче”. Основна школа данас има двоструку слику: савремену централну школску зграду, и подручне школе у којима је у једној учионици смјештена читава школа.

Школа постиже запажене резултате у наставним и слободним активностима. Резултати са такмичења на свим нивоима су изузетни, као и они са тестирања знања ученика од стране Завода или Агенције за стандарде и оцјењивање.

Гатачко образовање има највеће заслуге што је Гацко у предратној Југославији, према броју становника имало највећи број доктора наука и високо образованих културних јавних радника.

✓ Средњешколско образовање

Средњошколски центар „Перо Слијепчевић“ у Гацку наставља традицију средњошколског образовања које је временом мијењало струке и занимања од 1921/22. школске године када је основана нижа реална гимназија.

Одлуком Министарства просвјете од 1948. године отворена је Државна нижа реална гимназија а 1955/56. школске године средња школа. 1958/59 године биле су све четири године са 124 ученика.

Дана 06.12.1967. године тадашња гимназија преселила се у садашњу зграду и носи име „Шућрија Ћимић“ до 04.06.1975. године када је основан Средњошколски центар под истим именом. 25.08.1993. године општинском одлуком промијењен је назив у Средњошколски центар „Перо Слијепчевић“ Гацко.

Школске 1980/81. године уводи се средње умјерено образовање, гимназија се гаси одлуком тадашњих власти, а поново се уводи 1993/94. године као средње стручне школе са подручја рада; машинство и обрада метала, трговина, угоститељство и туризам, економија, право и администрација, геологија, рударство и металургија, електротехника и пољопривреда које се мијењају према потребама привреде и захтјевима општине Гацко.

Од 1955/56. школске године средњу школу завршило је више од 4.500 ученика средњих школа од чега је око половина гимназијалаца. Велики број наставио је даље школовање на вишим школама и факултетима. Значајан број бивших ученика ове школе стекао је научна звања магистара, доктора наука са радом у многим земљама бивше Југославије и расејања.

Према броју становника у Гацку је било највише факултетски образованих људи од којих више од 90 доктора свих наука. Средњошколски центар „Перо Слијепчевић“ је добра кадровска основа за наставак школовања.

Тренутно школу похађа 450 ученика у 18 одјељења од којих 206 гимназијалаца-8 одјељења, 244 ученика стручних школа, подручје рада машинство и обрада метала, занимање машински техничар четврти степен, вариоца и бравара трећи степен; економија, право и администрација, занимање економски техничар и пословно правни техничар четврти степен и пословно правни секретар трећи степен; геологија и рударство - рударски техничар.

Наредних година број ученика ће се повећавати увидом у евиденцију петих, шестих, седмих, осмих и деветих разреда.

Васпитно образовни рад у овој школи стручно је заступљен са 34 наставника који посједују лиценце. Рад се одвија у једној пријеподневној смјени у 21 учионици, властитој фискултурној сали са властитим металским радионицама и властитим централним гријањем на чврсто гориво.

Око половина ученика је са ширег подручја општине Гацко која добро увезеним путним саобраћајем неусложњава васпитно-образовни процес у једној смјени.

Настава је полу кабинетска. Добро су опремљени кабинети информатике, географије, машинства, физике, српског језика и страних језика. Школски објекти су у добром стању са замијењеним кровом и пластифицираним свим отворима. Плански се замјењује застарјела опрема у кабинетима.

Савјет ученика и Савјет родитеља играју значајну улогу директно и индиректно у рјешавању свих питања у школи.

Поред редовне наставе плански су организоване ваннаставне активности у свим школским и ван школским манифестацијама. Резултати су вишеструки што говоре резултати са регионалних, републичких и ентитетских такмичења.

Континуирана је сарадња са Републичким педагошким заводом и Министарством просвјете и културе.

Ова школа има и своја школска игралишта.

✓ **Музичка школа**

Подручно одјељење музичке школе “Свети Роман Мелод” у Гацку незванично је почело да ради школске 2007-2008. године у просторијама СШЦ “Перо Слијепчевић”. У први разред уписано је око 60 ученика на одсјеке: клавир, хармоника и кларинет.

На крају текуће школске године 12 талентованијих ученика полагало је у августовском року други разред што је одобрило наставничко вијеће. Сви ученици су успјешно положили други разред.

Подручно одјељење званично је почело са радом наредне школске 2008-2009. године у просторијама парохијског дома. Школа броји око 60 ученика.

Музичка школа представља центар у коме се одвијају најљепши садржаји музичког живота у Гацку. Ради се по програму Министарства просвјете и културе Републике Српске за музичке школе.

Музичка школа је поставила концепцију о потреби сталних јавних наступа, на којима ученици сазријевају у будуће музичаре.

Фестивал има за циљ да се у музичкој школи окупе добри музичари који ће пропагирати изворну музичку културу и умјетност извођења на различитим оркестарским инструментима, његовање српске изворне народне пјесме на овим просторима, очување културног идентитета нашег народа, остварење квалитетног помака у музичком животу града, унапређење здравих стилова и активности у популацији дјецe и омладине, откривање и промовисање музичких талената

2.3.9.4. Култура

Установе које су намјењене за културна дешавања на подручју општине Гацко су:

1. Јавна Установа „Културно спортски центар“;

ЈУ „КСЦ“ основана је 2000. године и тренутно запошљава 13 радника.

У оквиру Центра налазе се:

- Дом културе са салом за филмске пројекције, двије свлачионице и три канцеларије. Дом културе, налази се у склопу објекта С.О.

Објекат је прве категорије, изграђен 1974. године. У дому културе је биоскопска сала, капацитета 330 сједишта. У овој сали се одржавају позоришно и музичко-сценски програми и представе, углавном се остварују гостовањима позоришних кућа из других градова.

- Спортска дворана са двије свлачионице и једном канцеларијом,
- Отворени спортски терени за тенис, мали фудбал, кошарку и одбојку
- Теретана.

Основне дјелатности Установе:

- Газдовање објектима и спортским теренима,
- Филмске пројекције,
- Умјетничко и књижевно стваралаштво,
- Сценска умјетност,
- Спортске активности у објектима и на спортским теренима,
- Рекреативне активности спортских клубова и појединаца и
- Остале забавне активности.

2. Градска библиотека са 3 запослена радника.

Народна библиотека Гацко основана је 1957. године. Посједује око 22000 књига различите грађе. У склопу библиотеке налази се читаоница са 20 сједишта. Запослено је 5 радника.

Годишње чланство је око 500 читаоца.

3. Културно умјетничка друштва су:

- ✓ КУД „Зеленгора“ Гацко:

основано је 1.11.1997. године као удружење грађана. Броји око 300 чланова, распоређених у 5 група по старосној доби. Чланови раде у 3 секције: фолклорна, изворно народно пјевање и музичка.

Друштво у потпуности његује народне обичаје, бави се сакупљањем народних старина и посједује богату етно-музеолошку збирку. КУД “Зеленгора” је праћено традицијом. Музеолошка збирка у просторијама КУД-а настала је побједом на 28. Сабору Српског народног стваралаштва “Бања Врућица Теслић 2005. године”

- ✓ Гусларско друштво „Тешан Подруговић“ Гацко
- ✓ Пјевачка друштва „Тешан Подруговић“ и Изворна група „Гацко“ Гацко.

Не постоји увид у број појединаца који дјелују на подручју општине Гацко у књижевности, сликарству, музици или у другим областима културе и умјетности.

2.3.9.5. Спорт

На подручју општине Гацко постоји и дјелује релативно велики број спортских друштава и удружења.

1. ФК "МЛАДОСТ" Гацко:

Осим главног терена клуб посједује и помоћни терен. Фудбалски спорт има најдужу и најбогатију традицију организованог бављења спортом на територији Општине Гацко. Од свог оснивања 1970. године клуб се такмичио у разним степенима такмичења, тако да је данас стабилан члан Прве фудбалске лиге Републике Српске. ФК "Младост" Гацко има 5 такмичарских селекција (Сениори, Јуниори, Кадети, Пионири, Предпионири, Пионирска лига) и Омладинску школу фудбала.

2. Кик-бокс клуб "Тигар" Гацко:

Кик-бокс клуб "Тигар" Гацко је основан у августу 2003 год. За релативно кратко вријеме клуб је направио изузетне резултате. У 2007. и 2008. години је био најбољи клуб Републике Српске. Клуб константно броји око 20 чланова. У клубу раде два тренера.

3. Одбојкашки клуб "Гацко":

Одбојкашки клуб "Гацко" основан је 1985. године. Због ратних дешавања 1992. године клуб престаје са радом. 1996. год. основан је нови одбојкашки клуб са двије екипе:

- Женски одбојкашки клуб "Гацко"
- Мушки одбојкашки клуб "Гацко"

Исте године укључују се у такмичења у првој лиги Републике Српске, гдје су из сезоне у сезону постижали велике успјехе.

Руководство клуба се састоји од предсједника и 6 чланова управног одбора.

4. "Омладински кошаркашки клуб" Гацко:

Омладински кошаркашки клуб основан је 01.09.2005. године. Клуб се састоји од следећих селекција: Сениори, Јуниори, Кадети, Пионири и Школа кошарке.

Омладински кошаркашки клуб изнајмљује простор Културно спортског центра. Клуб посједује свој фитнес центар. У клубу ради 6 тренера са 115 чланова.

5. Карате клуб "Терма" Гацко:

Карате клуб "Терма" основан је 1983. године. Клуб је прекинуо са радом почетком рата у Босни и Херцеговини, а 1993. год. клуб наставља са радом до данас. Данас клуб броји 85 чланова од почетка до мајсторских звања.

6. Стрелачки клуб "Младост" Гацко:

Стрелачки клуб "Младост" основан је 2002. године. У обављању својих активности стрелачки клуб користи стрелану и сва отворена стрелишта у Гацку. Стручни рад у клубу обавља 1 главни и 2 помоћна тренера. Стрелачки клуб тренутно има око 70 стријелаца и активан је са 10 такмичарских селекција и око 25 екипа.

7. Женски кошаркашки клуб "МЛАДОСТ" Гацко

Женски кошаркашки клуб основан је 22.10.2007. године. Клуб се састоји од следећих селекција: Пионири, Кадети и Јуниори. Женски кошаркашки клуб изнајмљује простор Културно спортског центра. У клубу раде 3 тренера са 70 чланова.

Стање у области спорта на простору општине Гацко се може окарактерисати тако да постоји и дјелује релативно велики број спортских друштава и удружења, али су доста мала улагања у аматерски спорт и рекреацију. Надаље, изостају реконструкције постојећих објеката за спорт и културу, опремање физкултурних сала и свлационица по школама и спортској дворани и унапређење садржаја Спортске дворане, затим и разни програми подршке младим спортским талентима (како финансијска подршка кроз спортске стипендије тако и подршка клубова у којима тренирају итд.).

2.3.10. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Стање животне средине у Гацку је врло специфично, поједине перформансе животне средине су много лошије него у већини осталих европских држава (квалитет ваздуха, слатководних токова, отпад, отпадне воде, мине - немогућност кориштења пољопривредног и шумског земљишта и др.).

На територији општине Гацко не постоје невладине ни друге организације које се баве заштитом животне средине.

У овом поглављу анализиране су најзначајније области животне средине са јасно уоченим и дефинисаним проблемима, а у следећим поглављима биће дефинисане и приоритетне мјере, програми, акциони планови и пројекти које треба предузети да би се стање животне средине у Гацку довело на захтијевани ниво.

2.3.10.1. Стање квалитета ваздуха

Основни извор загађивања ваздуха су стационарни извори у које спадају термоенергетски објекти и индустријски погони. Велики термоенергетски објект (ТЕ Гацко) користи, као основни енергент, угаљ чије су карактеристике ниска топлотна вриједност и релативно високи садржај сумпора. Мада је термоенергетски објект, (лоциран у близини рудника), опремљен модерним уређајима за издвајање чврстих честица из издувних гасова и снабђевени високим димњацима, ипак он емитује у атмосферу значајне количине у првом реду, сумпордиоксида чија емисија се не регулише ни прописима ни техничким мјерама.

Због опште привредне рецесије и посљедица рата индустријски објекти Гацка раде са сниженим капацитетом, а неки су потпуно ван погона.

Емисије из саобраћаја на локалном нивоу су у порасту.

Жељезнички (електрификовани) саобраћај је у почетној фази обнављања те се сав локални путнички и лични саобраћај обавља путевима. Томе треба додати велики број старих возила, те неконтролисан квалитет течних горива и сл.

✓ Системи, инструменти и алати за управљање квалитетом ваздуха

Институционална организованост. Управљање квалитетом ваздуха је у надлежности ентитетских министарства за животну средину, односно, екологију. Одређене активности (праћење квалитета ваздуха) се једним дијелом одвијају у ентитетским метеоролошким заводима. Међутим, систем осигурања квалитета мјерења још није успостављен, те су ови подаци у највећем броју случајева непоуздани.

✓ Инструменти

Проблематика ваздуха је тренутно покривена Законом о заштити ваздуха у РС. Закон представља добар инструмент за почетак уређења стања у овој области, мада ће значајнији резултати бити постигнути тек након усвајања подзаконских аката када се уведу накнаде за емисије.

✓ Алати

Примјена алата у управљању квалитетом ваздуха је недовољно позната. Просторни планери и урбанисти не користе у довољној мјери катастре емисије и атмосферске моделе разношења. За билансирање емисије, а за потребе извјештавања међународних агенција, користе се методологије развијене у БиХ прије рата, које уважавају домаће специфичности (квалитет горива, могућности прикупљања података), док се тек усвајају методологије прописане од стране међународних организација (Corinair, IPCC). Алати који се користе су следећи:

- ✓ DEM (Data Exchange Modul), који је усвојила Европска агенција за заштиту животне средине и који користе све земље Европске Уније, као и PHARE земље;
- ✓ Рад на софтверу који омогућава прорачун стања емисије загађујућих материја у ваздух. Ту се ради о CORINAIR методологији и софтверима: COLLECTER CORPERT III; IMPORTER и REPORTER

✓ Идентификација и анализа проблема

Узроци загађивања ваздуха могу се сврстати у следеће категорије:

- ✓ Из процеса сагоријевања горива која се користе;
- ✓ Из технолошких постројења (енергетика);
- ✓ Из саобраћаја;
- ✓ Остали извори (спаљивање, самозапаљење смећа, шумски пожари).

Узроци прекомјерног загађивања ваздуха из процеса сагоријевања резултат су самог карактера индустрије (велики капацитети енергетике), те нерационалног кориштења енергије у цијелом животном циклусу производа. Поред тога, конструкције ложишта не одговарају угљевима који се користе, а уједно се нити оплемењују угљеви за потребе малих ложишта, нити се адекватно одржавају енергетска и индустријска постројења.

Саобраћај је један од значајних извора загађења ваздуха, нарочито у ужим градским језгрима гдје његово одвијање (недовољно регулисано, мале брзине, честа заустављања) представља опасност по здравље људи због високе емисије продуката непотпуног сагоријевања.

Квалитет кориштених горива. Босанскохерцеговачки угаљ има ниску топлотну вриједност (у просјеку два пута нижу него угаљ у Пољској и Енглеској). У термоелектранама се користе неке фракције од овог угља са још нижом топлотном вриједношћу. С друге стране овај угаљ има висок садржај пепела, а многи међу њима висок садржај алкалних компонената.

✓ Енергетска интензивност

Највећи узрок загађивања ваздуха лежи у сфери енергетике и индустрије. При томе је посебно карактеристична велика енергетска интензивност привреде. Један од узрока је заостајање РС у изградњи индустријских когенерацијских постројења, нарочито у урбаним срединама, које користе чиста горива (природни гас), а која су у исто вријеме економски оправдана. Нови Закон о електричној енергији стимулисао је и омогућио овај вид производње енергије

✓ Мониторинг емисија и имисија

Међународна размјена података. Примарна обавеза из међународних уговора који се односе на ваздух јесте прикупљање података потребних за процјену емисија гасова обухваћених конвенцијама. РС и Босна и Херцеговина тек успостављају систем истраживања статистичких података. У формирању система још нису ушли захтјеви који се односе на животну средину, тако да се од ентитетских статистичких завода и агенција не могу добити подаци потребни за прорачун емисија.

Не постоји и не врши се организовано мјерење квалитета ваздуха (имисијских концентрација полутаната у ваздуху) на подручју територије општине Гацко.

2.3.10.2. Стање квалитета вода

Гацко располаже значајним водним богатством које истовремено представља и значајан економски потенцијал. Међутим, као и у другим подручјима, недовољно је улагано у заштиту вода и заштиту од вода. Стање се додатно погоршало због оштећења инфраструктуре. Посебно је алармантна ситуација у сегменту заштите од штетног дјеловања вода. Квалитет воде за пиће у појединим дијеловима општине је још увијек незадовољавајући. Могуће загађење и даље остаје пријетња здрављу људи због остарјелих и оштећених цјевовода, те неконтролисаног хлорисања.

Контрола квалитета воде такође није адекватна, посебно у руралним подручјима гдје се становништво снабдијева из индивидуалних бунара. Капацитети за третман отпадних вода готово да не постоје, тако да се отпадне воде без пречишћавања испуштају у површинске воде.

Што се тиче законских оквира, у РС је усвојен нови Закон о заштити вода.

Ријечни сливови. Хидрографски, један дио укупне територије Гацка припада сливу Црног мора, а други припада сливу Јадранског мора.

На територији Гацка у просјеку годишње падне око 1653,4 л/м² падавина што је у односу на просјек земаља Европе више за 00 л/м². Од укупне пале количине воде, са територије Гацка неискориштено отјече у просјеку 00%. Ријеке у Гацку су карактеристичне по великим варијацијама у протицају и релативно високом отицању (00 л/с/км²). Посебна карактеристика природног хидролошког режима је изразито неповољна неравномјерна расподјела воде у времену и простору што резултира плавлеем одређених површина у зимског периода и суша током лјетног периода.

Природна језера у Гацку се могу подијелити на стална и повремена језера. У стална језера спадају:

- Водне (вјештачке) акумулације . У Гацку се налази око 6 водних акумулација. Укупна корисна запремина изграђених водних акумулација у Гацку до 1991. године износи око 1730 м³.

Подземне воде у Гацку се налазе у подручју карстификованог крша на коме се налазе већа крашка поља. Значајна су врела у сливу Неретве и Требишњице.

Искориштавање вода у индустрији. Индустрија се у Гацку водом снабдијева дијелом из јавног система водоснабдијевања, а дијелом из властитих водозахвата. Услијед рата ови системи су у веома лошем стању, а то се посебно односи на властите водозахвате. Разлог томе је цјелокупна ситуација привреде и смањење индустријске производње.

Испуштање отпадних вода. Отпадне воде највећег дијела популације (близу 90%) испуштају се без пречишћавања директно у најближе водотоке или подземље. Степен обухваћености становништва канализационим системом у урбаним срединама износио је 60%. На канализацију је прикључено 60% укупног становништва, док у селима тај проценат износи 0%.

Канализациони системи су непотпуни, често парцијално пројектовани и грађени, и недовољног капацитета за пријем атмосферских вода. Одржавање углавном није адекватно, а још увијек не постоје ни прописи ни регулатива за те послове.

Вода се у Гацку загађују директним бацањем отпада у ријеке или његовим одлагањем у непосредној близини водотокова. Такве појаве су на више мјеста идентификоване као велики проблем: (катастар депонија)

Неконтролисана сјеча шума, ерозија земљишта и бујице имају посебне импликације на сектор вода, а одражавају се кроз:

- ✓ помањкање биолошког потенцијала и повећање ерозије крашког земљишта,
- ✓ стварање наноса и муља, што резултује смањеним капацитетом и порастом опасности од поплава и загађења вода.

Валидних података о загађености површинских и подземних вода пестицидима у Гацку нема. На срећу, тренутно нема њихове шире примјене. За очекивати је да ће развојем пољопривреде расти њихова употреба, те би се у том смислу морале предузети одређене административне мјере које би биле у функцији заштите вода.

Систематско испитивање квалитета површинских вода, као и систем мјерних станица у Гацку не постоји.

✓ **Заштита од штетног дјеловања вода**

Може се рећи да у Гацку нема објеката за активну заштиту од великих вода. Степен заштите појединих подручја по појединим системима је различит и креће се од заштите великих вода повратног периода 20 година до повратног периода 100 година.

Пропусти из прошлости су довели до расипничког односа према води, као и до еколошки штетне употребе овог ресурса. Управљање водом као економским добром је битан начин за достизање ефикасне и одговарајуће употребе, као и за очување и заштиту водних ресурса у цјелини. Основни принципи који доприносе стабилности инвестирања и услуга су принцип пуног поврата трошкова и принцип »загађивач плаћа«.

На основу горе изнесеног, уочени проблеми и узроци у сектору вода у Гацку су:

- ✓ Неадекватно је снабдијевање водом становништва и индустрије;
- ✓ Недовољна је брига о заштити изворишта;
- ✓ Отпадне воде становништва и индустрије се не пречишћавају;
- ✓ Бројне дивље депоније се не санирају већ се напротив, стварају нове, често у близини изворишта воде;
- ✓ Превентивне мјере заштите се не примјењују;
- ✓ Све су чешћа инцидентна загађивања изворишта;
- ✓ Недовољна је заштита од вода - нерегулисани водени токови, поплаве и хаварије;
- ✓ Ерозија површинског земљишта и клизишта.

Узроци проблема су:

- ✓ Непостојање интегралног управљања водама;
- ✓ Непостојање стратегије у управљању водама;
- ✓ Недостатак развојних планова и координације на свим нивоима одлучивања;
- ✓ Неусаглашена законска регулатива са ЕУ,
- ✓ Недостатак финансијских средстава;
- ✓ Недостатак информационог система;
- ✓ Непоштовање постојеће законске регулативе;
- ✓ Недостатак стручних кадрова, опреме и институција;
- ✓ Уништена или оштећена инфраструктура (водовод и канализација);
- ✓ Велики губици воде у систему водоснабдијевања;

- ✓ Недостатак система за пречишћавање отпадних вода;
- ✓ Непостојање мониторинга;
- ✓ Дефорестација и ерозија земљишта;
- ✓ Нерационална потрошња на свим нивоима;
- ✓ Неадекватна цијена воде и слаба наплата и због тога слаба материјална основа водоводних комуналних организација;
- ✓ Недостатак истражних радова и образовања на свим нивома

2.3.10.3. Земљишни ресурси, заштита, кориштење и управљање

Укупна територија општине Гацко, износи 73600 ха. Од те површине пољопривредно земљиште покрива приближно 14854 ха (око 20,1%), а остатак од 21908 ха је шумско земљиште (око 29,7%). Структура кориштења пољопривредног земљишта је дата у следећој табели.

Табела бр. 29 Структура кориштења земљишта у Гацку

Укупна површина	Гацко (ха)
Шумско земљиште и голети	21908
Оранице и баште	5575
Пољопривредно земљиште	14854
Ратарске културе	/
Воћњаци	7
Виногради	/
Ливаде	9272
Пашњаци	34667
Пољопривредно земљиште по становнику	1,37
Оранице и баште по становнику	0,51

Појаве губитака земљишта су узроковане наглом урбанизацијом, индустријализацијом те примјеном нових техничко-технолошких достигнућа у привредном развоју, гдје су укључени и крупни скокови у развоју пољопривреде и шумарства.

Кориштење земљишног простора у Гацку има наглашен екстензивни карактер, са израженим тенденцијама недовољно планираног и нерационалног приступа. Губици земљишта су проузроковани првенствено непланском изградњом стамбених, индустријских и инфраструктурних објеката, нерационалном експлоатацијом минералних сировина и ексцесивном ерозијом изазваном дефорестацијом, те неправилном обрадом на нагибима.

Као главни проблеми везани за оштећења земљишта могу се назначити слиједећи:

- ✓ Оштећења услед експлоатације разних сировина. Посљедица овакве експлоатације сировина је стварање великих количина кровинског материјала, који се најчешће одлаже по површини земљишта чиме се ове површине искључују из даље производње.

- ✓ Депоније разног отпада. Отпад се одлаже по земљишним површинама чиме се оне искључују из даље производње. Нарочито је интересантан индустријски отпад гдје посебно треба издвојити:
 - Пепео и шљаку из ТЕ;
 - Јаловишта рудника;
- ✓ Изградња насеља, индустријских и других објеката. Сва инфраструктура (градске средине, насеља, путеви) изграђена је највећим дијелом на обрадивом земљишту, при чему су нестручне одлуке о локацијама проузроковале трајне посљедице.
- ✓ Закисељавање земљишта. Повећање киселости земљишта уочено је током посљедњих неколико деценија. Природна ацидификација, као и она изазвана емисијом, нарушава друге карактеристике земљишта и негативно утиче на зелени покривач (смањена производња пољопривредних култура и уништавање шума). Ова појава је нарочито изражена због близине термоелектране, нарочито хемијском, гдје се појављује емисија SO_2 , CO_2 , NO_x и других гасова, који доводе до појаве "киселих киша" и закисељавања земљишта, а као посљедица тога долази до испирања катјона из земљишта и смањења његове плодности.
- ✓ Ерозија, клизишта и дефорестација. Што се тиче стања ерозије земљишта велики дио БиХ је изложен водној ерозији. Ово је нарочито изражено у Гацку гдје преовладава брдско-планински рељеф, гдје падне и до 2.000 мм падавина током године. Велики дио територије Гацка је са нагибима већим од 13%. Ерозија нарочито долази до изражаја сада, у послеријатном периоду, када се услед неконтролисаних ("голих") сјеча шума појављује голо земљиште, без биљног покривача, које је као такво јако подложно водној ерозији.
- ✓ Минираност земљишних површина. Присуство мина, поред опасности по животе људи, онемогућава и кориштење земљишних површина, као и експлоатацију дрвета и шума.

Остали проблеми везани за земљишну проблематику су:

- ✓ Непостојање систематског мониторинга земљишта;
- ✓ Непостојање земљишног информационог система (ЗИС);
- ✓ Непознавање степена контаминираности земљишта са аспекта производње еколошки исправне хране;
- ✓ Непостојање адекватног система вредновања (бонитирања) земљишта;
- ✓ Непостојање јединственог катастра за земљиште (одвојен катастар и грунт);
- ✓ Непровођење мјера рекултивације и ремедијације земљишта;
- ✓ Низак степен образовања о значају земљишта за одрживи развој и опстанак човјечанства;
- ✓ Низак степен уређености земљишта и планирања кориштења земљишта;
- ✓ Непостојање педолошких карата земљишта у крупнијој размјери за различите намјене у циљу бољег планирања простора и његовог кориштења.

2.3.10.4. Управљање отпадом

Отпад представља један од приоритетних проблема заштите животне средине у Гацку. Проблеми при управљању отпадом потичу, између осталог, из досадашњег друштвеног односа наспрам отпада и начина управљања, помањкања вертикалне и хоризонталне управљачке и струковне усклађености и организованости, помањкања правних прописа и економских мјера.

Предузеће које управља отпадом је ЈП „КОМУС“ АД Гацко.

Практично, у Гацку се тренутно као једина могућност управљања, како комуналним, тако и опасним отпадом (индустријским, медицинским и осталим опасним отпадом), нуди одлагање на локалне (општинске) депоније, при чему је већина тих одлагалишта на неадекватним локацијама и/или технички неопремљена. Непознат број дивљих одлагалишта отпада, безброј локалних сметлишта и у великом броју случајева бацања отпада у ријеке, језера, напуштене каменоломе и површинске копове као “организовани” начин одлагања отпада.

Званична депонија комуналног отпада општине Гацко је депонија која се налази испред одлагача јаловине (земље) са Рудника и ТЕ Гацко која уједно затрпава отпад, а то је подручје Златице по Одлуци СО-е Гацко, број 01-023-78 од 23.12.1997. године. Дјеломично је уређена, тј постоје изграђена ограда и путеви унутар депоније.

Сакупљање комуналних отпадака из домаћинстава је само у неким општинама добро организовано. На подручју града, насеља Автовац и Грачаница степен покрвености прикупљања и одвоза отпада износи 100 %. Остала насеља општине Гацко нису обухваћена прикупљањем и одвозом отпада.

Посуде (контејнери) који се користе за одлагање и прикупљање отпада, а са којима располаже ЈП „КОМУС“ АД Гацко су:

Контејнер 1100 л	ком 130
Канта 80 л	ком 100
Контејнер 5 м ³	ком 20
Контејнер 7 м ³	ком 2

Обрада прикупљеног отпада није ријешена на одговарајући начин и не врши се раздвајање комуналног, опасног и инертног отпада.

Дјеломично се врши селективно прикупљање отпада (рециклажа папира и папирне амбалаже) помоћу намјенских посуда:

Намјенски контејнери за папир	5 м ³	ком 8
	1100 л	ком 6

На подручју општине Гацко ЈП „КОМУС“ АД Гацко бави се и секундарним сировинама и то рециклажом папира.

Индустрија најчешће одлаже свој отпад на исте депоније заједно са комуналним отпадом. Термоелектрана посједује властито одлагалиште у свом окружењу на које одлаже јаловину, шљаку и пепео.

Одлагање опасног отпада, није законски ријешено. Једини важећи документ за опасни отпад је Базелска конвенција која још није заживјела и тек је почела да се примјењује.

У Гацку не постоји савремена спалионица - инсинератор - у којој се може спаљивати комунални и посебно опасни отпад. Коинсинерација, тј. спаљивање појединих врста отпада (старе гуме, неке врсте отпадних уља) у енергетским и индустријским пећима, иако за то постоје реалне могућности не примјењује се.

Комунални и безопасни индустријски отпад. Само сакупљање неких индустријских секундарних сировина је донекле успјешно. Постоје фирме које су нашле свој интерес у прикупљању и промету отпадних материја. Најуспјешније је сакупљање старог жељеза, обојених метала и папира.

Тренутно стање управљања отпадом у Гацку карактеришу сљедеће чињенице:

- ✓ Без организоване берзе отпада нема сакупљања корисних компоненти отпада у сврху рециклаже и поновне употребе, што представља озбиљан економски губитак за заједницу. У 2009 године (септембру) почело се са прикупљањем и рециклажом папира и картонске амбалаже.
- ✓ Не користи се енергетска вриједност садржана у отпаду итд.

Посебан корак у смјеру побољшања таквог стања представља документ «Стратегија управљања чврстим отпадом у БиХ» урађен у августу 2002. год., који је усвојен у оба ентитета. Стратегија даје основна усмјерења и циљеве на подручју отпада и хијерархију могућих начина управљања отпадом. У овом документу дате су петогодишње, десетогодишње и двадесетогодишње процјене количина индустријског и опасног отпада на бази најбоље процјене.

У стратегији су предвиђене и двије варијанте прелазног рјешења формирања регионалних депонија са 16 локација (ентитетска варијанта) и 14 локација (међуентитетска варијанта) које би резултовале коначним дугорочним рјешењем са 5 великих заједничких регионалних депонија у БиХ. Тренутно је у предвиђени процес побољшања постојећег и успостављања модернијег система управљања чврстим отпадом укључена Свјетска банка која је уложила знатна средства у изградњу мултиопштинских (регионалних) депонија које задовољавају све стандарде заштите животне средине. Концепт таквог система управљања отпадом се односи и на транспорт отпада, на трансфер-станице отпада и локације гдје ће се моћи депоновати отпад са постојећих дивљих депонија. Локације за почетну фазу су Бања Лука, Брчко, Бихаћ, Мостар, Тузла и Ливно.

- Опасни отпад

У Гацку не постоји контролисан систем управљања опасним отпадом, што значи:

- ✓ Не постоји законска регулатива која регулише опасни отпад (подзаконски акти о врстама отпада и поступање и руковање са појединим врстама опасног отпада);
- ✓ Не постоји регистар генератора опасних отпада, као ни катастар генерисаног опасног отпада
- ✓ Не постоји раздвајање отпада на мјесту генерисања на опасни и неопасни отпад, па ради тога не постоји ни евиденција, мониторинг и начин збрињавања опасног отпада;
- ✓ Не постоји нити једна депонија опасног отпада, нити постоје капацитети за прераду и еколошки прихватљив третман појединих врста опасног отпада;
- ✓ Медицински отпад који се генерира у здравственим објектима не раздваја се на мјесту настајања на опасни и неопасни отпад. Остали отпад, нераздвојен, одлаже се на заједничке комуналне депоније, које су приступачне и људима и животињама

- Идентификација и анализа проблема

Досадашњи облици рјешавања проблема нису дали праве резултате ради неселективности приступа и пренаглашености техничких у односу на друге проблеме. Главни узроци постојећег стања и начини његовог побољшања у будућности могу се идентификовати по областима.

Законска регулатива. РС је у августу 2002. год. усвојен Закон о управљању отпадом којим се уређују све категорије отпада и све врсте дјелатности, операција и постројења у управљању отпадом. Истовремено, недостатак системског закона о заштити земљишта Најизразитије се осјећа управо у сегменту евакуације и диспозиције отпада.

- Финансирање система управљања отпадом

Постојећи систем финансирања управљања отпадом заснива се на наплати по м² корисног простора, а условљен је слабом наплатом од физичких и правних субјеката, ниском економском моћи и ниском свијешћу о животној средини. Степен наплате износи приближно 70 %.

Субјекти који својом дјелатношћу генеришу опасни отпад немају обавезу издвајања намјенских средстава за организовани надзор и одлагање.

Финансирање система управљања отпадом у будућности, мора бити на принципу «загађивач плаћа», али у данашњој ситуацији није могуће искључити суфинансирање из буџета локалних заједница и јавних предузећа (пошто су комунална предузећа још увијек у већини јавна, њихове дјелатности се финансирају из заједничког буџета).

Очекује се да ће се са приватизацијом јавних комуналних предузећа као и значајнијим укључењем приватног сектора промијенити и начин финансирања). На садашњем степену познавања стања, могуће је само утврдити да ће становништво морати поднијети дио трошкова за извођење поступања с отпадом преко виших цијена за обављање јавних услуга. При томе је потребно нагласити да садашња цијена одвоза смећа, издвајање за обраду отпадних вода и цијена за снабдијевање питком водом нису никако економске категорије. Једно вријеме мораће се задржати принцип наплате за отпад на бази површине коришћеног простора (m^2), нарочито када је у питању индустријски и опасан отпад. Постепено ће се, свакако, наплата морати базирати на волумену / количини произведеног отпада. Дио трошкова, моћи ће се покрити преко поврата дијела отпада / рециклаже. Трошкове збрињавања индустријског и опасног отпада мораће у цјелини почети сносити произвођачи (индустрија и занатство).

У складу са претходним разматрањем финансирања система управљања отпадом, треба имати у виду сљедеће изворе финансирања:

Из средстава економских такси за отпад; Из буџета локалне управе;

- ✓ Из средстава грађана;
- ✓ Из буџета ентитета;
- ✓ Из других извора: зајмова, односно намјенских мултилатералних кредита (WB, EBRD, IBRD, EIB), обвезница локалних заједница или ентитета или државе, В.О.Т. (изградити – управљати – пренијети), неповратних средстава Европске Уније (PHARE, GEF и других програма).

2.4. SWOT АНАЛИЗЕ

SWOT анализа је оквир кроз који се процјењује локална ситуација. Анализа дијели снаге на унутрашње и вањске, позитивне или негативне. Име ове анализе долази од првих слова ријечи на енглескоме језику:

- ✓ Strengths (снаге) позитивни унутаршњи фактори,
- ✓ Weaknesses (слабе стране), негативни унутаршњи фактори,
- ✓ Opportunities (могућности), позитивни вањски фактори,
- ✓ Threats (пријетње) негативни вањски фактори.

2.4.1. СВЕОБУХВАТНА SWOT АНАЛИЗА

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Геостратешка позиција: Комуникацијска повезаност (друмски саобраћај) • Природни услови и ресурси: ○ Климатски услови, ○ незагађено земљиште ○ Очувана здрава околина ○ Рудна богатства • Традиција и искуство: ○ Индустријска (рударство, електроенергетика) ○ Пољопривредна (сточарство, ратарство) • Тржиште рада ○ Млада, јефтина, прилагодљива, креативна радна снага • Растућа локална енергија и мотивација: ○ Квалитетан напредак локалне управе ○ Партнерство јавног и приватног сектора ○ Стратешки планови локалног развоја ○ Активна политика локалне управе на промоцији предузетничког окружења • Дијаспора ○ Значајан извор капитала као и нових знања стечених радом и школовањем у региону и иностранству.	• Људски ресурси и тржиште рада: ○ Незапосленост, старење становништва и пад наталитета, ○ Одлив младих образованих кадрова, ○ Недостатак програма за преквалификације и социјалних програма, ○ Мали удио радне снаге и капитала у секторима који су покретачка снага у конкурентним економијама: биотехнологија, ИЦТ, итд. • Инфраструктура: ○ Саобраћајна и комунална ○ Израбована и недовољно изграђена комунална инфраструктура ○ Неажурни урбанистички планови • Привредни систем: ○ Застарјела технологија и опрема ○ Политичка нестабилност ○ Корупција ○ Неискориштени привредни потенцијали ○ Неликвидност ○ Неповољна привредна структура (постројење микро и малих фирми, недовољно средњих и великих) ○ Мањак производње високе додане вриједности од стране МСП ○ Уситњеност пољопривредних посједа • Ниска еколошка култура и управљање отпадом • Мали број заједничких пројеката локалне самоуправе и привредних гиганата посебно у заштити средине и образовању,

	• Неподстицајно пословно окружење: ○ Неповољни услови кредитирања Нема подстицаја за извоз и инвестиције
ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
• Интеграциони процеси: ○ ЕУ и регионални • Реформа политике локалног развоја: ○ Партнерство, планирање, управљање и финансирање • Тржишне шансе: ○ Интеграција у јединствено европско тржиште ○ Раст тражње за здравом храном ○ Простор за експанзију туристичке понуде (здравствени, ловачки, спортски, сеоски, културни, конгресни туризам и одмор) ○ Потражња за енергијом и водом ○ Потенцијал за даљњи развој предузетништва, посебно у секторима с већом доданом вриједношћу ○ Развој МСП ○ Пољопривреда ○ Привлачење инвеститора ○ Прекогранична сарадња ○ Развој инфраструктуре ○ Стварање друштвене климе која мотивише останак младих ○ Терцијалне дјелатности • Технолошке шансе ○ Развој информационо-комуникационих технологија ○ Технолошки центри ○ Развој заснован на знању • Инвестиције: ○ Стране инвестиције ○ Заједничка улагања.	• Политичка нестабилност у земљи и окружењу • Правна нестабилност ○ Неефикасност судства • Спорост у провођењу реформи ○ недовољан политички напредак у регији • Погоршање демографске ситуације: ○ Негативан природни прираштај ○ Одлазак младих у иностранство ○ Старење популације • Девастација природних ресурса и социо-економске импликације • Сива економија и криминал • Отварања тржишта ○ неконкурентност домаће привреде • Немогућност приступа развојним фондовима • Неусвајање нових технологија и знања • Нерјешавање еколошких проблема • Даљњи притисак за смањивање јавних трошкова с негативним утјецајем на јачање административних способности.

2.4.2. СЕКТОРСКА SWOT АНАЛИЗА

2.4.2.1. Локална самоуправа

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Висок ниво усклађености интереса локалних власти у захтјевима за уравнотежену функционалну и фискалну децентрализацију, • Локални ниво је једини ниво власти у БиХ који има традицију и континуитет функционисања, • Општинске праксе у остваривању надлежности, пружању услуга и ефикасном кориштењу расположивих финансијских ресурса су најбоље (свакако најмање лоше) у поређењу са другим нивоима власти, • Стална изложеност локалних власти оцјени и контроли од стране грађана / корисника услуга, • Европска повеља о локалној самоуправи је ратификована у БиХ и отпочело је њено уграђивање у домаће законодавство, • Општина - лидера промјена, • Растућа заинтересованост општина за модернизацију управе, • Добре општинске праксе и иновативна рјешења у управљању квалитетом, корисничкој оријентацији, остваривању учешћа грађана, коришћењу информационих технологија..., • Растућа групација практичара, експерата и организација са респектабилним резултатима у увођењу добре управе на локалном нивоу,	• Неадекватан и неуједначен третман локалне самоуправе у правном систему у РС и БиХ, некомпатибилан са европском парадигмом, • Централизација надлежности на нивоу РС, • Неадекватна и често нејасна и непрецизна дистрибуција надлежности између локалног и других нивоа власти у пракси често резултира у неефикасном пружању услуга, неспоразумима и конфликтима, • Колизација између закона о локалној самоуправи и других закона који регулишу надлежности), • Неадекватност прихода - начелне поставке о адекватном располагању имовином и средствима за вршење општинских послова нису нормативно разрађене ни реализоване, • Диспаритет између финансијских способности општина и њихових одговорности и потреба, • Веома скромни властити приходи општина, доминирају заједнички приходи и приходи под контролом вишег нивоа власти, • Актуелни систем наплате прихода општина постављен тако да општине не могу утицати на повећање ефикасности, • Актуелни систем расподеле стимулише општине да буду неразвијене (не исплати се бити развијен), • Неуравнотеженост система финансирања општина - нема система фискалног изједначавања, • Слабо развијен финансијски менаџмент и систем

вишегодишњег финансијског планирања у општинама,

- Актуелна нормативна рјешења не омогућавају адекватно награђивање квалитетног особља у локалној управи,
- Неразумијевање, незнање и страх од промјена у самим општинама,
- Неповољна старосна структура запослених, вишак запослених са застарјелим знањима и вјештинама, бирократским менталитетом и чиновничким приступом, уз истовремени мањак квалитетног особља и савремених знања у усвајању европских стандарда и укључивању у информатичко друштво,
- Недостатак интерних система вредновања радног доприноса и промоције запослених,
- Недостатак менаџерских знања и вјештина у општинској управи,
- Недовољна информатичка опремљеност и програмска подршка,
- Пасивни грађани, недостатак иницијативе,
- Недовољна активности савјета мјесних заједница,
- Недостатак информација о активностима савјета мјесних заједница,
- Недовољна јавна мотивација,
- Различите процедуре у одјелењима (додјелљивање средстава),
- Нејасна потреба о партнерском односу између грађана и Општине,
- Грађани нису довољно упознати гдје могу пронаћи информације,
- Нема системског управљања информацијама,
- Нема традиције у организирању округлих столова и јавних трибина.

ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
• Пуна примјена начела Европске повеље о локалној самоуправи и добрих европских пракси у погледу надлежности локалне самоуправе, • Пуна примјена начела Европске повеље у погледу финансирања, • Проактиван приступ локалног нивоа актуелној реформи јавне управе у РС и БиХ, • Стварање модела флексибилне структуре надлежности локалне самоуправе, са флексибилним рјешењима у погледу правног статуса јединица локалне самоуправе, интересног и функционалног повезивања..., • Стварање модерне територијалне организације, користећи расположива регионална и транзицијска искуства (научене и ненаучене лекције), • Брз и потпун пренос имовине општинама, заснован на принципима (надлежност, инвестирање, оснивање...) и најбољим искуствима из земаља у транзицији, • Активан приступ локалног нивоа разради концепта ПДВ-а, посебно у сфери расподеле средстава општинама и градовима, • Наглашена подршка кључних донатора и међународних партнера у јачању позиције општина, • Приступ регионалним фондовима ЕУ кроз економску регионализацију и развојне стратегије, • Развој система фискалног изједначавања..., • Увођење локалних пореза, • Формирање тржишта капитала за општине - растућа понуда кредитних линија за општине • Партнерство јавног и приватног сектора у локалном економском	• Традиционално схватање локалне самоуправе као „продужене руке државе“, • Не постоји јасно политичко одређивање у прилог развијања локалне самоуправе, • Наставак праксе расподеле ПДВ, • Дјелимична и селективна примјена Европске повеље о локалној самоуправи, како одговара вишим нивоима власти, • Опасност да се изврши функционална без одговарајуће и правовремене фискалне децентрализације, • Споре реформе пореске политике које се односе на порезе који припадају општинама, • Наставак праксе избјегавања консултовања општина око питања која се односе на финансирање, и одсуство заштитних механизма у случајевима кршења прописа на штету општина, • Недовољна предвидивост и транспарентност додјеле средстава општинама са вишег нивоа знатно ограничава ефикасно планирање буџета и инвестиција, те приступ тржишту капитала, • Честе измјене и нестабилност појединих општинских прихода, те немогућност ефикасног финансијског планирања, • Наставак праксе финансирања послова и потреба за које општине нису надлежне или им нису додијелена средства, • Наставак праксе одузимања имовине од општина, • Наставак одуговлачења у преносу имовине општинама, • Вођење процеса приватизације комуналних предузећа искључиво или претежно од стране виших нивоа власти. Примјетан пад и вјероватан скори престанак

развоју, капиталним инвестицијама, комуналној инфраструктури и услугама..., • Свестрана промоција и уградња принципа и механизма добре управе (укључујући електронску управу, систем управљања квалитетом, управљање људским ресурсима...) на свим нивоима у БиХ, и на нормативном и на практичном плану, • Организована техничка и финансијска подршка увођењу система управљања квалитетом (ISO..., CAF...), електронске управе..., • Увођење benchmarking модела (поређење и учење из најбољих пракси), • Стварање центара за управљање људским ресурсима у локалној управи и центара за обуку општинских службеника, • Стварање «центара знања» за развој локалне управе и самоуправе, • Програми преквалификације, доквалификације и усавршавања запослених у локалној управи, • Увођење професионалних, менаџерских послова и позиција у локалној управи, користећи успјешна искуства других земаља • Хоризонтално и вертикално умрежавање, (између општина, са другим органима и организацијама, са другим нивоима управе...), • Партнерство јавног, приватног и невладиног сектора у модернизацији локалне управе, развоју локалних заједница, стварању цивилног друштва..., • Измјене и допуне закона о локалној самоуправи, • Измјене и допуне закона о удружењима грађана и фондацијама	донација за финансирање реконструкције и изградње комуналне инфраструктуре, • Наслијеђе је у много чему инкомпатибилно са савременим демократским, промјенама које су у току • Наставак <i>ad hoc</i> приступа у модернизацији општина, • Разгранати механизми корупције, • Политичке борбе и негативан општи амбијент могу довести до посустајања најбољих, до осипања умјесто до ширења групације лидера промјена..., • Политички притисци да се задржи постојеће стање што дуже, • Прилив недовољно квалитетних и одлив квалитетних кадрова из општинских управа, • Погоршање социо-економских услова.
---	--

2.4.2.2. Индустрија и мала и средња предузећа

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Потенцијал радне снаге, • Прилагодљивост мале привреде захтјевима тржишта, • Одлучност локалне заједнице на провођењу политике развоја мале привреде, • Обучена радна снага (рударство), • Спремност општине и других институција за преквалификацију, обуку и образовање, • Традиција и искуство у одређеним гранама индустрије и рударства (рударство,...), • Дјелимично обезбијеђен простор за рад и развој, • Богатство природним ресурсима, • Необновљиви природни ресурси (минерали), • Географски положај, • Здрава животна средина, • Постоје одређени објекти за рад индустрије и рударства, • Постоје неискориштени објекти (дјелимично девастирани), • Постоји инфраструктура за рад која дјелимично задовољава услове, • Струковне средње школе, • Повећање броја малих и средњих предузећа,	• Све већи број незапослених, • Неискоришћеност постојећих производних погона, • Недефинисана власничка структура у предузећима над којим је извршена или дјеломично извршена приватизација, а потом уведен стечајни или ликвидациони поступак, • Неповољна полна и старосна структура радне снаге, • Недостатак квалификовање радне снаге за одређене дјелатности, • Недовољна практична знања стечена кроз образовни систем, • Недовољно ангажовање институција за преквалификацију и обуку, • Неадекватна менаџерска знања, • Недостатак високообразованих кадрова техничке струке, • Недостатак квалитетних центара за обуку, • Недовољан развој и трансфер нових технологија у сектору привреде, • Недовољно обезбијеђен простор за развој индустрије и рударства (пословне зоне, индустријске зоне и слободне зоне), • Непостојање адекватног просторног плана, • Недостатак објеката за развој индустрије и рударства, • Постојећа инфраструктура није задовољавајућа за раст и развој (путна, водоводна, топловодна, канализациона, електрична, информатичка), • Недостаје жељезничка и гасоводна инфраструктура • Недостатак кластера, • Недостатак ланаца снабдијевања, • Непостојање мрежа између институција за подршку развоју,

- Административне и законске баријере (гиљотина прописа, царинске тарифе и процедуре, високи порези, доприноси, таксе и накнаде),
- Неравномјеран развој територије општине,
- Одсуство навика планирања, посебно стратешког,
- Застарјелост технологије, опреме и машина,
- Низак ниво контрола (системског приступа контролама у предузећу),
- Низак ниво корпоративног управљања,
- Лоша транспарентност пословања и заштита малих акционара,
- Низак извозни капацитет мале привреде и недовољна знања о тржишту,
- Неликвидност неких привредних субјеката,
- Нелојална конкуренција,
- Недостатак повољних финансијских средстава за рад и развој,
- Недостатак инвестиционо развојних банака,
- Недостатак фондова за развој,
- Неразвијено тржиште капитала,
- Неадекватна знања и примјена информационе технологија,
- Тврди отпад,
- Девастирање земљишта,
- Недостатак савремених технологија у одређеним индустријским гранама (информационе технологије),
- Недостатак акредитованих лабораторија за финалне производе,
- Непостојање власништва и нерасполагање над локалним природним ресурсима,
- Неусклађеност између расположивих буџетских средстава и потреба локалне заједнице,

	• Недовољан број средњих предузећа (газела), • Недовољан број идејних пројеката за развој.
ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
• Постојање великог броја високо образованих пословних људи из Гацка широм БиХ и у иностранству, • Сарадња са дијаспором, • Привлачење инвестиција за изградњу производних капацитета по ЕУ стандардима, • Измјена законске регулативе (смањивањем законодавних и административних баријера, одређених такса и накнада), • Глобализација, проширење постојећих и развој нових тржишта, • Регионално удруживање, • Трансфер знања, • Развој образовних и научноистраживачки институција, • Образовање посебних струка кадрова у иностранству, • Увођење предузетништва у формалне програме образовања, • Велики иновативни потенцијал, • Усвајање развојно оријентисаног просторног плана, • Намјенска адаптирање објеката за потребе индустрије и рударства, • Реконструкција и изградња инфраструктуре, • Елиминисање рада на црно, • Повећање броја пословних субјеката, • Увођење нових технологија и виших фаза прераде, • Имплементирање међународним стандардима и корпоративног управљања, • Развој тржишта капитала, • Директна страна улагања, • Стварање повољног амбијента за инвестирање,	• Одлив радне снаге (омладине, образоване, стручне), • Неусклађеност образовног система са тржиштем рада и потребама привреде, • Неусвајања развојно оријентисаног просторног плана, • Немогућност изградње (просторни и финансијски проблеми) објеката потребних за развој индустрије и рударства, • Не развијање инфраструктуре, • Рад на црно, • Увоз конкурентских производа (дампинг цијене, субвенционирани...), • Нестимулативна царинска и пореска политика, • Дуг процес код регистрације предузећа, • Непостојање привредних судова (привредни спорови), • Законско регулисање цијена производа, • Ограничење маржи за прехранбене производе, • Недовољна директна страна улагања, • Нестимулативна политика Централне банке БиХ према инвестицијама, • Незавршен процес приватизације, • Неприпремљеност мале привреде за конкурентске притиске са тржишта ЕУ и глобалног тржишта, • Непознавање европских стандарда, • Некоординираност у провођењу мјера и програма за малу привреду, • Политичка нестабилност • Велики центри у окружењу,

• Промоције општине Гацко као мјеста за инвестирање, • Завршетак процеса приватизације, • Центар за радну оријентацију, • Обезбјеђење средстава, под повољним условима, емитовањем вриједносних папира, • Увођење доприноса за обезбјеђење радних мјеста, • Приступ фондовима ЕУ, • Обучавање кадрова за израду пројеката за средстава ЕУ, • Ревитализације и рекултивације земљишта након рударске производње, • Партнерство јавног и приватног сектора, • Институционална подршка-јачање способности и капацитета мреже институција за подршку, • Финансирање мале привреде - формирање ризичних фондова, • Јачање веза између предузећа и развојних институција, • Искориштење и рециклажа тврдог отпада, • Стварање центара за обука ђака и незапослених лица, • Спремност локалне заједнице да подстакне нове инвестиције, • Оснивање индустријских зона, • Већа сарадња привредних и непривредних организација са образовним институцијама ради школовања кадрова одређених профила, • Стварање препознатљивог бренда општине, • Увођење подстицајних мјера за производна и извозно оријентисана предузећа, • Активирање неискориштених локалних капацитета (земљишта, објекти, опрема и кадрова), • Формирање кластера у различитим областима привређивања.	• Бржа прилагодљивост других општина • Недовољан приступ средствима за развој из европских фондова (ЕУ и ЕК), • Ограничен визни режим, • Неадекватан начин додјеле концесија, • Недовољан буџет општине Гацко за развојне пројекте, • Законске и административне баријере на вишим нивоима власти.
--	---

2.4.2.3. Пољопривреда

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Укупна површина пољопривредног земљишта од 14.854 ха • Чиста средина за комбиновану и органску/еколошку производњу, • Људски ресурси – Проценат пољопривредног становништва је 35% или 3780, • Спремност локалног становништва за сарадњом, • Постојање организованих облика пољопривредних произвођача – Општа Земљорадничка задруга Гацко, • Постојање предузећа са пољопривредном дјелатношћу – АД „ПЛАНИНСКО ДОБРО ГАЦКО“ • Традиција и искуство у неким производњама (сточарство), • Подстицања домаће производње.	• Уситњеност пољопривредног земљишта, • Несређени и неразјашњени имовинско-правни односи, • Низак ниво специјализације производње (производња за властите потребе), • Недовољна технолошка опремљеност, • Неадекватна пољопривредна политика, • Недовољна подстицајна средства, • Недостатак повољних кредитних средстава, • Низак ниво инвестирања, • Неизграђене или недовршене институције за подршку, • Одсуство руралних компоненти развоја (инфраструктура), • Неискоришћеност великих површина обрадивог земљишта, • Неорганизованост тржишта, • Непостојање мреже мелиорационих система за наводњавање и одводњавање, • Неадекватна заштита од вода (насипи, неодржавање водотока), • Непостојање индустријског колектора и пречистача за отпадне воде, • Излазак на страна тржишта (стандарди, процедуре, регулатива). • Непостојање капацитета унутар прерађивачког сектора (млинарско-пекарска индустрија, месна индустрија, мљекарска индустрија, прерада воћа и поврћа), • Непостојање образовне институције (средња пољопривредно – прехранбена школа),

	• Слаба инфраструктура у пољопривреди (пољопривредно - савјетодавна служба, грохемијска лабораторија, метеоролошка станица, извјештајно - прогнозне станице, хидролошка станица, противградна заштита), • Недотирана пољопривредна производња од стране државе • Некомуникација између произвођача • Недостатак „познатог“ купца • Недостатак континуиране производње и квалитета • Нема заштите стратешких производа од стране државе • Проблем пласмана и наплате • Не ради се по стандардима ЕУ • Нема органске и био производње • Непрофитабилност био производње – превелики ризик за фармере • Недостатак повољних дугорочних кредита • Слаба едукованост пољопривредника у складу са новим трендовима и начинима производње • Увоз неконтролисан • Куповна моћ становништва ниска • Пореска политика за запошљавање у пољопривреди.
ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
• Супституција увоза, • Приступ свјетском тржишту, • Геостратешки положај, • Специјализација производњи, планско кориштење природних ресурса (земљишта и вода), • Законске и институционалне реформе које помаже и подржава међународна заједница, • Веће кориштење домаћих стручних потенцијала, увезивање примарне пољопривредне производње и прерађивачких капацитета подстицање руралног,	• Нелојална конкуренција, • Неефикасан домаћи систем откупа и дистрибуције производа, • Недостатак повољних развојних средстава, • Спор развој инфраструктуре, • Лоше стање и однос према екологији, • Одлазак младог, радно способног становништва из сеоских подручја, • Јака конкуренција, • Осиромашена пољопривредна домаћинства,

• Финална производња са неисцрпним могућностима, • Производња здрава хране, • Повећање производње, • Едукације, • Увођење нових технологија, • Отварање нових тржишта, • Укрупњавање посједа, • Могућност преласка на нове начине производње.	• Неконтролисани увоз • Немотивисаност произвођача, • Девастација села, • Социјални проблеми у осиромашеној пољопривредној производњи, • Страх од ризика • Законодавство и привредна кретања нису у складу, • Корупција.
---	--

2.4.2.4. Туризам

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Природни ресурси (Зеленгора и други ресурси), • Географски положај и стратешки геопрометни положај Гацка у региону, • Климатски услови (планинска клима и континентална клима)-различити облици туризма • Разноликост флоре и фауне, • Очувани околина (екологија) - извори питке воде, - чисти ваздух. • Прогресивно оријентисана општинска управа, • Имиџ Гацког на локалном нивоу, • Изграђени смјештајни капацитет (нпр. Хотел Метохија, Клиње,...), • Постојање заинтересованих инвеститора, • Повољни услови за развој сеоског, ловног, здравственог и спортско-рекреативног туризма, • Потенцијали за развој здравственог туризма, • Повољни услови за развој екотуризма, • Концентрација природних атракција на малом простору, • Потенцијална радна снага • Отвореност и гостопримство становништва, • Вриједно културно историјско наслеђе, • Идентитет и атрактивност националне гастрономије , • Култура угоститељства, • Позитиван однос становништва према туризму као индустрији, • Постојање туристичке организација • Постојање туристичких организација у сусједним општинама.	• Саобраћајна инфраструктура • - неасвалтирани приступни путеви, • - неодржавана прометна инфраструктура -отежан приступ. • Комунална инфраструктура, • Запуштена аутохтона вегетација, • Незаштићеност појединих дијелова Зеленгоре, • Неријешени власнички односи и законска регулатива, • Недовољна новчана средстава за развој туризма, • Не постојање просторног плана што представља проблем дефинисање развоја туризма, • Не постојање маркетинг плана туризма • Неадекватан имиџ и ниво познавања региона, • Лоша палета туристичке понуде током цијеле године, • Недовољан број смјештајних капацитета за интензивну туристичку понуду, • Не постоји туристички инфо центар, • Слабо развијена понуда алтернативних спортова у зимским и љетним мјесецима, • Недостатак и девастација опште туристичке сигнализације, • Недовољна заштита и одржавање главних природних и културних ресурса и атракција, • Недостатак иницијалне инфраструктуре за раст нових туристичких дестинација, • Недостатак јаким предузећа у туристичкој индустрији који могу предузети веће пројекте, • Недостатак новоотворених туристичких атракција (тематски паркови и сл.),

- Недостатак услужних садржаја на туристички атрактивним локацијама, посебно панорамским путевима и организованим догађајима,
- Недовољна информисаност становништва о туризму и хотелијерству, као извору благостања и развоја животних каријера,
- Нема довољно приједлога пројекта малих предузетника из области туризма: недостатак реалног и атрактивног покретања малог бизниса из туризма,
- Недостатак интернационално квалификованих хотелских и туристичких менаџера и других кључних занимања,
- Недостатак кадрова у новим туристичким занимањима (анимација, забава, манифестације, тематски паркови и сл.),
- Не прилагођеност садржаја стручних наставних програма новим профитним захтјевима туристичко хотелског сектора,
- Недовољан број, дистрибуција и стручни капацитет постојећих школа за базична занимања,
- Недовољна мобилност радне снаге у туризму,
- Нефлексибилност система запошљавања (двојна занимања, сезонски рад, флексибилно радно вријеме и сл.),
- Недовршена цјеловита законска регулација система запошљавања и радних односа у туризму,
- Недовољна сарадња институција у области туризма,
- Неразвијени прописи који регулишу рад трговина у туристичким дестинацијама,
- Немогућност успоставе цјеловитог ланца вриједности,

- Недостатак јачих облика кооперације предузетника малог и средњег бизниса,
- Недостаје промоција туристичког бренда Гацко (који јасно преноси слику властитог маркетиншког позиционирања),
- Још увијек нема свијести о Гацку као туристичкој дестинацији на регионалном и међународном тржишту,
- Нема јасне дефиниције циљних тржишта и разумијевања пожељних искустава од циљних тржишта,
- Неразвијени информацијски систем, туристичка статистика и тржишна истраживања туризма,
- Нема изграђеног система за управљање искуствима гостију у дестинацијама,
- Непостојање професионалне вебстранице маркетиншке и продајне платформе,
- Изузетно низак буџет за туристички маркетинг и њених туристичких производа,
- Недостатак општеприхваћене и добро артикулисане визије развоја туризма,
- Недостатак реалних локалних визија, концепата и програма за туристички развој,
- Недостатак кластера у туризму,
- Неатрактивни услови банкарског финансирања с високим каматама и хипотекарским клаузулама,
- Дуготрајан и скуп процес добијања потребних дозвола,
- Недостатак јавно приватних партнерских односа,
- Недостатак општег система управљања квалитетом услуге у туризму,
- Недостатак професионалног и атрактивног система потицаја за привлачење страних инвеститора у туризму,

	• Слаба укљученост институција културе и културно - историјског наслеђа у туристичку понуду • Недовољно искориштене могућности градског туризма (историјско наслеђе, култура, шопинг, догађаји и ноћни живот), • Неискоришћене могућности пословног туризам, • Неискориштене могућности агротуризма, сеоска газдинства, фарме (туристи посматрају и учествују у традиционалним пољопривредним радовима), • Слаба искориштеност осталих комбинованих облика руралног туризма (догађаји, фестивали, рекреација на отвореном, производња и продаја локалних сувенира и пољопривредних производа итд), • Неискориштене могућности здравственог и велнес туризам, • Неискориштене могућности посебних интереса туриста (камповање, пјешачење, бициклизам, ријечна експедиција, вожња 4x4, активности везане за природу, јахање, риболов, лов, проучавање кањона, проучавање пећина, планински бициклизам, cross-country скијање, планинарење и пењање, парагליдинг, слободно пењање, јееп сафари).
ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
• Геостратешки и транзитни положај, • Развој планинског туризма током читаве године: а. скијалиште са жичаром - О школа скијања за све узрасте, - зимски вртићи, - сарадња са основним и средњим школама,	• Конкуренција на туристичком тржишту, • Одлив становништва са подручја општине, • Нејасно позиционирање у поређењу са другим центрима, • Насумична градња, градња без концепта, • Непостојање саобраћајног концепта са упоредним даљим развојем,

- o скијашко трчање и биатлон, - припреме спортиста и такмичење - o сањкање, сновбоардинг, - o турно скијање, - o ноћно кориштење стазе, b. екстремни спортови - o планинарење, - o брдски бициклизам, - o параглидинг, c. програм спортских припрема d. смјештајни капацитети, - o обнова објекта и промјена њихове намјене, - o изградња планинских апартмана -потпуна опремљеност, планинарски дом, e. угоститељска и забавна понуда - o ресторан а ла карте / цаффе - бар у склопу пансиона, - o простор за ноћне изласке, f. тематско едукативне стазе - o упознавање природе, - o школа у природи, - o ахање, g. бусинесс програми - o тим буилдинг, - o конференције, семинари, радионице. • Сарадња јавног и приватног сектора у развоју туризма, • Стварање препознатљивости Клиња и других туристичких дестинација, • Организација спортских такмичења и манифестација, • Стварање понуде намијењене породицама у лјетној и зимској сезони, • Свеобухватни мастер план, укључујући развојни план, план кориштења терена, план развоја туризма како би се осигурао одржив развој, • Наставак унапређења квалитета у погледу туристичког <i>хардвера и софтвера</i>, • Потенцијал дијаспоре,	• Недостатак домаћих извора за финансирање инфраструктуре и саобраћаја, • Смањена дугорочна лојалност гостију услед негативног искуства с доступном приступом појединим дијеловима те инфраструктуром, стањем екологије, друмске сигнализације, • Губитак потенцијалног тржишта због заостајања за конкуренцијом, • Трајна девастација и могућност губљења неких простора и локација за туристички развој, • Изостанак интереса локалних и страних улагача у туристичку индустрију, • Ниска квалитета услуга и повећан степен незадовољства клијената, • Успорен раст продуктивности и перформансе туризма и хотелијерства у иницијалној фази развоја, • Успорен привредни раст у дјелатностима комплементарним туризму, • Задржавање ниске стопе samozapošljavanja, • Глобална конкуренција у понуди диверсификованих туристичких производа, • Могуће политичке тензије на подручју Балкана, • Још увијек присутан низак ниво осјећаја према јавном добру и јавним интересима, • Отежан договор о приоритетима због сукоба локалних и централних интереса, • Негативни ефекти евентуално продужене фазе дивљег капитализма и корупције, • Погоршање животног стандарда становништва.
---	---

- Близина главних цестовних праваца,
- Успостављање ланца вриједности,
- Кооперација предузетника малог и средњег бизниса,
- Интерес приватног капитала за инфраструктурна улагања,
- Примјена европских стандарда у изградњи инфраструктурних објеката,
- Позитивна промјена свјетског институционалног јавног мњења,
- Интерес за уласком интернационалних хотелских брендова и туроператора,
- Рекреативни и туристички потенцијал Зеленгоре и Клиња,
- Примјена нових технологија у туристичкој индустрији,
- Диверсификација годишњих одмора на три до четири путовања током године, те јака викенд туристичка активност Европљана,
- Диверсификација туристичких производа услед технолошких промјена и промјена у обрасцима живљења,
- Доступност европских фондова усмјерених развоју кадровске базе туризма,
- Туристички потенцијал - дијаспора широм свијета,
- Примјена европских рјешења и законске регулативе,
- Интерес страних образовних институција на пољу туризма и хотелијерства за сарадњу са РС,
- Интернет доступ образовним информацијама и интелигентним системима на пољу туризма,
- Појачан интерес сеоских домаћинстава за привређивањем у туризму,
- Велики број предузетника у трговини и угоститељству спреман да употпуни трговинску понуду у туристичким центрима,

- Свеопшта доступност маркетиншких алата, технологија и интелигенце система у свијету,
- Гацко на почетку и може користити позитивна искуства и грешке других,
- Израда туристичког бранда и маркетинг плана туризма,
- Интерес и подршка интернационалне заједнице пројектима и програмима развоја туризма,
- Почетак приступних преговора с ЕУ,
- Укључивање институција културе и културно - историјског наслеђа у туристичку понуду - КУЛТУРНИ ТУРИЗАМ:
- - Књига - у смислу израде монографија које ће презентовати туристичку дестинацију на реалан начин; треба понудити дјела преведена на свјетске језике која презентују културу, посебно локалу.
 - Ликовна умјетност - у служби што боље визуалне презентације туристичких дестинација у разном промотивном материјалу;
 - Музика - у смислу фестивала локалне фолклорне тј. традиционалне музике или концерата модерне/алтернативне или класичне музике што може бити повезано са сценском умјетношћу.
 - Сценска умјетност - и она има сврху обогаћивања туристичке понуде и привлачења туриста,
 - Филм - у смислу документарног филма који ће промовисати туризам и културу у иностранству; развијати филмске фестивале.
 - Медији и информационе технологије

- Традиционална култура - треба бити саставни дио туристичке понуде на готово свим нивоима како би се осигурала локална различитост. Ти нивои укључују једноставно традиционални начин живота, од хране, облачења, традиционалних обрта до духовне културе - пјесама, плесова, обичаја, вјеровања, религије. • Искориштење могућности градског туризма (историјско наслеђе, култура, шопинг, догађаји и ноћни живот). • Искориштење могућности пословног туризма, • Искориштење могућности агротуризма, сеоска газдинства, фарме (туристи посматрају и учествују у традиционалним пољопривредним радовима). • Искориштење осталих комбинованих облика руралног туризма (догађаји, фестивали, рекреација на отвореном, производња и продаја локалних сувенира и пољопривредних производа итд). • Искориштење могућности посебних интереса туриста (Камповање, Пјешачење, Бициклизам, Вожња 4x4, Активности везане уз природу, Јахање, Риболов, Лов, Проучавање кањона, Проучавање пећина, Планински бициклизам, Цросс-цоунтру скијање, Планинарење и пењање, Параглидинг, Слободно пењање, Јееп сафари). • Искориштење могућности туристичких догађаја • Прилагођавање просторног плана захтјевима развоја трговине.	
--	--

2.4.2.5. Услуге

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
- Ресурси: - Постојање ЈП „Комус“, - Постојање ЈП „Водовод“, - Повољне локације у центру града, - Могућност проширења. - Објекти инфраструктуре: - Уређена постојећа инфраструктура. - Кадрови : - Потребни искусни кадрови за обављање дјелатности. - Правни оквир: - Постојећи закони из области ове - Дјелатности - Општинске одлуке за организацију и управљање. - Институције : - Локална управа. - Пројектантске куће	- Ресурси: - Мали број организованих услужних дјелатности. - Објекти инфраструктуре: - Неизграђеност, - Недостатак опреме. - Кадрови : - Недовољно усавршавање кадрова на овим пословима. - Правни оквир: - Неизвршавања општинских одлука о господарењу свим објектима у општини Гацко.
ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
- Ресурси : - Дугорочно рјешење проблема. - Могућност проширења. - Објекти инфраструктуре - Изградња. - Оспособљавање и формирање предузећа за управљање. - Набавка специјалних уређаја. - Обезбјеђење простора за дигитално управљање. - Кадрови : - Оспособљавање кадрова на увођењу савремених технологија. - Правни оквир: - Обједињавање свих пијаца на општини у оквир јадне установе.	- Природни ресурси: - Недовољна улагања у инфраструктуру (откуп земљишта). - Објекти инфраструктуре : - Набавка савремене опреме. - Непраћење нових технологија. - Кадрови : - Флуктуација кадрова због ниских стимулација.

2.4.2.6. Здравство

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Дугогодишња традиција и повјерење корисника здравствених услуга, • Млад и стручан кадар у обављању послова примарне здравствене заштите, Квалитетан и квалификован менаџмент, који ће моћи да се носи са тржишним условима пословања, • Инфраструктура Дома здравља у близини корисника њихових услуга односно тржишту (ријеч је о услугама за које је веома битно да се могу пружити на што мањој географској удаљености од локације корисника), • Широк асортиман здравствених услуга, којим се обезбјеђује комплетна превентивна и примарна здравствена заштита, • Нагласак на истинској бризи за здравље појединца, а не на профиту, • Промоција здравља - превенција болести • Повољне цијене услуга у односу на цијене приватних даваоца услуга, • Могућност уговарања већих количина ампулираних лијекова, санитетског, лабораторијског, стоматолошког и РТГ материјала - повољније набавне цијене, • Монополска позиција у пружању услуга хитне медицинске помоћи, • Постоји вишак просторних капацитета (уз мала улагања може се користити за нове садржаје).	• Тешко мијењање свијести да здравство кошта. Куповина социјалног мира преко здравства, а тржишна оријентација окружења, • Неприлагођена организација, • Недостатак потребних услова за рад неких објеката, • Оскудност или непостојање одговарајуће информатичке опреме, • Упитан квалитет одређених услуга због застарјелости опреме • Позитивна законска регулатива – немогућност рјешавања технолошког вишка, • Систем финансирања здравствене заштите није у функцији реформе, • Недовољан или никакав утицај на формирање цијене здравствене услуге, • Финансирање Установе – посебан проблем неосигурана лица и категорије ослобођене плаћања, • Лоша опремљеност за одређене дијагностичке услуге, • Недовољна едукација и оспособљеност кадрова и тимова за провођење појединих дијагностичких и терапијских процедура, • Непостојање службе маркетинга и уопште низак ниво маркетиншких активности и недостатак информација и података о тржишту, конкуренцији • Паралелно ангажовање дијела запослених Дома здравља у конкурентским установама. • Нелојалност запослених установи у којој раде, • Лоша мотивација за рад запослених због услова за рад и ниских примања, • Лоша опремљеност и организација хитне медицинске помоћи.

ПРИЛИКЕ

- Конкуренција углавном пружа специјалистичке услуге, а Дом здравља може задржати примат у превентивној здравственој заштити и опслуживати значајан дио тржишта примарног нивоа користећи своју могућност пружања комплетне услуге,
- Растући значај превентивне и примарне здравствене заштите у систему здравства
- Пораст броја становника као потенцијалних корисника услуга,
- Реформа примарне здравствене заштите и увођење концепта породичне медицине,
- Кроз мрежу амбуланти породичне медицине обезбиједити доступност, а унифицираном опремом и едукованим кадром и једнак квалитет услуга свим грађанима,
- Очекивани опоравак привреде Републике Српске и смањење сиромаштва у Републици,
- Научно-технички прогрес у области медицине,
- растуће потребе популације за едукацијом из области превентивне и примарне здравствене заштите,
- Јачање покрета за здраву животну средину
- Стратегија превенције и контроле незаразних болести (усвојена од стране Владе Републике Српске) и Програм превенције и контроле незаразних болести (донесен од стране ресорног министарства имају приоритет у финансирању од стране Фонда здравственог осигурања Републике Српске,
- Појава приватних фондова здравственог осигурања,

ПРИЈЕТЊЕ

- Агресивна и нелојална конкуренција која омогућава корисницима брзу услугу у терминима који им одговарају, а што је веома битно за велики број корисника млађе старосне доби,
- Низак ниво привредне развијености у Републици Српској и висок ниво сиромаштва становника Републике Српске са тенденцијом погоршања,
- Неадекватан систем здравственог осигурања и централизовано одлучивање о финансирање,
- Непостојање објективних критеријума за оцјену ефикасности и квалитета рада,
- Утицај политичких странака на избор органа управљања,
- Централизован систем здравствене заштите.

• Повољни услови за повезивање са секундарним и терцијарним нивоом здравствене заштите,• Развој нових услуга (поливалентна патронажна служба, палијативна нега и др.).	

2.4.2.7. Инфраструктура

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
Саобраћај: • Израђена друмска инфраструктура, • Географски положај и изграђеност друмске инфраструктуре (М6 Невесиње – Гацко – Автовац и М20 Фоча – Гацко – Требиње, • Постоје законска и подзаконска акта у области саобраћаја, • Одсјек за комунално стамбене послове општине, Електроенергетика: • Ресурси: ○ Гатачки угљени базен ○ Постојећи електроенергетски објекти за производњу и пренос ел. енергије ○ Гацко - регионални центар производње и дистрибуције електричне енергије, ○ Постојећи електроенергетски објекти за дистрибуцију ел. енергије, ○ Реконструкција, проширење и новоизградња, • Објекти електроенергетике: ○ Термоелектрана Гацко инсталисане снаге 300 MW ○ Рудник лигнита ○ Два 400kV далековаода у правцу Мостара и РП Требиња ○ Два 110kV далековаода у правцу Невесиња и Билеће • Квалификованост особља: ○ Могућност стручног оспособљавања из области ел. енергетике у свим нивоима образовања, ○ Могућност за запошљавање стручног кадра. ○ Искуство у раду: ○ Од почетака електрификације, ○ 30 година производње ел. енергије, ○ Компетентност и изградњи и одржавању електроенергетске	Саобраћај • Ресурси: ○ преоптерећена друмска инфраструктура, неадекватна за развој ○ (преоптерећена, непостојање обилазница, потешкоће у модернизацији постојеће инфраструктуре), ○ недовољан број паркинг мјеста, ○ не постоји јавни паркинг за смјештај теретних возила, ○ временска дотрајалост друмске инфраструктуре (дотрајала носива структура), ○ велики број приступних путева на магистралне путеве, ○ неадекватно планирање довољног броја паркинг мјеста приликом изградње објеката, ○ лоша функционалност раскрсница, ○ лоша вертикална и хоризонтална сигнализација, ○ непостојање стратегије развоја друмског саобраћаја и путне инфраструктуре, ○ не постоји планска документација за изградњу нових саобраћајница, ○ не постоји јавни градски саобраћај, ○ недостатак саобраћајне студије за територију општине. • Кадрови: ○ недовољна обученост кадрова, ○ неприсуствовање кадрова стручним семинарима и скуповима. • Правни оквир: ○ неусклађеност законских и подзаконских аката.

инфраструктуре. - Реноме на тржишту: - Искуство у производњи и дистрибуцији ел. енергије и електроенергетској изградњи, - Незамјењивост ел. енергије као енергетског ресурса. - Правни оквир: - Постојање већине релевантних закона, - Постојање општих услова за производњу, испоруку и снабдијевање ел. енергијом, - Постојање Регулаторне комисије за ел. енергију. Водовод и канализација: - Ресурси: - Респектабилне резерве питке воде - Подземне издани и изворишта. - Површински токови и акумулације (ријеке, вјештачке акумулације), - Локална изворишта и локални водоводи. - Постојећи кадрови у “Водовод“ А.Д. Гацко. - Објекти: - Изграђени основни елементи система водоснабдијевања и канализације – Јавно предузеће “Водовод“ А.Д. Гацко, - Објекти локална изворишта и локални водоводи. - Правни оквир: - Постојећи закони из ове области, - Подзаконска акта, - Општинске одлуке о ВиК, - Правна акта у А.Д. "Водовод". - Институције: - Јавно предузеће “Водовод“ А.Д. Гацко - Локална управа, - Канцеларија републичке дирекције за Воде, - Удружење водовода РС, - Асоцијација водовода у БиХ.	- Институције: - хоризонтална подијељеност институција (просторно планирање и уређење и одјелење за комунално стамбене послове општине) што има утицаја на стратешко планирања. Електроенергетика - Ресурси: - Недовољна искоришћеност потенцијала у угљу, - Слаб хидроенергетски потенцијал, - Никаква искоришћеност енергетског потенцијала вјетра - Објекти електроенергетике: - Старост електроенергетских објеката, - Висока цијена одржавања, - Смањена поузданост због старости и повећања терета, - Разуђена мрежа мали број потрошача по јединици површине на сеоском подручју, - Прелазак са 10 kV на 20 kV напон напајања дистрибутивних трафостаница, - Велика просјечна дужина нисконапонских излаза, - Надземна мрежа лоша – захтијева велика улагања, - Развој објеката није пратио миграције становништва, - Неразвијена домаћа индустрија електроенергетске опреме, - Велики технички губици ел. енергије, - Недомаћински однос грађана према електроенергетским објектима - уништавање и крађа, - Имовинско-правни односи. - Квалитет производа: - Прекиди у напајању потрошача, као посљедица дотрајалости постројења, - Нижи напон у сеоским подручјима.
---	--

- Квалификованост особља:
 - Недовољна стимулисаност за студије електротехнике,
 - Мали број инжењера на тржишту рада,
 - Недовољна улагања у усавршавање,
 - Недовољна плаћеност стручних кадрова,
 - Затвореност према запошљавању младих стручних кадрова.
- Искуство у раду:
 - Недовољна усавршавања из области примјене високих технологија,
 - Недовољно праћење електроенергетске праксе земаља у окружењу и Европи.
- Реноме на тржишту:
 - Успореност извођења радова због недостатка техничких средстава и механизације.
- Правни оквир:
 - Недоследности у примјени закона,
 - Спорост и неефикасност судства,
 - Третирање неовлашћене потрошње ел. енергије (крађе),
 - Институција застаре потраживања или проблем дужине рока застаре потраживања,
 - Закон о јавним набавкама,
 - Проблем потраживања на име дуга за утрошену ел. Енергију,
 - Непостојање централне базе података,
 - Имовинско - правни односи – укњижење основних средстава.
- Институције:
 - Непостојање фондова за финансирање истраживачког рада и стручног усавршавања,
 - Непостојање централне базе података,
 - Неувезаност појединих институција.

Водовод и канализација

- Природни ресурс:
 - Недовољна истраженост ресурса,
 - Недостатак биланса вода,
 - Велика зависност од хидрометеоролошких услова,
 - Неодговарајућа заштита изворишта,
 - Неконтролисана експлоатација и захвати подземних издани и изворишта,
 - Евидентне осцилације у протоку и моћности површинских вода,
 - Велика могућност загађења.
 - Неконтролисано кориштење обала и корита водотока,
 - Неадекватан однос корисника.
- Објекти, водоснабдијевања и третмана отпадних вода
 - Дотрајалост система и велики губици у мрежи,
 - Недовољна изграђеност и капацитет објеката водоснабдијевања и система третмана отпадних вода,
 - Неизграђеност и недостатак објеката водоснабдијевања и система третмана отпадних вода у градској зони и на ширем подручју општине Гацко
 - Велики трошкови одржавања дотрајалог система ВиК. (водовода и канализације),
 - Неадекватан катастар подземних Инсталација,
 - Неријешени имовинско правни односи, Недостатак мјернорегулационе и управљачке технике,
 - Непостојање објеката заштите од поплава,
 - Неадекватан однос корисника,
 - Нема системског управљања локалних водовода и нема контроле квалитета.
- Кадрови:
 - Недовољан број кадрова,

- Недостатак стручних кадрова грађевинског профила.
- Правни оквир:
 - Међусобна неусклађеност закона,
 - Неријешено питање власништва,
 - Начин формирања цијена,
 - Правна неувезаност А.Д. и локалне заједнице са аспекта наплате потраживања, и издавања сагласности, пријава и одјава пословних објеката,
 - Законски недефинисана расподјела прикупљених средстава по овом основу, између нивоа РС и општине,
 - Недостатак употребних дозвола за изграђене објекте,
 - Нејасноће око експропријације земљишта,
 - Недефинисана наплата потраживања (застара, камате),
 - Плаћање пореза на додатну вриједност ПДВ за питку воду,
 - Велики утицај политике у односу на Струку,
 - Не постоји правна легислатива за локалне водове и изворишта.
- Институције:
 - Лоша умреженост и координација међу институцијама,
 - Угрожена развоја компонента Институција,
 - Непостојање фондова за област ВиК,
 - Неактивност удружења и асоцијација и падање под утицај политике,
 - Нема институција за управљање и контролу квалитета локалних водова.

ПРИЛИКЕ**Саобраћај**

- Ресурси:
 - изградња брзих цеста и повезивање са главним коридорима,
 - дугорочно пројектовање и планирање,
 - изградња обилазница,
 - усвајање и реализација просторног плана који обухвата развојну компоненту друског и жељезничког саобраћаја,
 - модернизација постојећих друске инфраструктуре,
 - утицати на измјене и допуне просторног плана на нивоу РС,
 - изградња јавних паркинга и гаража,
 - успостављање јавног градског превоза и подизања квалитета услуге такси превоза,
 - изградња модерних приступних путева за прихват путника и робе,
- Кадрови:
 - трансфер знања и технологија,
 - обезбјеђивање фондова и школовање кадрова у иностранству.
- Правни оквир:
 - усклађивање законских и подзаконских аката.

Електроенергетика

- Потребе потрошача:
 - Реконструкција постојећих и новоизградња електроенергетских објеката,
 - Боље напонске прилике и континуитет у испоруци ел. енергије,
 - Ефикасност у читавању утрошка и достављању рачуна,
 - Репрограмирање дуга и скидање камате.
- Објекти електроенергетике:
 - Модернизација електроенергетског система,

ПРИЈЕТЊЕ**Саобраћај**

- Ресурси:
 - недостатак финансијских средстава,
 - немогућност утицаја на измјене и допуне Просторног план РС,
 - губитак политичке воље за развој,
- Кадрови:
 - одлазак кадрова,
 - недолазак стручних кадрова.

Електроенергетика

- Потребе потрошача:
 - Смањење платежне моћи грађана,
 - Смањење стопе запослености,
 - Повећање неовлашћене потрошње, нарочито у зимском периоду.
- Објекти електроенергетике:
 - Елементарне непогоде које би проузроковале веће хаварије у систему,
 - Већи технички проблеми на производном и преносном нивоу.
- Конкурвенција:
 - Високе цијене извођења радова приватних фирми.
- Технологија:
 - Недостатак резервних дијелова за старију опрему,
 - Високе цијене увозне електроенергетске опреме,
 - Проблем компатибилности новијих технологија са старом.
- Кадрови:
 - Одлазак стручних кадрова на боља радна мјеста,
 - Недовољна улагања у усавршавање,
 - Нестимулисаност стручног кадра,
 - Ниске плате.

○ Аутоматизација управљања, регулација, ○ Даљинско читавање утрошка ел. енергије. • Конкурвенција: ○ Помоћ стратешких и приватних фирми у изградњи производних и дистрибутивних капацитета. • Технологија: ○ Оживљавање домаћих индустрија електроенергетске опреме, ○ Институционална подршка модернизацији дистрибутивне технологије и технологије електроенергетске опреме. • Кадрови: ○ Стимулација потенцијалних студената за студије електротехнике, ○ Већа сарадња са образовним институцијама, ○ Веће плате. Водовод и канализација • Природни ресурс: ○ Провођење истражних хидрогеолошких радова за дефинисање биланса вода, - Дефинисање питких и минералних вода, ○ Израда елабората, пројеката и планова за дугорочна рјешења проблема водоснабдијевања и третмана отпадних вода, ○ Израда програма и планова заштите подземних издани и површинских токова, ○ Рад са јавношћу (фундаментална едукација од вртића и основних школа на стварању свијести о свеукупном рационалном кориштењу и заштити природног ресурса. • Објекти, водоснабдијевања и третмана отпадних вода: ○ Апсолутна подршка општине Гацко на изградњи објеката ВиК,	• Институције: ○ Тромост у реализацији потраживања на име дуга за ел. енергију, ○ Недостаци Закона о јавним набавкама. Водовод и канализација • Природни ресурс: ○ Деградација шума и земљишта у сливном подручју, ○ Урбанизација и бесправна изградња у заштићеним зонама, ○ Експлоатација минералних сировина у зонама и будућим појасевима санитарне заштите, ○ Непостојање третмана отпадних вода, ○ Неконтролисана примјена пестицида, хербицида и вјештачких ђубрива у будућим зонама и појасевима санитарне заштите. • Објекти, водоснабдијевања и третмана отпадних вода: ○ Слаба подршка општине у инвестирању изградње објеката ВиК, ○ Спорна реализација, односно нереализација пројеката у области ВиК, ○ Недостатак квалитетне документације и средстава за адекватно одржавање објеката ВиК. • Кадрови: ○ Неадекватан третман стручних кадрова у области водоснабдијевања и третмана отпадних вода, ○ Недовољан прилив нових школованих кадрова, ○ Одлазак постојећих кадрова, ○ Опадање интереса за школовање кадрова техничке струке. • Правни оквир: ○ Непримјењивање законских аката,
--	---

○ Реализација готових пројеката на реконструкцији и проширењу система ВиК, - Примјена савремених метода и технологија у санацији, реконструкцији и проширењу система ВиК, ○ Евентуалне донације и повољна кредитна средства на новим пројектима ВиК. ● Кадрови: ○ Увезивање и боља сарадња са образованим и научноистраживачким институцијама, ○ Планско школовање и припрема стручних кадрова, ○ Специјалистичка школовања у земљи и иностранству, ○ Трансфер технологија и знања. ● Правни оквир: ○ Побољшање законодавства и његово усклађивање, ○ Адекватна примјена квалитетно имовинских законских аката, ○ Практична примјена закона, подзаконских аката и општинских одлука, ○ Усклађивање закона са ЕУ директивама и стандардима, ○ Ослобађање плаћања ПДВ за потку воду. ● Институције: ○ Боља сарадња и разумијевање на свим нивоима институција, ○ Формирање фондова за ову област, ○ Формирање јединствене институције за наплату, ○ Умрежавање предузећа и институција инфраструктуре, ○ Реструктурирање дуговања.	○ Непоштовање прописа у практичној примјени у свакодневном раду. ● Институције: ○ Задржавање постојећег стања, ○ Необезбјеђеност средстава за квалитетна финансирања институција, ○ Затварање институција.
--	--

2.4.2.8. Заштита животне средине

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
Заштита вода - Општина Гацко располаже са значајним водним ресурсима (Неретва (извире у Гацку), Изгорка и Јабучница (чине Сутјеску), Драмешинска ријека, Жањевичка ријека, Мушница, Грачаница, Ђуропа-Заломка и низ рјечица и потока вјештачка језера Клиње (1896) и Врба-Улиње (1983), - Има велики број понора, извора, еставела), - Све водотоке на подручју општине Гацко одликује висок ниво квалитета и доста низак ниво учешћа индустријских отпадних вода у њиховом загађивању, - Изворишта карактерише висок ниво квалитета и хигијенске исправности - Велики број изворишта питке воде налази се у руралним зонама гдје је могуће спровести квалитетне мјере заштите, - Извор Срњ и извориште Вратло располажу са довољним количинама питке воде и омогућавају снабдијевање водом општине Гацко и приградских насеља, - Сви регистровани загађивачи посједују еколошке студије и Програме еколошког прилагођавања урађене од стране компетентних институција. Заштита ваздуха - Ниво загађења ваздуха у урбаним зонама општине Гацко на прелази ниво II класе квалитета, - Квалитет ваздуха у руралним зонама општине Гацко је у границама I класе квалитета,	Заштита вода - Присутан стални процес загађивања површинских вода услед испуштања комуналних отпадних вода, одлагања чврстог и другог отпада и сл., - Неквалитетно ријешена питања снабдијевања питком водом градског подручја Гацка и насељених мјеста, - Испуштање комуналних и индустријских отпадних вода са градског подручја Гацка и околних насељених мјеста врши се без њиховог пречишћавања, - Присутна стална опасност загађења воде у извориштима услед испуштања отпадних вода, неконтролисаног одлагања чврстог и другог отпада и друго, - Непостојање сепаратног система одвођење комуналних и атмосферских вода на подручјима урбаних зона општине Гацко, - Неадекватан институционални оквир и кадровска структура у области управљања водним ресурсима на нивоу локалне заједнице. Заштита ваздуха - Велико учешће стационарних извора загађења (енергетска постројења и индивидуална ложишта) у урбаном загађењу ваздуха, - Велики број технички неисправних моторних возила (слабо сагоријевање) доприноси повећању аерозагађења, - Саобраћајни токови магистралних путних праваца усмјерени су кроз урбану зону Гацка,

- Постојећи плански и програмски документи а посебно ЛЕАП дају квалитетан основ за планско и организовано спровођење мјера заштите ваздуха,
- Постојећа кадровска база Термоелектране оспособљена је за вршење мониторинга емисије и имисије и креирање санационих програма,
- Израда еколошких студија и Програма еколошког прилагођавања загађивача омогућава организован и плански приступ рјешавању проблема аерозагађености.

Збрињавање чврстог отпада

- Постојање и функционисање Јавног предузећа “Комус“ А.Д. Гацко са солидним техничким и кадровским потенцијалима,
- Успостављен режим редовног одвоза смећа у свим урбаним зонама
- Предузимају се одређени кораци селективног прикупљања чврстог отпада
- Врши се издвајање метала, папира и пластике.

Заштита земљишта и шума

- Општина Гацко располаже са значајним ресурсима изузетно квалитетних шума и дијелом пољопривредних површина,
- У оквиру пољопривредног земљишта обрадиво пољопривредно земљиште (ораничне површине, воћњаци и др.) заузимају значајан проценат,
- Велике површине пољопривредног земљишта није третирано хемијским средствима и пружа шансу за производњу здраве хране,
- Биодиверзитет шума и шумских екосистема представља непроцјењиве природне вриједности,

- Непостојање квалитетног мониторинга емисије и имисије за подручја урбаних зона општине Гацко,
- Непостојање катастра загађивача ваздуха на подручју општине Гацко,
- Недостатак финансијских средстава за благовремено рјешавање најприоритетнијих проблема аерозагађености.

Збрињавање чврстог отпада

- Неквалитетна локација градске депоније која не омогућава санитарни режим депоновања,
- Постојање великог броја дивљих депонија,
- Не санирање великог броја „дивљих депонија“ на подручју општине Гацко,
- Још увијек присутне појаве неконтролисаног одлагања чврстог отпада у зони водотока и у заштитним зонама,
- Неселективно прикупљање чврстог отпада утиче на повећање количине отпада и веће трошкове транспорта,
- Недовољна финансијска улагања у област збрињавања чврстог отпада (занављања техничких капацитета ЈП „Комуналне услуге“,
- Неадекватно ријешено питање збрињавања медицинског и других врста опасног отпада,
- Недовољно развијена свијест грађана о значају и потребама санитарног збрињавања и селективног прикупљања чврстог отпада.

Заштита земљишта и шума

- Неповољни климатолошки услови неомогућавају бављење свим видовима пољопривредне производње,

Зеленгора представља подручје посебних природних вриједности од еколошког, здравственог и туристичког значаја.	- Значајне површине квалитетног пољопривредног земљишта је напуштено и необрађено, - Усљед експлоатације минералних сировина дошло је до деградације и уништавања великих површина квалитетног пољопривредног земљишта – Гатачко поље, - Неконтролисана и нестручна примјена хемијских средстава у пољопривреди доприноси гомилању штетних материја у земљишту, - Појаве неконтролисаног одлагања чврстог отпада доприноси загађивању земљишта, Претварање пољопривредног земљишта у грађевинско доводи до трајног губитка пољопривредних површина, - Непостојање системског мониторинга квалитета земљишта онемогућава благовремено предузимање мјера заштите, - Непланска и неконтролисана сјеча шума доводи до сталног смањења и уништавања шума и угрожавања животне средине, - Недовољно пошумљавање деградираних и експлоатисаних површина присутно је на подручју општине Гацко, - Низак ниво еколошке свијести становништва о потреби заштите земљишта и шума.
--	---

ПРИЛИКЕ**Заштита вода**

- Могућност кориштења средстава међународних организација и буџетских средстава Републике Српске за реализацију приоритетних проблема: водоснабдијевања, одводње и пречишћавања отпадних вода и спровођење других мјера заштите вода,

ПРИЈЕТЊЕ**Заштита вода**

- Непостојање адекватног мониторинга квалитета површинских и подземних вода на подручју општине Гацко,
- Неадекватна законска рјешења у области заштите вода са аспекта надлежности Републичких институција,

- Значајан дио средстава уплаћених за водопривреду усмјерен је у буџет локалне заједнице,
- Израда пројектне документације - идејни и изведбени пројекти водоснабдијевања и канализације,

Заштита ваздуха

- Континуирано праћење метеоролошких параметара од стране РХМЗ ствара добре предуслове за мониторинг аерозагађености и планирање мјера заштите,
- Закон о заштити ваздуха и донесени подзаконски акти омогућавају и обавезују да се спроводе мјере заштите ваздуха,
- постојање Института за грађевинарство у Требињу пружа могућност сарадње и стручног приступа у планирању и спровођењу мјера заштите,
- Постојање Термоелектране у Гацку као значајног енергетског капацитета омогућава смањење броја индивидуалних ложишта као извора аерозагађења у случају ширења топлификационе мреже,
- Планирана изградња обилазница у Гацку омогућиће преусмјеравање саобраћајних токова ван урбане зоне Гацка.

Збрињавање чврстог отпада

- Могућност изградње регионалне депоније у Гацку и укључивања сусједних општина у финансирање изградње санитарне депоније у Гацку,
- Приоритетан третман проблематике збрињавања чврстог отпада у Националном еколошком акционом плану и другим развојним и стратешким документима Републике Српске,

- Нефункционалисање Републичког фонда за животну средину и недовољна финансијска средства за рјешавање проблема пречишћавања комуналних отпадних вода.

Заштита ваздуха

- Неадекватна законска рјешења која регулишу питања техничке исправности моторних возила,
- Нередовна и некавалитетна контрола техничке исправности енергетских постројења, - кашњење у реализацији пројеката изградње обилазница у Гацку,
- Нефункционалисање Фонда за заштиту животне средине Републике Српске онемогућава рјешавање приоритетних питања аерозагађености,

Збрињавање чврстог отпада

- Немогућност набавке савремених специјалних возила и других средстава и опреме за транспорт и селективно прикупљање,
- Немогућност пласмана одређених врста прикупљених секундарних сировина (пластика, стакло и др.),
- Нефункционалисање фонда за заштиту животне средине на нивоу Републике Српске и на нивоу локалне заједнице.

Заштита земљишта и шума

- Немогућност реализације програма санирања деградираних површина због недостатка финансијских средстава,
- Недостатак програма (пројеката) дугорочне санације стања шума и екосистема,
- Непостојање мониторинг центра за праћење здравственог стања шума,
- Немогућност реализације еколошких пројеката због недостатка финансијских средстава.

- Програмска одређеност и заинтересованост надлежних Републичких институција за рјешавање проблема збрињавања чврстог отпада,
- Могућност добијања средстава страних инвеститора и међународних организација за рјешавање питања управљања чврстим отпадом,
- Постојање стручно-научних институција у републици Српској компетентних за планирање и пројектовање рјешења збрињавања чврстог отпада.

Заштита земљишта и шума

- Просторни план Републике Српске као и други развојни и стратешки документи валоризују заштиту пољопривредних површина и шума,
- Мјере подршке и стимулативне мјере од стране Владе Републике Српске омогућавају развој пољопривредне производње и спровођење мјера заштите,
- Могућност кориштења средстава фондова међународних организација омогућава реализацију развоја и унапређења пољопривредне производње,
- Могућност пласмана на домаће и инострано тржиште пружа шансу за развој и афирмацију производње здраве хране
- Урађене еколошке студије и програми еколошког прилагођавања обавезују на спровођење мјера рекултивације деградираних површина,
- Стручно - научне институције на подручју регије (Институт за грађевинарство у Требињу) омогућавају добру сарадњу и стручни приступ унапређењу пољопривредне производње и мјера заштите,

• Квалитетан институционални оквир на нивоу Републике Српске и законодавство омогућавају спровођење мјера заштите пољопривредних површина и шума.	

2.4.2.9. ШКОЛСТВО

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Постоји организовано предшколско образовање, • Постоји квалитетан модерно урађен програма рада у предшколској установи, • Постоји развијена мрежа основних школа 3 деветоразредне школе (Гацко, Автовац и Фојница), и 4 петоразредне (Наданићи, Добреља, Дулићи и Брљево) (постоји и музичка школа) и средњешколски центар • Кадровски ресурс постоји, • Постоји доквалификација, преквалификација, специјалистички испити • Постоји одређена законска регулатива и подзаконска акта (осим регулативе предшколског образовања и васпитања).	• Стање школског и нешколског образовање не одговара развојним потребама Гацка, • Основно и средње образовање је недовољно усклађено са европским, • Образовање одраслих, које је у свијету најдинамичнији сектор доживотног образовања, у нас је најзапуштенији дио образовног система • Лоше стање појединих објеката (дотрајалост, неопремљеност, функционалност), • Лоша инфраструктура (водоводна, канализациона, путна и електро мрежа), • Лоши хигијенско здравствени услови, • Прилази и дворишта школа неуређени, • Дидактичка средства недостају у свим школама разредне наставе, • Кабинети природних и друштвених наука нису опремљени, • Нема уређених кабинета за ликовну умјетност, • Недостаје опрема за физичку и музичку културу, • Недовољан фонд књига које су прилагођене настави, • Недостатак стручне литературе, • Недовољна и застарјела информатичка опрема, • Застарјелост софтвера, • Не постоје интерне мреже, • Недовољна конекција на интернет, • Недостатак и опремљеност кабинета за практичну наставу, • Све мањи број ученика посебно у сеоским подручјима (миграција и наталитет), • Израженост сиромаштва, • Некомплетне породице,

- Лоша и неорганизована здравствена заштита ученика,
- Недовољна професионалне оријентације у складу са потребама тржишта рада, Недовољна компетенција и образовање родитеља,
- Дефицитарни кадрови,
- Недовољна обученост у примјени нових метода и технологија,
- Нефлексибилност у увођењу нових наставних планова и програма,
- Немотивисаност кадрова за рад и ангажовање у образовању,
- Није развијено партнерство образовних институција са јавним, приватним и
- цивилним сектором,
- Недостатак подршке иноваторству код младих,
- Преобимни наставни планови и програми,
- Наставни планови и програми нису довољно прилагођени модерним трендовима, Нема подзаконских аката за основно образовање одраслих,
- Недовољно образовани за нове методе и технологије,
- Немотивисаност за самообразовање и усавршавање,
- Недовољна могућност присуствовања квалитетним семинарима, симпозијумима и слично,
- Недовољна информатичка образованост,
- Недовољно знање страних језика,
- Непостојање тима стручњака: логопеда, психолога, дефектолога, социјалног радника,
- Недовољна усклађеност регулативе,
- Недостатак подзаконских аката,
- Недовољна прецизност аката који се односе на образовање одраслих (преквалификација, доквалификација, ванредно школовање),

	• Недовољан број референата у локалној заједници за подршку образовању, • Недовољна повезаност локалне заједнице са министарством просвјете и културе, • Недовољан сарадња школа са ресорним министарством (нефлексибилност ресорног министарства), • Скупе књиге, • Режијски трошкови су високи (индустријске цијена умјесто цијене за домаћинства), • Распоређивање радника са преосталом радном способношћу.
ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
• Јачање свијести о припадности европском културном кругу, • Јачање националних и културних вриједности, • Јачати иновативне приступе у васпитном и образовном процесу, • Повећати директну подршку развоју образовања кроз повећану укљученост породица, локалне заједнице, социјалних и других партнера, • Јачање превентивне улоге школе против друштвено неприхватљивих понашања, • Модернизовати систем финансирања и управљања, као и правни оквир, који побољшавају систем образовања, • Развити мрежу предшколског образовања, • Побољшати предшколско васпитање и образовање (повећати обухват дјеце макар 5% годишње и могућност избора програма; рјешавање проблема финансирања; нови приступ образовању дјеце; веће укључивање родитеља; дјецу са специјалним • потребама интегрисати у програме развоја раног дјетинства),	• Задржавање постојећег стања, • Погоршање економске и политичке ситуације, • Одлазак стручних кадрова, • Непровођење неопходних реформи у образовању, • Неусаглашавање са европским стандардима, • Недоношење очекиваних измјена и допуна закона, • Неприлагођавање образовања захтјевима тржишта рада, • Изостанак партнерства.

- Подржати отварање приватних вртића по стандардима и нормативима са флексибилнијим радним временом,
- Модернизација основног образовања
- (Израда новог наставног плана и програма, оријентисаног на циљеве и очекиване резултате, примјена методологије активног учења, обука наставника, шири избор уџбеника и др.; Промовисати и подржати инклузивно и образовање за ученике са посебним потребама, укључујући надарене и таленте; Ранији почетак учења страних језика; Нови приступ информационим технологијама, припрема младих за изазове у информатичком друштву; Развој школског менаџмента),
- Рационализација мреже основних школа,
- Модернизација општег средњег образовања (Израда новог наставног плана и програма, оријентисаног на циљеве и очекиване резултате, примјена модерне наставне технологије, обука наставника, шири избор уџбеника и др.; Промовисати и подржати избор предмета /подручја, нарочито у трећем и четвртог разреду гимназије; Промовисати и подржати инклузију и образовање за ученике са посебним потребама, укључујући надарене и таленте; Развој школског менаџмента),
- Реформа средњег стручног образовања (Усклађивање средњег стручног образовања са потребама савремене економије и друштва, компатибилност са земљама Европске заједнице: повезаност са тржиштем рада, развој наставних планова и програма по модуларном принципу и др.),

• Цјелодневни боравак ученика, • Ослободити књиге ПДВ, • Отварање приватних школа, • Образовање одраслих треба се заснивати на концепцији доживотног учења, • Локалне заједнице требају развити програме за образовање одраслих, • Утврдити образовне потреба одраслих те ускладити потребе и понуду, • Побољшање сарадње школа-заједница и повећање одговорности заједнице за образовање, • Повећати ресурсе школа и обезбиједити више средстава, • Направити поуздан информациони систем у образовању, • Развити људске потенцијале у области образовања, • Укључивање информационо-комуникационих технологија (ИЦТ) те његових образовних политика и стратегија у дугорочне образовне циљеве.	

2.4.2.10. Култура

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Постоји кадровски потенцијал, • Постоје професионални кадрови у области културе, • Традиција кориштења културног садржаја, • Волонтеризам, • Изражена воља грађана за образовање у култури, • Постојање великог броја образованих људи, • Ентузијазам, • Постоје објекти за рад, • Постојање покретних и непокретних споменика културног наслеђа , • Постоје закони о дјелатностима у култури, • Постојање удружења у области културе, • Постоје образовне установе за потребе културе, • Постоје установе културе.	• Недовољан број и профил професионалних кадрова за рад и развој културе, • Недовољна стручност кадрова за развој културе, • Недовољна мотивација кадрова, • Неадекватно учешће образованих у култури, • Недовољно учешће младих у култури • Недовољна понуда и промоција културних догађаја, • Незадовољство корисника услуга квалитетом и квантитетом културних садржаја, • Непоштивање ентузијазма • Не постоји намјенски објекат за библиотеку, биоскоп, атеље, омладински културни центар и концертну дворану, • Недефинисаност у просторном плану развојне компоненте културе, • Објекти домова културе ван намјене и нерегулисани власнички односи, • Непостојање стратегије развоја културе на ниво општине, • Непокретање иницијативе за побољшање законске регулативе која ће укључити • Развојну и финансијску компоненту, • Непостојање центара/агенција за развој културе, • Непостојање умјетничких школа (осим музичке), • Не постоје намјенски програми за ликовну и музичку културу у средњим • Стручним школама, • Непостојање омладинског културног центра, • Недовољна финансијска средства за рад и развој културе,

	• Компликована процедура финансијског пословање (трезорско пословање), • Опорезивање донација, • Недовољно спонзорство и донације, • Одржавање објеката културе, • Неадекватан однос са јавношћу, • Неадекватан маркетиншки приступ.
ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
• Постојање кадрова у окружењу • Образовање и обучавање кадрова • Повезаност кадрова и институција • Стипендирање младих талената у земљи и иностранству, • Доношење просторног плана у којем је уграђена развојна компонента културе, • Стављање докова културе у функцију и регулисање власничких односа, • Побољшање законске регулативе која ће укључити развојну и финансијску компоненту, • Партнерство приватног, друштвеног и цивилног сектора, • Формирање функционалних мрежа у култури • Развој културног туризма • Књига: ○ у смислу израде монографија које ће презентирати туристичку дестинацију на реалан начин; ○ треба размотрити могућност да књижаре буду отворене до каснијих вечерњих сати; треба понудити дјела преведена на свјетске језике која презентирају културу, посебно локалу. • Ликовна умјетност: ○ у служби што боље визуалне презентације туристичких дестинација у разном промотивном материјалу;	• Одлазак кадрова, • Губљење мотивације, • Смањење волонтерског духа, • Политизација кадрова у култури, • Утицај квази културе, • Доношење просторног плана који нема развојну компоненту културе, • Употреба домова културе у друге намјене, • Неусвајање стратегије развоја културе на нивоу РС, • Неусвајање подзаконских аката у области културе, • Конфронтација приватног, друштвеног и цивилног сектора.

умјетничка дјела која су по мотиву везана уз локалитет; • Музика: ○ у смислу фестивала локалне фолклорне тј. традиционалне музике или концерата модерне/алтернативне или класичне музике што може бити повезано са сценском умјетношћу. • Филм: ○ у смислу документарног филма који ће промовисати туризам и културу у иностранству; развијати филмске фестивале. • Медији и информационе технологије: ○ У смислу кориштења Интернета за могућност резервације хотела, ковину карата за поједине културне манифестације и сл.; затим штампање промотивног материјала на ЦД-у који се може дистрибуисати на разним туристичким сајмовима; у смислу отварања нет-клубова (тзв. Интернет цаффе-а) који би били саставни дио туристичке понуде; осим тога новине и ТВ су одличан медиј за маркетиншку дистрибуцију туристичких програма. • Споменици: ○ у смислу туристичког ресурса, али којем ће се дати одређена намјена. • Традиционална култура: • треба бити саставни дио туристичке понуде на готово свим нивоима како би се осигурала локална различитост. Ти нивои укључују једноставно традиционални начин живота, од хране, облачења, традиционалних обрта до духовне културе - пјесама, плесова, обичаја, вјеровања, религије.	
--	--

2.4.2.11. Спорт

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
• Потенцијал кадрова за укључење у спорт • Постојање објеката за спорт • Постоји инфраструктура спорта (клубови, удружења,) • Постојање традиције бављења спортом • Постоје кадрови (тренери, наставници, професори) • Резултати у појединим спортовима • Могућност бављења различитим спортовима • Умрежаност појединих спортова • Ангажованост спортиста у појединим гранама спорта • Традиционална такмичења (локални, републички и међународни ниво) • Ентузијазам спортских радника (волонтаризам) • Самофинансирање спорта • Потенцијал дјеце и омладине за спорт • Школски спорт.	• Недовољан број објеката за спорт и проблеми везани за одржавање • Не постоје центри и агенције за развој спорта • Недовољна обученост и знање појединих стручних кадрова • Недостатак тренерског кадра • Недовољни број резултата у складу са потенцијалима у спорту • Недостатак финансијских средстава • Недовољна умреженост појединих спортова • Недовољан број традиционалних такмичења (локални, републички и међународни ниво) • Лоша законска регулатива у области спорта • Дуга процедура регистрације клубова • Неадекватна организацијска структура у спортским организацијама • Недовољна финансијска средства и организација рада везано за здравствени преглед спортиста • Не постојање стручног лекарског надзора (ни један клуб нема свог лекара осим ако није члан управе) • Слаба укљученост спортских садржаја у туристичку понуду града • Кадровски, организациони и просторни проблеми за развој школског спорта • Осигурање спортиста • Недовољна финансијска средства за развој врхунског спорта • Недовољан научно-истраживачки рад у спорту.

ПРИЛИКЕ	ПРИЈЕТЊЕ
• Формирање фонда за развој спорта • Измјена и допуна Закона о спорту у складу са европским стандардима • Искориштености спорта у циљу развоја и зараде • Стварање оптималних услова за рад • Све већа популарност спорта, здравог начина живота и активног одмора • Укључивање спортских садржаја у обједињену туристичку понуду општине Гацко • Мале олимпијске игре • Развој спортским тимова, оснивања клубова и секције у школама • Увођење спорта на високе школе и факултете • Научно истраживачи рад у спорту • Стратегија развоја спорта на општинском нивоу • Поједини спортови као бренд • Промоција спорта • Укључивање особа са инвалидитетом у спорт • Сарадња и умрежавање локалног и републичког нивоа.	• Погоршање финансирања спорта • Токсикоманија и дрога • Погоршање политичке и економске ситуације • Лоша законска рјешења • Одлив стручног кадра (тренера и спортиста) • Корупција и криминал • Нестимулативна рјешења за спорт у просторном плану • Неадекватна и нестимулативна локална политика за развој спорта • Нестручан рад у спорту • Нелојална конкуренција у спорту • Несарадња и умрежавање локалног и републичког нивоа.

3. ВИЗИЈА И МИСИЈА ОПШТИНЕ

Методолошки, визија развоја представља идеал којем једна средина у развојном погледу тежи. Добра визија треба да ефектно изрази јединствени идентитет и специфичне предности мјеста, с једне стране, и да, у складу с њима, оцрта пожељну будућност на инспиративан и изазован начин, с друге стране. Посебно је важно да се о садржају визије постигне консензус у заједници. Кад се донесе, визија развоја представља неку врсту друштвене, али и личне обавезе за све који могу и требају да допринесу њеном остварењу.

У времену структурних економских и друштвених промјена, у каквом се управо налазимо, стратегија подразумијева стварање нове конкурентске **позиције** града у глобалном окружењу, промјену **перспективе** и **понашања** кључних актера, те **план** за остваривање тих промјена.

Као просторно уређена и еколошки заштићена општина, Гацко до 2020. године треба постати мјесто угодног и квалитетног живота, препознатљиво туристичко одредиште с развијеним предузетништвом и модерном и одговорном јавном управом

Визија је заснована на фундаменталним вриједностима становника Гацка, које представљају основу даљег развоја општине. Она представља опис будућности општине Гацко. Иако визија представља идеалну слику будућности општине, она је основа за дефинирање праваца развоја општине. Визија је дефинисана за период од 2010 – 2020. године, а осврће се на приоритетна подручја дјеловања и садржи све релевантне вриједности које заједница признаје за компаративне предности и могућности које је потребно искористити на путу остваривања развоја са аспекта људских права.

Полазећи од визије развоја, те на основу великог броја закључака изведених из анализе приоритетних подручја дјеловања која су обухваћена процесом планирања **утврђени су стратешки и оперативни циљеви**. Стратешки циљеви се заснивају на поштовању, заштити и остваривању специфичних људских права, и дефинишу оквир за активности, **чијим се остварењем Гацко поставља на путању развоја и просперитета**.

Стратешки циљ 1: Унаприједити ефикасност, јавност и одговорност рада општинске управе и организација цивилног друштва, како би се задовољиле потребе грађана, те осигурало њихово учешће у јавним пословима.

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином

Стратешки циљ 3: Унаприједити економски раст ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења

Стратешки циљ 4: Повећати ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурати квалитетно и приступачно образовање кроз унапријеђење техничких и кадровских услова и приступа образовању, те побољшати услове за културни и спортски живот грађана.

Остваривање **стратешких циљева** ће се постићи кроз реализацију специфичних **оперативних циљева** и провођење конкретних **програма, пројеката и других мјера** који из тих циљева произилазе. Битно је имати на уму да програми, пројекти и мјере садржани у матрицама развојних циљева представљају активности дефинисане током процеса израде Стратегије у оквиру радних група. Међутим, исти не искључују додатне програме, пројекте или мјере који могу да се јаве услијед промјена и новонасталих потреба.

Визија стратегије и реализација општих и посебних циљева детаљније ће се разрадити у наредним поглављима.

4. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ

Да би се могла реализовати оптимална стратегија, неопходно је да прије тога буду дефинисани циљеви развоја локалне заједнице. У том контексту, приликом дефинисања стратешких циљева општине Гацко, вођено је рачуна да се расположиви локални ресурси оптимално ангажују - то јесте: **у датом тренутку на најбољи могући начин искористе.**

Приликом дефинисања циљева руководили смо се чињеницом да су нам потребни реални, ефикасни и економски рационални циљеви који ће рјешавати нагомилане проблеме локалне заједнице и тиме допринијети стабилном и постепеном развоју Гацка.

У том процесу неопходно је да сви органи локалне заједнице пођу од тога шта је то на шта би предузетник, који има амбицију да отвара фирму у Гацку, прво обратио пажњу. Прије свега интересовало би га какво је стање са расположивим ресурсима, то јест посебно каква је расположива висококвалификована радна снага, шта је са неопходним сировинама, какав је квалитет инфраструктуре – посебно снабдијевања енергијом, какав је транспорт, климатски услови, итд.

Када се доносе одлуке о томе да ли омогућити (створити простор) за неко производно инвестирање или не, неопходно је да се има у виду какве ће посредне ефекте изазвати улагање неког приватног предузетника на локалну заједницу.

Односно, треба да се респектују слиједећи моменти:

- ✓ Ефекат на доходак: свако инвестирање увијек подразумијева пораст тражње за инвестиционим добрима што подстиче њихову производњу, па се у крајној линији повећава и расположиви доходак.
- ✓ Ефекат капацитета: инвестиције стварају нове производне капацитете што има директне последица на привредни раст, будући да се подиже „капитална опремљеност“ привреде.
- ✓ Ефекат рационализације: сасвим се оправдано претпоставља да инвестирање подразумијева подизање продуктивности у односу на неки већ постојећи ниво. На тај начин иста количина добара или услуга може да се произведе са мањим улагањима, што ослобађа расположиве ресурсе за неку другу употребу. Посебно је у овом контексту значајно да се иде на стварање амбијента за подстицање оних активности које се заснивају на производном фактору којим локална заједница располаже у већој мјери;
- ✓ Ефекат на запосленост: инвестирање поред осталог доводи и до пораста запослености производних фактора, а посебно радне снаге.

Када се говори о могућностима локалне самоуправе да утичу на економски развој у својој средини тада је потребно да се има у виду „индиректни инструменти“ подстицања развоја. Ови инструменти су различите природе и различитих облика, а имају и различиту фреквенцију примјене. Поменућемо само неколико:

- ✓ Битну ствар представља стварање адекватног стратешког плана друштвеног, економског, еколошког и просторног развоја који омогућује, заправо олакшава, потенцијалним инвеститорима да доносе пословне одлуке.

Сасвим је разумљиво да нико не жели да улаже у регионе без јасне представе о томе какво га окружење очекује у ближој и даљој будућности. Дакле, неопходно је да инвеститори имају јасну представу о томе шта се у датом региону може очекивати.

- ✓ Локалне заједнице могу да директно инвестирају у различите објекте инфраструктуре. Подижући ниво и квалитет инфраструктуре у најширем смислу, локалне заједнице подижу не само услове живота њених грађана него истовремено повећавају и степен властите атрактивности за потенцијалне инвеститоре. Због чега је ово важно? Из просте чињенице да квалитетнија инфраструктура смањује трошкове пословања. Ово је посебно значајно питање у случају РС гдје је квалитет инфраструктуре низак и наглашено диференциран од региона до региона. Незадовољавајући квалитет инфраструктурних објеката, а понекад и њихово потпуно непостојање, отежава пословање и подиже трошкове. Битно је дакле да органи локалне заједнице имају у виду да је улагање у инфраструктуру нешто што је прва претпоставка у стварању привлачности региона за приватне инвестиције. Посебно је ово битно због страних инвестиција. Није разумно очекивати да страни инвеститори улажу новац у регионе где су услови пословања у великој мјери различити од оних које имају на располагању у властитој земљи. Посебно у времену глобализације када је цио свијет постао потенцијална локација и када нема никаквих трајних привилегија.
- ✓ Локалне заједнице могу да раде на властитој промоцији (да користе све расположиве активности једног добро осмишљеног маркетинга) да би и на тај начин скренуле пажњу потенцијалних инвеститора. То могу да буду различити облици информационих центара, као и различите специјализоване публикације које имају за циљ не само да информишу него и да привуку заинтересоване инвеститоре. О могућностима ових активности у времену интернета и масовних средстава информисања не треба посебно говорити. Наравно за то су потребна како одређена средства тако и релевантни кадрови. Посебно је потребно да се промјене застарјели начини размишљања.
- ✓ Поред класичних маркетинг активности није ријетка пракса да локалне заједнице организују лобије („групе за притисак“) којима се подржавају пројекти од значаја за републику и државу као цјелину, али који су исто тако и од велике важности за локалну заједницу. Ради се дакле о оним пројектима који због своје природе не могу да буду финансирани на локалном нивоу, али битно подижу квалитет инфраструктуре појединих локалних заједница, односно њихове расположиве ресурсе.
- ✓ Локалне заједнице такође могу да на различите начине конкретно подржавају одређене економске активности. На примјер, могу да изнајмљују земљиште и објекте уз одређене попусте страним институцијама, банкама, осигуравајућим друштвима да би остварили неке своје специфичне како краткорочне тако и дугорочне (развојне) циљеве.

Локална заједница не треба да води високу политику већ да ствара предуслове за бољи живот својих грађана. Из тих разлога, у потпуности је избјегнуто било какво политиканство и у ту сврху је спријечено прихватање конфликтних циљева.

Доносиоци одлука о дугорочном развоју општине Гацко су овом приликом имали у виду „шире“ ефекте циљева, задатака и мјера које постављају.

При томе се водило рачуна највише о томе какве „шире“ ефекте имају инвестиције, имајући у виду да је то један од кључних проблема привреде као цјелине. При томе, неопходно је било имати у виду жељене ефекте инвестиција у локални развој и то ефекте на запосленост, ефекте рационализације, ефекте на уједначености у развоју без обзира на националну и етничку припадност, ефекте на регионални развој, итд.

Циљ означава пожељно будуће стање – какву бисмо ситуацију жељели да имамо у будућности.

Узимајући у обзир свеукупну сврху планирања одрживог развоја, циљ би могао бити „достигнути одрживи развој општине Гацко“. Међутим, овакав циљ је веома широк и генерализован и не пружа стратешке смјернице. Стога је неопходно разматрати много конкретније циљеве: циљеве који су реални и разумљиви, али и довољно амбициозни да њихово остваривање доводи до заједничког напретка заједнице.

Код одређивања за циљеве, треба водити рачуна да они:

- одражавају озбиљност проблема (ургентност и обим),
- буду у складу са могућностима локалне заједнице да се мијења (реалност),
- имају дефинисани временски оквир (краткорочни, средњорочни и дугорочни).

Овдје свакако треба нагласити да локална заједница као што је Гацко нема довољно ресурса да крене у остваривање свих циљева истовремено. Стога је битно неким циљевима, за које се сматра да ће њихова реализација у првом тренутку довести до знатног помака, додијелити статус приоритета, док ће се други оставити за вријеме када буду видљив напредак у процесу реализације приоритета.

При формулисању стратешких циљева, мјера и активности, водило се рачуна о слиједећим основним принципима:

✓ Одговорност за добробит данашњих и будућих генерација
Становници и локална власт општине Гацко свјесни су своје одговорности за добробит садашњих и будућих генерација. Због тога су спремни да заједнички дјелују у циљу постизања веће правичности и праведности, против сиромаштва и друштвеног подвајања, за здрав живот и здраву животну средину. Општина Гацко, њена локална власт и сви становници вредноваће и поштовати разлике у култури, полу, вјери и старости, признајући да то доприноси друштвеном богатству општине.

✓ Друштвена праведност и еколошка дјелотворност привредног развоја
Становници и локална власт Гацка вјерују да привреда, као низ људских активности који претварају природне ресурсе у добра и услуге које задовољавају човјекове друштвене потребе, мора постати друштвено праведна и еколошки дјелотворна, избјегавајући непотребно трошење необновљивих ресурса.

✓ Подјела одговорности

Становници и локална власт Гацка прихватају начело подијељене одговорности за одрживи развој. Да укључимо грађане и да радимо партнерски – на свим нивоима власти и са свим локалним факторима, укључујући привреднике и представнике невладиних организација – према остваривању начела визије, циљева, програма и пројеката.

✓ Поштовање мира и људских права

Недостатак узајамног разумијевања и информација води ка неповјерењу, страху и насиљу. Само се друштво које се развија у миру може сматрати одрживим. Одрживи развој је процес који може помоћи у превенцији будућих конфликта, како на нашем, локалном, тако и на глобалном нивоу. Због тога ће наша стратегија као и сви напори на њеном примјењивању бити прожети културом мира, ненасиља и поштовањем људских права

4.1. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ

Послије дефинисања визије локалне заједнице Гацка дошли смо и до главних дугорочних, стратешких циљева који произилазе из ње.

Као просторно уређена и еколошки заштићена општина, Гацко до 2020. године треба постати мјесто угодног и квалитетног живота, препознатљиво туристичко одређиште с развијеним предузетништвом и модерном и одговорном јавном управом.

Стратегија развоја општине Гацко <u>СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ</u>			
<u>СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1</u>	<u>СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2</u>	<u>СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3</u>	<u>СТРАТЕШКИ ЦИЉ 4</u>
Унаприједити ефикасност, јавност и одговорност рада општинске управе и организација цивилног друштва, како би се задовољиле потребе грађана, те осигурало њихово учешће у јавним пословима.	Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Унаприједити економски раст ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Повећати ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурати квалитетно и приступачно образовање кроз унапријеђење техничких и кадровских услова и приступа образовању, те побољшати услове за културни и спортски живот грађана

4.1. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ

Из дефинисаних стратешких, дугорочних циљева произилазе општи, оперативни циљеви:

<u>СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1</u>	
Унаприједити ефикасност, јавност и одговорност рада општинске управе и организација цивилног друштва, како би се задовољиле потребе грађана, те осигурало њихово учешће у јавним пословима.	
ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 1	ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 2
Осигурати механизме и ојачати капацитете грађана за активно учешће у јавним пословима:	Квалитет услуга општине треба да буде усклађен са принципима добре управе, кроз квалитетније управљање људским ресурсима, јавним финансијама и општинском имовином:
ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ	
1. Јачање капацитета и сарадње са мјесним заједницама 2. Увођење система за учешће младих у раду мјесних заједница 3. Увођење система истраживања мишљења грађана 4. Унапређење рада шалтер сале и обука за запослене 5. Организовање невладиних организација 6. Организовање Агенције за развој малих и средњих предузећа	1. Израда Стратегије запошљавања дефицитарних кадрова 2. Снажније дјеловање општине унутар Савеза градова и општина Републике Српске 3. Попис имовине која је у власништву општинске управе и израда плана коришћења тог простора, објеката и јавних површина 4. Израда програма обуке за запослене у општинској управи 5. Електронско увезивање свих служби унутар општинске управе

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2

Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином

Оперативни циљ 1	Оперативни циљ 2	Оперативни циљ 3	Оперативни циљ 4	Оперативни циљ 5
Развој и унапређење саобраћајне инфраструктуре	Побољшање електроенергетске инфраструктуре која ће бити усмјерена на подстицање шире употребе нове и обновљиве енергије и унапређење енергетске ефикасности	Побољшање водоснабдијевања и третмана отпадних вода	Топлификација града	Побољшање просторног и урбанистичког и заштите животне средине

ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ

1. Програм реконструкције и изградње саобраћајне инфраструктуре
2. Програм побољшање електроенергетске инфраструктуре који ће бити усмјерен на подстицање шире употребе нове и обновљиве енергије и унапређење енергетске ефикасности, као и на јачање усклађености са енергетским регулаторним оквиром.
3. Програм побољшања водоснабдијевања и третман отпадних вода, програм којим ће се становништву обезбиједити довољне количине здраве и питке воде.
4. Програм топлификације града.
5. Програм подршке политици развоја и унапређења телекомуникације кроз подршку политици информационе и комуникационе технологије која ће подстицати ново интегрисано тржиште електронске мреже, медијског садржаја дигиталне технологије. Програм развоја и унапређења телекомуникација ће пружити подршку модернизацији услуга јавног сектора, ради остваривања веће ефикасности и бољег квалитета услуга.
6. Програм израде просторно планске документације и документације којом ће се дефинисати рационалније коришћење природних ресурса очување животне средине
7. Програм изградње система заштите вода и заштите од вода,
8. Изградња система управљања чврстим отпадом,
9. Програм изградње система управљања квалитетом ваздуха.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3

Унаприједити економски раст ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења

Оперативни циљ 1	Оперативни циљ 2	Оперативни циљ 3	Оперативни циљ 4	Оперативни циљ 5
Развој и унапређење рударства	Рурални развој и развој пољопривреде	Развој и заштита шумског фонда	Побољшање индустрије, малих и средњих предузећа, развој прехранбене индустрије (млијечних и месних производа)	Развој туристичких и трговинских капацитета

ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ

1. Програм развоја и унапређења рударства, индустрије и мале привреде
2. Програм развоја одрживе пољопривреде и руралног развоја
3. Програм развоја прехранбене индустрије, Израда студије оправданости изградње млекаре или месне индустрије
4. Стратегија развоја туризма општине, Програм развоја туристичких и трговинских капацитета
5. Развој и заштита шумског фонда.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 4				
Повећати ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурати квалитетно и приступачно образовање кроз унапријеђење техничких и кадровских услова и приступа образовању, те побољшати услове за културни и спортски живот грађана				
Оперативни циљ 1	Оперативни циљ 2	Оперативни циљ 3	Оперативни циљ 4	Оперативни циљ 5
Побољшање демографске структуре и развој тржишта рада	Адекватна здравствена заштита, социјална политика и политика збрињавања социјално угрожених заснована на људским правима	Развој и побољшање система образовања, промовисање европске понуде високог образовања, као и повећање размјене дипломираних студената и академског особља, Побољшање положаја младих	Развој и унапређење културе кроз јачање заједничког европског културног простора	Развој и унапређење спорта и физичке културе
ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ				
1. Програм побољшање демографске структуре и развоја тржишта рада. 2. Програм социјалне политика и збрињавања социјално угрожених, заснован на људским правима. 3. Програм здравствене заштите, санације дома здравља и амбуланата породичне медицине 4. Програм развоја образовања (програм је намјењен јачању европске сарадње и међународних веза у оквиру високог образовања, кроз висококвалитетне мастер курсеве који студентима широм свијета дају шансу да се укључе у постдипломске студије на европским институцијама, а академском особљу пружају прилику да се ангажују на пројектима у иностранству. Специфични циљеви овог програма се односе на промовисање европске понуде високог образовања, као и на повећање размјене дипломираних студената и академског особља. 5. Програм развоја и унапређења културе кроз јачање заједничког европског културног простора. 6. Програм развоја и унапређења спорта и физичке културе				

7. Програм Омладина у акцији помаже сљедећи низ активности како би се постигли дати циљеви:
 - промовисање размјене младих ради подстицања њихове мобилности, као и подршка иницијативама, пројектима и активностима младих усмјереним на развијање грађанства младих и међусобног разумјевања;
 - подршка иницијативама које ће помоћи да се млади људи покрену ка учешћу у разним врстама добровољних активности у оквиру Уније и ван ње;
 - развијање међусобног разумјевања младих у духу отворености;
 - унапређење квалитета структура за подршку младим људима и помоћ за развијање система размјене, обуке и информисања омладинских инструктора;
 - промовисање сарадње у домену политике према младима, пружајући подршку структурном дијалогу између младих и актера надлежних за политику према младима, као и подстицању иницијатива окренутих ка јачању сарадње са међународним организацијама.
8. Програм развоја и унапређења јавних услуга.
9. Програм сарадње са непрофитним сектором на изградњи система одрживог развоја.

5. ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ

5.1. ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Гацко као административни центар општине има развијену мрежу јавних служби, гдје општинска управа заузима значајно мјесто својом организованошћу на територији цијеле политичке општине и својим стручним кадром. Општинска управа је законски организована као орган општине и то као јединствени орган, који своје надлежности, изворне и повјерене, врши на територији Гацка као градске цјелине и у 74 насељена мјеста ове општине.

Управа је организована кроз два одјељења (Одјељење за општу управу и Одјељење за привреду, финансије и друштвене дјелатности) и службе као основне организационе јединице.

Потребно је дефинисати нови начин рада локалне самоуправе, као цјелине састављене од већег броја одјељења и служби, као основних организационих јединица, ојачати хоризонталну и вертикалну координацију, учинити доступним све стратегије, планове и програме свим актерима развоја и грађанима, рационализовати локалну управу и ојачати стручне и административне капацитете управе.

Посебан значај ће имати **институционално јачање општине**, што ће захтијевати непосредне напоре да се оснују и ангажују нове институције наведене у овој Стратегији, неопходне за економски развој и координацију и провођење пројеката дефинисаних овом Стратегијом, комуналну контролу и др.

У том смислу потребно је организовање и подршка у раду:

- a) Општинског савјета за развој,
- b) Агенција за локални развој општине,
- c) Агенције за развој малих и средњих предузећа,
- d) Институције комуналне полиције.

Потребна је и рационализација система општинске управе на основу кључне идеје о одрживом развоју и квалитетном функционисању општине као цјелине уз непрекидно и систематско усавршавање квалитета општинских институција и обезбјеђење њиховог стабилног и континуираног рада.

Ово се може најједноставније постићи поједностављењем административних процеса, **изградњом шалтер сале**, модернизацијом рада јавне управе примјеном информационих технологија, електронским увезивање свих служби унутар општинске управе, сертификацијом локалне управе, израдом и провођењем програма обуке за запослене у општинској управи, уз истовремено јачање капацитета и сарадње са мјесним заједницама.

Уз све то потребно је обезбиједити и развијање нових и унапређење постојећих мотивационих механизма и облика активизма запослених у органима општине, јавним установама и пословној заједници.

Потребно је остварити и Снажније дјеловање општине унутар Савеза градова и општина Републике Српске, извршити попис имовине која је у власништву општинске управе и израдити план коришћења тог простора, објеката и јавних површина.

У циљу унапређења рада локалне самоуправе потребно је успоставити и систем за учешће младих у раду мјесних заједница, систем истраживања мишљења грађана и подржати организовање невладиних организација.

Сви приоритети и мјере које се односе на унапређење локалне самоуправе, као и приоритети и мјере које се односе на индустрију и мала и средња предузећа, рударство и енергетику, пољопривреду, туризам, услуге, инфраструктуру,..., су дефинисани у претходној тачки као Општи и посебни циљеви, а детаљно разрађени као конкретни планови и пројекти у следећој тачки Програми, акциони планови и пројекти.

5.2. ИНДУСТРИЈА И МАЛА И СРЕДЊА ПРЕДУЗЕЋА

Општина Гацко посједује веома добре предуслове за развој различитих грана индустрије, малих и средњих предузећа. Прије свега општина се налази на веома добром геостратешком положају, повезана је магистралним путевима са регионом, релативно близу се налазе три међународна аеродрома и три друге државе региона које претендују да веома брзо постану равноправне чланице Европске уније. Поред тога општина обилује низом природних богатстава, од енергетских (угаљ, вјетар, хидропотенцијал,...), минералних, шумских, сточних, туристичких.

Међутим, на територији општине тренутно не постоји ни један индустријски објекат, који би могао да својом производњом унаприједи привредни развој овога краја осим РИТЕ „Гацико“. Некадашња фабрика декоративних тканина „Декоратива“ (смјештена на југоисточној страни насеља, са лијеве стране магистралног пута Билећа - Мостар) више не ради.

У производњи дрвета, запослено је 25 људи, што чини 0,79% укупне запослености. Имајући у виду шумске ресурсе у Гацку, ова индустријска грана, која је у предратном периоду представљала једну од најуспјешнијих грана оријентисаних на извоз, може бити дјелатност преко које је могуће брзо и лако ревитализовати предратну запосленост. У наведеном нису укључене приватне, регистроване и нерегистроване пилане, које користе дрвну масу добијену недозвољеном експлоатацијом шума. Међутим, и ту се ради само примарна прерада дрвета (разрезивање грађе) при чему се добија само полупроизвод ниске трижишне вриједности, а све је веома далеко од финалне прераде и производње производа више вриједности.

Не постоји никакав концепт искориштења свих отпадака, који се одлажу уз погоне за резање или на дивљим депонијама, а често се врши и њихово спаљивање.

Притисци на животну средину у овом сектору се појављују, током и након рата, кроз неконтролисану сјечу шуме, првенствено намијењене за производњу резане грађе и плоча.

У том смислу неопходно је иницирати и подржати друге иницијативе за развој дрвне индустрије, нарочито производње грађевинске столарије, паркета, фурнира и брикета од пиљевине кроз обезбјеђење локација, инфраструктуре, издавање свих потребних одобрења.

У циљу унапређења индустрије, малих и средњих предузећа потребно је промовисати Гацко као идеално место за инвестирање, као мјесто гдје ће инвеститори добити сву и безрезервну подршку локалних власти, поједностављену процедуру за регистрацију предузећа и добијање свих потребних одобрења, инфраструктурно обезбјеђене локације кроз оснивање пословних, индустријских и слободних зона у Гацку, промоцију заједничких пројеката и сарадње - оснивање кластера, подршку програмима и иницијативама приватно-јавног партнерства.

Организација привреде за локални економски развој – оснивање пословних удружења је један од добрих начина за унапређење локалне привреде, уз организовање програма и прилагођавање потребама малих и средњих предузећа, подршку увођењу стандарда квалитета.

Да би са подстакао развој и олакшале иницијативе за покретање индустрије, малих и средњих предузећа потребно је оснивање и развој предузетничког инкубатора на територији општине Гацко, потребно је да се организују и подрже предузетничке обуке за младе, израде и подрже пројекти промоције предузетништва младих, пројекти повезивања и предузетничке иницијативе за жене.

У циљу промоције могућности искоришћења веома богатог сточног фонда (који још посједује и огроман потенцијал за развој) неопходно је изградити студију изводљивости улагања у прераду меса и млијека на територији општине Гацко којом би се могле привући значајне инвестиције у Гацко, а самим тим унаприједила сточарска производња овог краја.

5.3. РУДАРСТВО И ЕНЕРГЕТИКА

Гацко посједује значајне енергетске (угаљ) и минералне ресурсе, од чега се само угаљ експлоатише захваљујући изграђеном термоенергетском капацитету ТЕ „Гако“ која је лоцирана у непосредној близини града, док је град својим јужним дијелом омеђен границом експлоатационог поља рудника. Наведени објекти заузимају знатан простор на којем су лоцирани електропреносни и основни објекти електроенергетског подсистема.

Рудник и Термоелектрана су дио Мјешовитог холдинга ЕРС Требиње, и послују као једно Зависно предузеће „РиТЕ Гацко“, А.Д. Гацко тако да локална самоуправа нема неки значајан удио у одлучивању и управљању овим капацитетима.

Претежна дјелатност „РиТЕ Гацко“, А.Д. Гацко је: вађење лигнита, производња електричне енергије и продаја електричне енергије.

Иако локална самоуправа нема неки значајан удио у одлучивању и управљању овим капацитетима треба тражити могућности искоришћења чињенице да се ти капацитети налазе у цијелости на подручју општине Гацко и унапријеђења свих сервиса које користе ови субјекти, а локална самоуправа може да утиче на њих. Ту се прије свега мисли на развој и унапријеђење услуга на територији општине које користи више од 1500 запослених у овом колективу. На даље, локална самоуправа треба да изради, предложи и подржи различите пројекте који могли користити капацитете и потенцијалности ових субјеката, као што је нпр. вишак топлотне енергије.

Термоелектрана на подручју општине Гацко оставља велике количине електрофилтерског пепела које нико не користи већ се депонује у завршене копове, а електрофилтерски пепео се може искористити на више начина. Да би се почело са коришћењем овог ресурса потребно је иницирати и подржати израду студије изводљивости могућности примјене електрофилтерског пепела ТЕ Гацко, на основу које би се потенцијални инвеститори могли одлучити за инвестирање.

Да би се у службу развоја ставила и друга минерална блага општине потребно је иста истражити, документовати и ставити на располагање потенцијалним улагачима.

Сходно овоме потребно је иницирати и подржати истражне радове утврђивања резерви и квалитета глина гатачког угљеног базена, детаљна геолошка истраживања резерве кровинских лапорца угљеног слоја, истражна бушења кредних кречњака на локалитету Поникве у циљу дефинисања квалитативних и квантитативних карактеристика истих и истражна бушења и лабораторијске анализе узорака манганове руде на локалитетима Равна греда и Каменећа.

У циљу промоције могућности искоришћења и експлоатације рудних и минералних блага општине Гацко потребно је да се израде студије изводљивости експлоатације и изградње прерађивачких капацитета (цемент, глина, лапорци, кречњаци на локалитету "Поникве", руде мангана, електрофилтерског пепела).

Да би се могло планирати искоришћење великог броја изворишта и потенцијала питке и здраве воде општине Гацко потребно је иницирати и подржати детаљнија испитивања врела (Вјетерник, Сињи Вир, Добра вода – Чемерно, Бодежишта) и извора (Придворице, Јабушнице, Херцеглија, Срњ, Пећина и Љубовац – Рудопоље).

Једна од значајнијих мјера која треба да се спроведе у грани енергетике и рударства јесте, а на коју могу да утичу органи локалне самоуправе, јесте смањење количине пепела на најмање јединице и рекултивација девастираних површина у првобитно стање – оранице и ливаде, а не у дине – брда.

5.4. ПОЉОПРИВРЕДА

Полазећи од садашњег стања и објективно процијењених могућности можемо констатовати следеће:

Услови за пољопривреду у Гацку карактерисани су недовољном количином обрадивог земљишта додатно умањеног уситњеношћу посједа (у просјеку до 3 ha/посједу). Већи дио земљишта није употребљив за пољопривреду без наводњавања. Природни и људски потенцијал у општини Гацко пружају могућност за већу, развијенију и квалитетнију пољопривредну и сточарску производњу не само за домаће потребе него и за извоз пољопривредних производа.

Константно се смањује расположиво пољопривредно и шумско земљиште, долази до ерозије тла и исцрпљивања ресурса, са секундарним негативним посљедицама по водне ресурсе и водне режиме. Другу групу притисака производи: неадекватна употреба вјештачких ђубрива те, пестицида и хербицида у пољопривреди, која је ипак у овом тренутку у Гацку, с обзиром на количине које се користе, занемарива; неконтролисана експлоатација шума током и након рата.

Да би се интензивирала биљна производња у општини Гацко и повећали приноси гајених култура, постојећу структуру сјетве треба постепено мјењати. Промјену сјетвене структуре потребно је извршити тако да се повећа удио оних пољопривредних производа који су карактеристични за ово подручје.

Средствима оствареним давањем у закуп државног пољопривредног земљишта **изградити студију наводњавања.**

Годишњим програмом заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта општине Гацко планирати дио средстава остварених од закупа државног пољопривредног земљишта улагање у уређење постојеће инфраструктуре. Истим програмом планирати и средства за израду студије о наводњавању у општини Гацко у циљу правилног и рационалног наводњавања као и средства за уређење путева.

Да би се обезбиједио даљи развој повртарске и воћарске производње неопходно је обезбиједити савремене услове од бербе до пласмана, те се у ту сврху предлаже **формирање дистрибутивних центара на општинском нивоу**, увођење истих правила квалитета производа и сорти за све дистрибутивне центре који буду формиран на територији општине Гацко. Формирањем дистрибутивних центара обезбиједила би се стабилна понуда пољопривредних производа по обиму, цијени и квалитету усклађена са потребама тржишта. Организована производњу поврћа и цвијећа у затвореном простору (коришћењем топлотне енергије Термоелектране) и на отвореном пољу.

Да општина субвенционише изградњу потребне инфраструктуре до већих фарми.

Да се формира удружење пољопривредних произвођача на општинском нивоу, а у циљу да се повећа продуктивност и конкурентност робе за тржиште, која се мора производити и пласирати по важећим стандардима Европске уније. Удруживањем би се постигла стандардизација производње, развој робне марке, заједнички наступ произвођача на домаћем и иностраном тржишту.

Потребно је и да се заштити постојећа популација Гатачког говечета као важног ресурса, и обезбиједи тржишта за јунице или сјеме бикова гатачког говечета у брдско-планинским крајевима, прије свега на подручју Динарских планина, приморског дијела Хрватске, скоро цијеле БиХ, Црне Горе, дијелова Србије, Македоније и Албаније. Овом би у многоме допринијело оснивање репродуктивног центра у сточарству.

Сточарску производњу унаприједити са акцентом на производњу млијека и меса, а подршком и субвенцијама оснивачима мини фарми говеда створила би се основа за развој високо квалитетне специјализоване месне и млијечне индустрије.

На исти начин, потребно је развијати овчарство, како екстензивног тако и интензивног типа који ће бити извозно оријентисан.

Пољопривредна механизација је у доброј мјери застарјела и већ одавно амортизована. Потребно је да се општина укључи у обнову пољопривредне механизације кроз израду програма субвенционисања набавке исте.

5.5. ТУРИЗАМ

С обзиром да посједује изузетна природна и културно - историјска богатства општина Гацко туризам мора ставити као приоритетну грану развоја. Уз одређена финансијска улагања, овој грани се треба посветити више пажње и тежити ка квалитетној изградњи туристичких капацитета и **заштити природних и културно-историјских вриједности ове општине.**

Као приоритете и мјере, које треба предузети за развој туризма издвајамо:

- ✓ Израду стратегије развоја туризма општине Гацко;
- ✓ Промовисање вјерског туризма (велики број вјерских објеката на територији цијеле општине);
- ✓ Развој комплекса „Клиње“ и промовисање најстарије лучне бране на Балкану;
- ✓ Ловни туризам (домаће пастрмке у ријекама Сутјесци, Јабучници и др.);
- ✓ Развој сеоског туризма - Чемерно - изградња бунгалова - по узор на Златибор у Србији;
- ✓ Изградња ски центра на Чемерну;
- ✓ Међуопштинска сарадња са општинама Фоча (веза Национални парк Сутјеска) и општином Плужине у Црној Гори

5.6. УСЛУГЕ

Анализом постојећег стања на простору града утврђено је да постоје све потребне јавне службе као што су: трговине за свакодневно и повремено снабдијевање становништа, хотели, угоститељски објекти, филијале банака, испоставе осигуравајућих друштава, дјелатности пословних и транспортних услуга, управно - административне службе, услужне и сервисне дјелатности, зелена пијаца и др.

Да би се унаприједиле услуге, као сервиси грађанима општине Гацко, у највећој могућој мјери потребно је увести одређена побољшања као организациона тако и техничка и кадровска уз примјену информационих технологија у сектору јавних услуга (образовање, дистрибуцију електричне енергије, заштиту од пожара, здравство, чистоћа, дистрибуција воде).

Унапређењу услугу допринијеће и увођење јединице за обраду података и праћење рада сектора јавних услуга у оквиру општинске управе.

5.7. ИНФРАСТРУКТУРА

5.7.1. САОБРАЋАЈ

Општина Гацко смјештена је у југозападном дијелу Републике Српске, на сједишту магистралних путних праваца М6 Невесиње – Гацко – Автовац и М20 Фоча – Гацко – Требиње, који га повезују са подручјем Херцеговине и шире са сјеверним и западним дијеловима Републике Српске, те се са геопрометног становишта може сматрати да Гацко има повољан положај.

Постојећу градску путну мрежу чине највећим дијелом саобраћајнице изграђене у прошлости, а главне градске саобраћајнице представљају управо дијелови магистралних путева М6 Невесиње – Гацко – Автовац и М20 Фоча – Гацко – Требиње, који пролазе кроз сам центар урбаног подручја. Ове саобраћајнице примају највећи дио локалног и укупан транзитни саобраћај што има за последицу умањену безбједност саобраћаја, загушеност саобраћајних токова, као и појачану буку и загађење околине.

Поред ових главних градских саобраћајница, већина осталих саобраћајница примарне путне мреже директно је везана за главне саобраћајнице. Основна карактеристика ових саобраћајница је недовољно широк профил, континуирана изграђеност непосредно уз тротоар, чворна мјеста на малом одстојању, непрегледне раскрснице, неповољна нивелациона рјешења, лоша коловозна конструкција и недостатак површина за пјешаке и мирујући колски саобраћај.

Осим главне градске улице која је реконструисана и уз нове улице у насељу, уређених тротоара готово да нема.

Организованих површина за паркирање, такође, скоро да нема, те се за паркирање користе тротоари и зелене површине, поготово у централном дијелу града, што има за последицу отежано одвијање колског и пјешачког саобраћаја.

Јавни саобраћај на подручју општине је аутобуски и у предратном периоду локални је био много изражајнији од међуградског, због потреба рудника и термоелектране. Данас, аутобуски саобраћај није обиман због нефункционисања привредних капацитета и смањених потреба за кретањем и за путовањима (низак стандард).

Аутобуска станица је у центру града са недовољним бројем перона, неадекватном станичном зградом и малим манипулативним платоом, те намеће потребу за измјештањем и изградњом аутобуске станице на новој локацији, задовољавајућег капацитета и техничког рјешења које ће удовољити захтјевима савременог начина организовања јавног превоза.

Да би се транзитни саобраћај извео ван централног урбаног подручја потребна је изградња обилазница око града. Измјештање трасе магистралних путева М6 Невесиње – Гацко – Автовац и М20 Фоча – Гацко на јужну трасу, у поље испод Гацка, треба извршити тако да се одржи континуитет међуградских и транзитних токова и да се удовољи просторно – функционалним потребама града.

Јужна обилазница административно је магистрални пут, функционално је главна градска саобраћајница. Траса јужне обилазнице је приближно паралелна постојећем магистралном путу. Након изградње измјештеног дијела трасе, тј. јужне обилазнице уз десну обалу хидроенергетског канала постојећа траса губи ранг магистралног пута и постаје чисто градска саобраћајница.

Након измјештања магистралних праваца на нове трасе сјеверне и јужне обилазнице, постојећи магистрални путеви постају главне градске саобраћајнице.

Пјешачки саобраћај треба да буде одвојен је од колског, а ширина пјешачких површина је промјенљива у зависности о рубној изграђености и расположивом слободном профилу.

Бициклически саобраћај није физички раздвојен од моторног саобраћаја, већ је због недовољне ширине попречних профила на примарној путној мрежи задржан на коловозној површини, али треба у склопу парковских и спортско рекреативних површина планирати рекреативне бициклическе стазе на топографски повољним локацијама при изради регулационих планова.

Мирујући колски саобраћај треба рјешавати паркирањем у склопу саобраћајница секундарне мреже, на издвојеним површинама за паркирање (ванулично паркирање) и у гаражама, са посебним акцентом на централну зону.

Просторни размјештај паркирних површина уз јавне и пословне садржаје треба одредити такође на бази стандардом прописаних потребних вриједности, зависно од намјене објекта и јединице мјере. За једно паркинг мјесто потребно је обезбиједити површину од 25м², а за гаражно мјесто 30м². У будућем периоду потребно је изградити више паркинг мјеста.

Аутобуску станицу измјестити из центра на резервисан простор за њу у појасу између постојећег магистралног пута и трасе јужне обилазнице.

Нова локација аутобусне станице повољна је са становишта елиминисања аутобуског саобраћаја из централног градског подручја, добре пјешачке доступности већини становника, функционалног одвијања аутобуског саобраћаја на подручју насеља, умањење негативних утицаја у централном градском подручју као што су бука, аерозагађење, смањена безбједност и сл.

5.7.2. ВОДОСНАБДИЈЕВАЊЕ И КАНАЛИЗАЦИЈА

Водоснабдијевањем и канализацијом на подручју општине Гацко руководи Јавно предузеће “Водовод“ А.Д. Гацко.

Постојећим водоводним системом снабдијевају се становништво и мањи привредни потрошачи смјештени у Гацку и насељима Автовац и Грачаница. Систем је јединствен, а напаја се водом са два извора. Извор Срњ 8 l/sec и извориште Вратло 53 l/sec.

Узевши у обзир садашњи број потрошача и количине воде која се захвата могао би се извести закључак о доброј санбдјевености потрошача водом. Ефективно испоручене количине воде потрошачима због великих губитака су међутим знатно мање што је и главни проблем водоснабдијевања Гацка и приоритетна мјера за ову област. Због тога је неопходно израдити студију изводљивости о побољшању водоснабдијевања воде за пиће, тј. санација, реконструкција и доградња система.

Због великих губитака у дистрибуционој мрежи потребно је прије свега предузети хитне мјере и то :

- a) тражење губитака и њихово отклањање (смањење губитака у дистрибуционој мрежи – губици настали до потрошача) ;
- b) мапинг и прављење информационог система водоводног система;
- c) организовање сталних мјерних мјеста (мјерење протока и притиска у мрежи) ;
- d) израда математичког модела водоводне мреже;
- e) математички модел водоводне мреже директно повезати са мапингом;
- f) калибрација модела мора се вршити континуално са подацима добијеним мјерењем на систему ;
- g) утицати на потрошаче да рационално троше питку воду (утицај на однос потрошач – вода) ;
- h) смањење губитака код потрошача.

Ако се ове мјере спроведу у потпуности, снабдјевеност потрошача знатно ће се побољшати.

Међутим, често није задовољен нити квалитет, недостају водозаштитни објекти као и одговарајуће мјере заштите изворишта. Због тога је потребно израдити и усвојити Програма санитарне заштите изворишта и Елабората о квалитету и резервама подземних вода изворишта која се користе за водоснабдијевање. Потребно је подржати опремање и кадровско ојачање Завода за јавно здравство за редовну контролу бунарске воде као и за потребну дезинфекцију.

Неопходно је изградити техничку документацију за сеоске водоводе гдје иста не постоји и дати је на кориштење овлашћеном предузећу.

Постојећи канализациони систем је мјешовитог типа, истим колектором се одводе употребљене и атмосферске воде. Канализационим системом је обухваћен мањи дио урбаног подручја Гацка, тј. само око 4.000 становништва градске зоне, чак око двије трећине општине користи септичке јаме за фекалне отпадне воде. Употријебљене воде се дакле, махом диспонирају у индивидуалне септичке јаме или директно упуштају у канале повремених водотока и јаруге.

Због свега тога потребно је извршити попис (израда катастра) септичких јам и оцјену постојећег стања у граду и руралним дијеловима општине и урадити План санације постојећих нефункционалних септичких јам.

Неопходно је изградити Студију оцјене постојећег стања система одводње отпадних вода и Студију изводљивости за надоградњу постојећег канализационог система Гацка, тако да се планира канализација сепаратног типа, посебним колекторима да се одводе употребљене, а посебним атмосферске воде. Фекална канализација треба да се развија на постојећој канализацији мјешовитог типа, а кишну базирати на регулацијама повремених водотока који се налазе на урбаном подручју.

Планирати да реципијент оборинске канализације буде хидроенергетски канал који има и функцију заштите површинског копа.

Фекалне воде треба да се колектором, чија је траса треба да буде усклађена и паралелна са трасом хидроенергетског канала, воде на планирани уређај за пречишћавање чија је локација на подручју термоелектране. Планирани капацитет пречистача износи 10000 ЕС, чиме се омогућује евентуално прикључење канализације насеља Автовац на градску канализацију Гацка.

Потребно је урадити и анализу и израду студије изводљивости за градњу неколико мањих децентрализованих и трошковано повољних система за обраду отпадних вода становништва у руралном дијелу Општине.

5.7.3. ЕНЕРГЕТИКА

У непосредној близини града Гацко лоциран је значајан електроенергетски објект, Термоелектрана Гацко, док је град својим јужним дијелом омеђен границом експлоатационог поља рудника. Наведени објекти заузимају знатан простор на којем су лоцирани електропреносни и основни објекти електроенергетског подсистема.

Из разводног постројења термоелектране изведена су два 400kV далеководи у правцу Мостара и РП Требиња као и два 110kV далеководи у правцу Невесиња и Билеће.

Примарни извор напајања града је трафостаница преносног односа 35/10kV, инсталисане снаге 4MVA+2,5. Тренутна вршна снага у зимском периоду је око 5 MVA.

Напајање трафостанице је изведено из расклопног постројења термоелектране преко 35 kV далековаода, који је једним дијелом лоциран у простору експлоатационог поља површинског копа рудника.

Дистрибутивна мрежа је изведена 10 kV надземним водовима у правцу Фојнице и Врбице, и подземним 10 kV кабловима према граду и индустријској зони. Велики недостатак 10 kV дистрибутивне мреже је у томе што је већином радијално напајана, без могућности двостраног напајања, што умањује сигурност рада.

Експлоатација површинског копа угља као и планирани развој термоелектране битно утичу на виталне електроенергетске објекте преносне и дистрибутивне мреже.

Планирана изградња енергетског канала и градске обилазнице додатно усложњавају проблеме, тако да ће сви објекти битни за снабдјевање града електричном енергијом бити подвргнути измјештању. То се односи на све кабловске и надземне дистрибутивне водове као и преносни 35 kV далековод.

Изградња електропреносних водова виших напонских нивоа није предвиђена. Планирана градња 400 kV далековаода из расклопног постројења термоелектране "Гацко" до будуће ХЕ"Бук Бијела", према Просторном плану Републике Српске, ће се одвијати ван зоне утицаја на градско подручје.

Преносни 35 kV далековод, са кога се напаја 35/10 kV трафостаница, која је примарни извор напајања града, треба се измјестити у дијелу који се налази у подручју зоне рудника, према динамици ширења површинског копа.

Трафостаница 35/10 kV посједује довољан простор за потребе ширења капацитета, односно уградње још једног трансформатора и трафо поља. Уградња трансформаторске јединице снаге 4 MVA би уз постојеће капацитете задовољила потребе града.

Из свега наведеног, увиђа се потреба за израдом техничко-економске студије оправданости и могућности укидања 35 kV напонског нивоа и преласка на нову трансформацију 110/20/0,4 kV. У том случају би се коридором предвиђеним за 35 kV далековод изградио нови 110 kV далековод. Дистрибутивну електроенергетску мрежу градити за 20 kV напонски ниво.

Надземни 10 kV В далеководи у смјеру Врбице, Фојнице и планирани за насеље Фазлагиха Кулу се морају измјештати и трасирати уважавајући заштитне коридоре обилазне саобраћајнице и енергетског канала као и планирану намјену површина.

Побољшање градске дистрибутивне мреже се треба остваривати сукцесивном реконструкцијом, уз обезбјеђење двостраног и двосмјерног напајања изградњом појединих дионица и ставарањем средњенапонског прстена.

Затварање дијела прстена дистрибутивне мреже треба се остварити полагањем кабла уз трасу планиране градске саобраћајнице од ТС "Врта II" до планиране трафостанице поред дома здравља и даље до БТС "Боровина". Надземни 10 kV вод "Петља" каблирати од трафостанице "Боровина" до трафостанице "Путеви".

Изградњом нових трафостаница у насељу Бурак и Воћњак, полагањем нових кабловских водова, те спајањем са трафостаницом “Путеви”, затвориће се прстен преосталог дијела средњенапонске мреже и повећати сигурност напајања.

Проблем повећања потрошње у појединим дијеловима града треба рјешавати проширењем постојећих и изградњом нових трафостанца у близини постојећих кабловских траса и везивањем на принципу улаз-излаз.

Приликом реконструкције и изградње нових капацитета, замјенити постојеће стубне трафостанице новим, типа МБТС или сличне, са типском опремом за снаге до 630 кВА и за могући рад на 20 kV напону.

Гацко у непосредној близини градске зоне има један од највећих термоенергетских објеката у РС и велике залихе лако доступног угља, али тренутно Гацко не посједује организован топлофикациони систем. Сви објекти на територији града имају индивидуалне изворе снабдијевања топлотном енергијом. Већина њих има vlastite котловнице које користе угаљ као гориво.

Постојеће стање је неодрживо због низа негативних карактеристика од нерационалне потрошње енергената, некавалитетног и непотпуног гријања, до загађења животне средине које проузрокује велики број индивидуалних ложишта у којима је сагоријевање углавном непотпуно.

Приоритетна мјера локалне самоуправе у овој области је, у сарадњи са ТЕ „Гацко“, изградња вреловодне и топловодне мреже из Термоелектране и вреловодних станица на подручју града Гацка уз примјену модерних технологија за управљање и аутоматизацију.

Поред тога локална самоуправа треба и да иницира и подржи пројекат изградње мреже градског централног гријања уз стварање услова за нове прикључке у градском и приградском дијелу како би се смањио број индивидуалних ложишта и котловница уз финансијску и другу стручну помоћ око топлофикације појединих стамбених јединица и индивидуалних објеката.

5.8. ОСТАЛИ СЕКТОРИ (ЗДРАВСТВО, ШКОЛСТВО, КУЛТУРА, СПОРТ...)

5.8.1. ЗДРАВСТВО

На подручју Општине, постоји Дом здравља, смјештен на западној страни Гацка, са десне стране магистралног пута Билећа – Мостар. Ради примарни ниво здравствене заштите, а у току је процес трансформације рада по концепту породичне медицине са 6 тимова и консултативно специјалистичком здравственом заштитом из гинекологије, педијатрије и стоматологије. Дом Здравља “Проф. др Саво Бумбић” је једина установа здравствене заштите у подручју општине Гацко.

У циљу побољшања система примарне здравствене заштите неопходно је иницирати и подржати следеће активности:

- ✓ Реконструкција и санација централног објекта Дома здравља Гацко,
- ✓ Изградња амбуланти породичне медицине,
- ✓ Развој дјечије и превентивне стоматологије,
- ✓ Набавка опреме за дијагностику обољења која могу бити изазвана погоршањем квалитета животне средине и опреме за лабораторију у којој би се вршила одређена испитивања у случају акцидентних ситуација,
- ✓ Израда студије праћења ризика околине по здравље становништва,
- ✓ Промоција здравог начина живота у оквиру организовања „здравих дана,, нпр. Дан борбе против пушења, дан пјешака, дан борбе против срчаних обољења итд. гдје би у сарадњи између Дома здравља и заинтересованих волонтера организовали разне облике активности које би обухватиле већи број грађана.
- ✓ Доношење стратегије за развој и здравље младих у општини Гацко,
- ✓ Праћење Здравствене политике и стратегије за здравље у РС до 2010. године и препоруке Стратегије 5. за праћење и редукцију ризичних фактора животне и радне средине и јачање инфраструктуре и функције установа за здравствену заштиту у поступку израде просторних и других планова, односно основа и друге инвестиционо — техничке документације (Сл. гласник РС, број 56/02) који су у вези са Националним акционим планом за здравље и животну средину (ИЕНАР)“,
- ✓ Перманентно обезбјеђивање људских (кадровских - стручних) и материјалних ресурса за одрживост здравствене заштите
- ✓ Међурегионална сарадња (у смислу коришћења људских и техничких капацитета у пружању услуга Дома здравља).

5.8.2. ШКОЛСТВО

Општина Гацко има развијено предшколско васпитање и образовање, основно и средњешколско образовање.

Јавна установа Дјечији вртић почела је са радом 1987. године под називом: Радна организација за предшколско васпитање и образовање Гацко. Затворени простор грађевинског објекта вртића има 520 квадрата корисног простора. Отворени простор (двориште и игралиште) је накнадно ограђен и постављени су тобогани и остали реквизити примјерени узрасту дјете, тако да испуњава услове за рад са дјецом на отвореном простору. Капацитет вртића је 120 дјете распоређене у 4 узрастне групе.

У овој предшколској установи потребно је иницирати и подржати унапређење услова за остваривање дјелатности предшколског васпитања и образовања, кроз побољшање квалитета услуга у вртићу, бољом организацијом рада, увођењем додатних и посебних програма за дјecu и родитеље и унапрјеђењем људских капацитета и ресурса.

Данас на подручју општине Гацко егзистирају 3 деветоразредне школе (Гацико, Автовац и Фојница), и 4 петоразредне (Наданићи, Добреља, Дулићи и Брљево).

Све остале подручне школе су престале са радом јер припадају брдско-планинском подручју гдје је пренаглашен проблем миграција. Основна школа “ Свети Саво“ у Гацку према планским пројекцијама, задовољавала потребе свих ученика из града, са своје 4 учионице, фискултурном салом, 10 кабинета, радионицом, управним дијелом, архивом, зубном амбулантом, кухињом и уређеним школским игралиштем, јер сада Гатачко основно образовање има око 1200 ученика. Запослено је око 110 радника.

Да би се побољшали услови за извођење наставе у основном образовању потребно је повећати материјалне ресурсе у школама и подржати санацију објеката подручних и матичне основне школе. Такође је потребно повећање нивоа васпитања у основним и средњим школама.

Средњошколски центар „Перо Слијепчевић“ је добра кадровска основа за наставак школовања. Тренутно школу похађа 450 ученика у 18 одјељења од којих 206 гимназијалаца-8 одјељења, 244 ученика стручних школа, подручје рада машинство и обрада метала, занимање машински техничар четврти степен, вариоца и бравара трећи степен; економија, право и администрација, занимање економски техничар и пословно правни техничар четврти степен и пословно правни секретар трећи степен; геологија и рударство – рударски техничар.

У циљу побољшања система средњешколског образовања у Гацку потребно је помоћи опремање кабинета стручне наставе у средњешколском центру, ускладити и повећати квалитет сарадње са институцијама које постоје на локалном нивоу и ускладити потреба привреде и образовних профила у средњешколском центру.

5.8.3. КУЛТУРА

У циљу развоја културе неопходно је иницирати и подржати систематски (плански) развој културе у општини, кроз осавремењавање објекта Градске библиотеке са читаоницом и мултимедијалним центром, реконструкцију и осавремењавање биоскопа, организовање позоришних представа, ликовних радионица, школа стрипа, изложби слика и слично.

Такође потребно је успоставити и унаприједити постојећу међуопштинску сарадњу у БиХ и Европи с циљем размјене искустава културне политике.

Општина би више требала бити укључена организовање и помагање културних манифестација у општини Гацко, а потребно је пружити и помоћ при обогаћивању књижног фонда градске библиотеке.

Такође, потребно је да се на нивоу локалне самоуправе иницира и подржи формирање завичајне збирке као и реализација пројекта оснивања музеја.

5.8.4. СПОРТ

На подручју општине Гацко постоји и дјелује релативно велики број спортских друштава и удружења која остварују завидне резултате како на регионалним тако и на државним такмичењима. Главна препрека масовнијем бављењу спортом омладине и остале популације гатачке општине јесте тешка финансијска ситуација у којој се налази већина гатачких спортских клубова као и недостатак потребне инфраструктуре.

У циљу унапређења спорта на подручју општине Гацко потребно је иницирати и подржати реконструкција постојећих објеката за спорт и културу, **изградити спортску дворану за потребе физичког васпитања и спортских активности општине Гацко**, опремање физкултурних сала и свлационица по школама и спортској дворани и унапређење садржаја Спортске дворане и изградњу базена и додатних садржаја уз базен у склопу спортске дворане.

Општина би требало да изradi и донесе програм подршке младим спортским талентима (како финансијска подршка кроз спортске стипендије тако и подршка клубова у којима тренирају итд.). Исто тако потребно је подржати пројекте развоја и унапређења школског спорта кроз афирмацију физичког вјежбања дјеце и младих у предшколским и школским установама на територији Општине.

На нивоу локалне самоуправе потребно је иницирати унапређење и очување здравља грађана Општине стварањем услова за омасовљење рекреативног вјежбања «Спорт за све», као и стратешко повезивање најуспјешнијих спортских организација, у појединим спортским гранама, са истакнутим и афирмисаним спортским клубовима у великим градским центрима, у циљу даљег спортског усавршавања и афирмација најталентованијих и најуспјешнијих младих спортиста из Гацка.

5.9. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Стање животне средине у Гацку је врло специфично, поједине перформансе животне средине су много лошије него у већини осталих европских држава (квалитет ваздуха, слатководних токова, отпад, отпадне воде, мине - немогућност кориштења пољопривредног и шумског земљишта и др.).

5.9.1. КВАЛИТЕТ ВАЗДУХА

Основни извор загађивања ваздуха су стационарни извори у које спадају термоенергетски објекти и индустријски погони. Велики термоенергетски објект (ТЕ Гацко) користи, као основни енергент, угаљ чије су карактеристике ниска топлотна вриједност и релативно високи садржај сумпора. Мада је термоенергетски објект, (лоциран у близини рудника), опремљен модерним уређајима за издвајање чврстих честица из издувних гасова и снабђевени високим димњацима, ипак он емитује у атмосферу значајне количине у првом реду, сумпордиоксида чија емисија се не регулише ни прописима ни техничким мјерама.

Општина Гацко нема никакав систем управљања квалитетом ваздуха, а изградња тог система је основна приоритетна мјера у овој области, тј. Потребно је да општина успостави праћење имисијских концентрација полутаната у ваздуху, а резултате мјерења редовно јавно да објављује.

Поред тога у циљу побољшања квалитета ваздуха на подручју општине потребно је изградити катастар загађивача ваздуха на нивоу Општине. Исто тако потребно је да општина стимулише уградњу гаса као погонског горива у моторима са унутрашњим сагоријевањем и његово кориштење као енергента у индивидуалним ложиштима.

Треба да се интензивирају активности око измјештања саобраћаја из центра града изградњом заобилазница јер ће се тиме смањити интензитет саобраћаја кроз центар града и аерозагађење које потиче од саобраћаја.

Локална депоније представља исто већи загађивач ваздуха на подручју општине Гацко. Док се не нађе трајно рјешење потребно је уредити депонију чврстог отпада у том смислу да на њој не долази до самозапаљивања отпада уз ослобађање непријатног мириса и полутаната који загађују ваздух.

5.9.2. УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ

У Гацку се тренутно као једина могућност управљања, како комуналним, тако и опасним отпадом (индустријским, медицинским и осталим опасним отпадом), нуди одлагање на локалне (општинске) депоније, при чему је већина тих одлагалишта на неадекватним локацијама и/или технички неопремљена. Непознат број дивљих одлагалишта отпада, безброј локалних сметлишта и у великом броју случајева бацања отпада у ријеке, језера, напуштене каменоломе и површинске копове као “организовани” начин одлагања отпада.

Званична депонија комуналног отпада општине Гацко је депонија која се налази испред одлагача јаловине (земље) са Рудника и ТЕ Гацко која уједно затрпава отпад, а то је подручје Златице по Одлуци СО-е Гацко, број 01-023-78 од 23.12.1997. године Дјеломично је уређена, тј. постоје изграђена ограда и путеви унутар депоније.

Сакупљање комуналних отпадака из домаћинстава је само у неким општинама добро организовано. На подручју града, насеља Автовац и Грачаница степен покрвености прикупљања и одвоза отпада износи 100 %. Остала насеља општине Гацко нису обухваћена прикупљањем и одвозом отпада.

Обрада прикупљеног отпада није ријешена на одговарајући начин и не врши се раздвајање комуналног, опасног и инертног отпада. Дјеломично се врши селективно прикупљање отпада (рециклажа папира и папирне амбалаже) помоћу намјенских посуда.

Посебан корак у смјеру побољшања таквог стања представља документ «Стратегија управљања чврстим отпадом у БиХ» урађен у августу 2002. год., који је усвојен у оба ентитета. Стратегија даје основна усмјерења и циљеве на подручју отпада и хијерархију могућих начина управљања отпадом.

У овом документу дате су петогодишње, десетогодишње и двадесетогодишње процјене количина индустријског и опасног отпада на бази најбоље процјене.

У стратегији су предвиђене и двије варијанте прелазног рјешења формирања регионалних депонија са 16 локација (ентитетска варијанта) и 14 локација (међуентитетска варијанта) које би резултовале коначним дугорочним рјешењем са 5 великих заједничких регионалних депонија у БиХ. Тренутно је у предвиђени процес побољшања постојећег и успостављања модернијег система управљања чврстим отпадом укључена Свјетска банка која је уложила знатна средства у изградњу мултиопштинских (регионалних) депонија које задовољавају све стандарде заштите животне средине. Концепт таквог система управљања отпадом се односи и на транспорт отпада, на трансфер-станице отпада и локације гдје ће се моћи депоновати отпад са постојећих дивљих депонија. Локације за почетну фазу су Бања Лука, Брчко, Бихаћ, Мостар, Тузла и Ливно.

Пошто се у наредним фазама изградње регионалних санитарних депонија планира изградња и регионалне депоније на подручју Херцеговине потребно је да се донесе одлука у скупштини локалне самоуправе да ли да се дио територије општине Гацко предложи за локацију једне такве депоније. Усвајањем такве одлуке стварају се предуслови за изградњу регионалне санитарне депоније, а то опет за собом носи читав низ других пројеката које финансира Свјетска банка, а реализују се (у највећој мјери на територији општине на којој се налази депонија) у цијелом региону који гравитира тој депонији (пројекти селективног прикупљања отпада, опремање потребне инфраструктуре за тај пројекта, пројекти едукације становништва, итд).

Поред тога локална самоуправа добија и предузеће које ће руководити том депонијом и које ће наплаћивати услуге депоновања комуналним предузећима општина региона. Изградња једне такве депоније ангажоваће и расположиву грађевинску оперативу општине.

Међутим у систему управљања отпадом најбитније је спречавање настанка или смањење настанка отпада на мјесту његовог генерисања, сходно принципима и стандардима ЕУ, а посебно смањење настајања опасних посљедица тог отпада што локална самоуправа треба да промовише на територији општине кроз успостављање система образовања и информисање јавности и привредних субјеката (нарочито пољопривредних произвођача) о потреби правилног управљања чврстим отпадом.

Општина такође треба да створи услове за повећање обухваћености становништва организованим одвозом отпада, ојача јавни сервис одвоза отпада материјално и кадровски, помогне реализацију пројекта одвоза отпада из руралних мјесних заједница, јача комуналну инспекцију за рад на терену и перманентно дежурство.

Неопходно је примјењивати законску регулативу и provedбу казних одредби у случају незаконитог поступања са отпадом. Такође општина треба да издваја значајнија средства за спријечити појављивање нових дивљих депонија и за санацију постојећих дивљих депонија.

6. ПРОГРАМИ, АКЦИОНИ ПЛАНОВИ И ПРОЈЕКТИ

Када се зна шта се жели и куда се намјерава ићи, остаје ништа мање важно и свакако компликованије питање: а како? Одговор на њега даје језгро стратегије, јер је акција оно што дефинише стратегију. Другим ријечима, послје дефинисања визије и циљева, потребно је одабрати инструменте који стоје локалној заједници на располагању и покушати достићи жељено стање. То се и чини одабиром програма, које чине сродни пројекти, и самих пројеката, који представљају појединачне акције.

Будући да се један циљ обично може постићи на више различитих начина, приликом формулације програма и пројеката потребно је свакако поћи од елементарног економског начела које каже да је добро са што мање улагања постићи што више резултата. Дакле, економичност пројеката и програма морају бити први критеријуми при одлучивању.

Многи су програми локалног економског развоја могући, а основним се могу сматрати следећи:

- унапређење локалне пословне и инвестиционе климе,
- унапређење локалне инфраструктуре,
- унапређење локација и пословног простора за фирме,
- подстицање раста локалних фирми,
- охрабривање појаве нових фирми,
- привлачење страних инвеститора,
- подстицање секторског (кластер) развоја,
- унапређење појединих подручја општине,
- побољшање шанси за запошљавање рањивих група.

6.1. ИЗБОР ПРОГРАМА И ПРОЈЕКТА

Процес одабирања програма и пројеката, тј. акција којима ће се реализовати циљеви локалног развоја, никако није очигледан, већ се обавља у сјенци знатних неизвјесности. Јер, не постоји једноставна формула уз помоћ које се из циљева могу лако извести програми и пројекти за њихову реализацију. Напротив, ефекти појединих пројеката и програма нису унапријед потпуно познати, већ могу, дјелимично у зависности и од квалитета реализације, да буду различити, односно или задовољавајући или мањи од очекиваних.

То селектовање конкретних стратегија свакако би требало да почива на евалуацији врлина и слабости локалне економије и на организационим и финансијским капацитетима локалне власти и њених развојних партнера.

За локалне власти могу се препоручити четири јасна правила приликом избора програма и пројеката који ће бити изведени током спровођења стратегије локалног развоја:

Правило 1: Не чинити штету. Ово значи да локална власт не би требало да изводи лоше потезе, макар и из најбољих намера. Могуће је, на примјер, да локална власт у хвале вриједној тежњи да очува квалитет животне средине уведе претјерано оштре стандарде еколошке заштите и тако обесрабри заинтересоване инвеститоре, или да се, у жељи да се привуку инвеститори, понуде превелике олакшице које више коштају него што доносе локалној заједници. На тај начин се доводи у питање и сам концепт подстицања локалног економског развоја.

Правило 2: Радити добро свој основни посао. Локална власт даје најбољи допринос економском и сваком другом развоју локалне заједнице онда када добро ради свој основни посао: ефикасно управљање општином, добра комунална привреда, разумна правила, лако обављање стандардних послова са општином, непристрасност према свим фирмама и слично.

Правило 3: Крајње опрезно интервенисати у економији. Тржиште је веома ефикасан и снажан регулатор економске активности и не треба га без пријеке потребе и јаких разлога гушити или му кориговати дејство.

Правило 4: Економисати ресурсима, тј. са што мање ресурса остварити што више резултата; јер, средства су увијек ограничена и морају се штедљиво употребљавати; у противном, брзо ће се потрошити прибављено и стратегија развоја ће се наћи у нерјешивим финансијским проблемима.

Приликом одлучивања о појединим пројектима-акцијама и између њих, добро је да локалне власти и њихови партнери поставе себи ова и слична питања:

Ефекти.	Шта је предвиђени исход акције? Које су опште користи од ње? Ко ће, појединачно посматрано, имати користи? Могу ли користи бити квантификоване?
Финансирање.	Који су директни, а који индиректни трошкови пројекта? Како ће пројект бити финансиран? Да ли је финансирање достижно?
Вријеме.	Колико је времена потребно за дати пројект? Да ли се акција може извести брзо како би се демонстрирала успјешност програма и створила позитивна инерција? Да ли је пројект осјетљив на закашњења?
Правни аспект.	Које су правне импликације пројекта? Да ли је локална власт надлежна за његово извођење? Да ли други партнери могу да учествују и у ком својству?

Ова и слична питања требало би да онима који врше избор између пројеката и програма потпомогну у оријентацији, односно у спознаји свих бројних елемената на којима се заснива одлучивање. А оно – одлучивање – требало би да буде засновано на информисаном и компетентном сумирању предности и слабости појединих стратегија у односу на постављене циљеве.

Искуство показује да није добра оријентација на велики број програма у стратегији, јер их неће бити могуће извести, а услед финансијских, организационих и стручних ограничења која се неминовно појављују. Стога је добро да локална заједница изабере мањи број програма, које реалистично посматрано, може да изведе без преамбициозног превазилажења сопствених снага.

6.2. ФИНАНСИЈСКИ ИНСТРУМЕНТИ

Најтежи дио процеса стратешког планирање локалног развоја свакако је обезбједивање финансирања програма и пројеката. Увијек је пуно добрих идеја, али мало новаца. Ипак, новаца има и у локалној заједници, а може се наћи и изван ње.

Погледајмо неке могућности:

- Текући приходи локалне власти први су и најважнији извор, иако не увијек највећи; оријентација на сопствена средства је природна, јер су она најсигурнија и најлакше доступна. Буџет локалне заједнице, по важећим прописима, може да финансира све намјене, тј. не постоје формална ограничења његовом укључењу у финансирање пројеката од значаја за локални развој. Ипак, он не може да буде основни извор финансирања, посебно за веће комуналне и инфраструктурне пројекте. Наиме, прво, конкуренција разних потреба за финансирањем из буџета је тако велика да се обично најлакше смањују баш инвестициони расходи; и друго, обим буџета локалних заједница често није довољан за финансирање крупнијих пројеката. И поред тога, буџет је важан ослонац процеса стратешког планирања локалног развоја. Јер, из њега се могу финансирати бројни пројекти који не захтијевају велике суме новца, на примјер за едукације или социјалне потребе. Поред тога, он може послужити као извор учешћа локалне заједнице за финансирање пројеката кроз зајмове или кредите, а и као гаранција њиховог редовног враћања.
- Трансфери од централне власти је неопходан јер и овлаштења и финансијска средства су у значајној мјери централизована. Дио тих средстава потребно је усмјери на развој локалних заједница, провођењем стратешких, посебно инфраструктурних, пројеката. У та средства треба укључити и средства Инвестиционо - развојне банке Републике Српске.
- Средства комуналних предузећа, којима и јесте задатак да из сопствених извора финансирају сопствени развој; додуше често то није могуће, пошто се цијене комуналних услуга држе нискима, како би се поправио животни стандард становништва, са исцрпљивањем комуналних предузећа као посљедицом. Убудуће је потребно водити политику реалних цијена услуга, а евентуално субвенционисати сиромашне грађане, што би на основу виших цијена за већину грађана донијело већи приход и средства за развој.
- Задуживање локалне заједнице легитиман је начин обезбјеђења средстава за финансирање инфраструктурних и сличних дугорочних пројеката; оно често представља како једини начин обезбјеђења новца, тако и начин да се трошкови развоја подијеле и са слиједећим генерацијама, које ће такође имати користи од инвестиције.

Задуживање се може обавити на два класична начина: кроз зајмове код банака и других финансијских институција, и кроз обвезнице, које би локалне заједнице емитовале и пласирале их, оне или неко у њихово име, на домаће и/или страно финансијско тржиште.

- Продаја имовине и приходи од приватизације представља конверзију постојеће у нови облик имовине; у ово вријеме транзиције и нових погледа на улогу локалних заједница, сасвим је природно да се локална власт ослобађа имовине која јој више не треба и да обезбјеђује ону која је потребна и њој и становништву.
- Концесије су важан модел финансирања изградње и експлоатације инфраструктурних и комуналних пројеката. Концесија је право које концедент уступа концесионару на одређено вријеме и под одређеним условима у сврху обављања привредних дјелатности кориштењем природних богатстава, добара у општој употреби и обављању дјелатности од општег интереса. Концесионар је правно лице основано у складу са законима РС у власништву домаћег или страног правног лица, коме се додјељује концесија и које извршава уговор о концесији у складу са законом о концесијама. Односно ради се о партнерству јавног и приватног сектора, гдје јавни сектор даје приватном тржишну моћ, односно један монопол (на примјер, право да изгради аутопут или водовод), док приватни сектор обезбјеђује финансирање и организује експлоатацију у уговореном периоду. По истеку тог периода, сва имовина прелази у државно власништво.
- Приватни сектор је важан извор финансирања локалних пројеката, и то не као извор буџетских прихода, већ као партнер у развојним процесима; наиме, партнерство локалне заједнице и приватног сектора је опција која може бити утемељена на најздравијим комерцијалним интересима приватног сектора, па је треба користити увијек када је то могуће.
- Фондације, углавном иностране, могу бити врло важан извор финансирања у областима социјалне заштите, здравства, просвјете и слично. Европска унија је сада, а посебно ће у будућности бити, најважнији међународни ослонац у финансијском смислу. Парафирањем споразума о стабилизацији и придруживању БиХ и ЕУ отварају се могућности приступа претприступним фондовима Европске уније. Европска банка за обнову и развој, која подржава економску транзицију и гране као што су енергетика, рударство, саобраћај; активна је у обезбјеђивању кредитних линија за мала и средња предузећа. Европска инвестициона банка, која се највећим дијелом бави повољним кредитирањем саобраћајне инфраструктуре. Свјетска банка, која се брине о структурним реформама у БиХ и потпомаже пројекте који су од значаја за смањење сиромаштва (запошљавање, социјална заштита, образовање итд). Билатерални донатори, тј. појединачне земље које одобравају помоћ на основу добро образложених пројеката.
- Донатори (поклони и зајмови) последњих година били су веома значајан извор финансирања, па и на локалном нивоу, али је сигурно да ће се њихова улога временом смањивати (већ смањује); ипак, неки од њих (Свјетска банка, УСАИД, ЕУ) и даље су велики финансијери.
- Други доступни извори финансирања.

6.3. ПРОЈЕКТНИ ЗАДАЦИ

Стратегија развоја општине Гацко садржи дефинисану визију развоја општине у наредном периоду. Полазећи од визије развоја, те на основу великог броја закључака изведених из анализе приоритетних подручја дјеловања која су обухваћена процесом планирања **утврђени су стратешки и оперативни циљеви**. Стратегија је дефинисала, четири стратешка циља, седамнаест оперативних циљева и тридесет седам приоритетних акционих планова, те 187 пројектних идеја/задатака.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1

Унаприједити ефикасност, јавност и одговорност рада општинске управе и организација цивилног друштва, како би се задовољиле потребе грађана, те осигурало њихово учешће у јавним пословима.

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 1:

Осигурати механизме и ојачати капацитете грађана за активно учешће у јавним пословима

1. Поједностављење административних процеса;
2. Јачање капацитета и сарадње са мјесним заједницама;
3. Увођење система за учешће младих у раду мјесних заједница;
4. Увођење система истраживања мишљења грађана;
5. Унапређење рада, односно изградња нове шалтер сале и обука за запослене;
6. Организовање невладиних организација;
7. Организовање Агенције за локални развој општине;
8. Организовање Агенције за развој малих и средњих предузећа;
9. Формирање општинског савјета за развој;
10. Развој јавно - приватних партнерстава;
11. Развијање нових и унапређење постојећих мотивационих механизма и облика активизма запослених у органима општине, јавним установама и пословној заједници;
12. Израда социјалне карте становника општине Гацко.

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 2:

Квалитет услуга општине треба да буде усклађен са принципима добре управе, кроз квалитетније управљање људским ресурсима, јавним финансијама и општинском имовином

1. Израда Стратегије запошљавања дефицитарних кадрова;
2. Снажније дјеловање општине унутар Савеза градова и општина РС;
3. Попис имовине која је у власништву општинске управе и израда плана коришћења тог простора, објеката и јавних површина;
4. Израда програма обуке за запослене у општинској управи;
5. Електронско увезивање свих служби унутар општинске управе;
6. Модернизација рада јавне управе примјеном информационих технологија;
7. Сертификација локалне управе.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2

Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином

**ОПЕРАТИВНИ
ЦИЉ 1:****Развој и унапређење саобраћајне инфраструктуре**

1. Изградња Јужне обилазнице Гацка;
2. Реконструкција магистралних путних праваца М6 Невесиње - Гацко - Автовац и М20 Фоча - Гацко – Требиње;
3. Изградња паркинга;
4. Развој инфраструктуре у руралним подручјима;
5. Реконструкција и изградња локалне путне мреже;
6. Аутобуску станицу измјестити из центра на резервисан простор за њу у појасу између постојећег магистралног пута и трасе Јужне обилазнице;
7. Израда Студије о могућностима побољшања приградског саобраћаја;
8. Отклањање уских грла у Гацку.

**ОПЕРАТИВНИ
ЦИЉ 2:****Побољшање електроенергетске инфраструктуре која ће бити усмјерена на подстицање шире употребе нове и обновљиве енергије и унапређење енергетске ефикасности**

1. Реконструкција и новоизградња средњенапонске дистрибутивне мреже уз укидање 35 kV напонског нивоа и преласка на нову трансформацију 110/20/0,4 kV;
2. Изградња новог 110 kV далековода коридором предвиђеним за 35 kV далековод у случају преласка на нову трансформацију;
3. Изградња дистрибутивне електроенергетске мреже за 20 kV напонски ниво, уз примјену модерних технологија за управљање и аутоматизацију;
4. Побољшање градске дистрибутивне мреже сукцесивном реконструкцијом, уз обезбјеђење двостраног и двосмјерног напајања изградњом појединих дионица и ставарањем средњенапонског прстена;
5. Затворање дијела прстена дистрибутивне мреже полагањем кабла уз трасу планиране градске саобраћајнице од ТС "Врта II" до планиране трафостанице поред дома здравља и даље до БТС "Боровина";
6. Каблирање надземног 10 kV вод "Петља" од трафостанице "Боровина" до трафостанице "Путеви";
7. Затворање прстена преосталог дијела средњенапонске мреже и повећавање сигурност напајања изградњом нових трафостаница у насељу Бурак и Воћњак, полагањем нових кабловских водова, те спајањем са трафостаницом "Путеви";
8. Проширење постојећих и изградња нових трафостанца у близини постојећих кабловских траса и везивање на принципу улаз-излаз;
9. Замјена постојеће стубне трафостанице новим, типа МБТС или сличне, са типском опремом за снаге до 630kVA и за могући рад на 20 kV напону;
10. Реконструкција и новоизградња нисконапонске дистрибутивне мреже.

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 3: Побољшање водоснабдијевања и третмана отпадних вода

1. Хитно смањење губитака воде у дистрибутивној мрежи;
2. Израда Студије изводљивости о побољшању водоснабдијевања воде за пиће, тј. санација, реконструкција и доградња система;
3. Израда и провођење Програма санитарне заштите изворишта и Елабората о квалитету и резервама подземних вода изворишта која се користе за водоснабдијевање;
4. Опремање и кадровско ојачање Завода за јавно здравство за редовну контролу бунарске воде као и за потребну дезинфекцију;
5. Израда техничке документације за сеоске водоводе гдје иста не постоји и дати је на кориштење овлашћеном предузећу;
6. Израда акционог плана и провођење кампање за рационално трошење воде;
7. Детаљнија испитивања врела (Вјетерник, Сињи Вир, Добра вода - Чемерно, Бодежишта) и извора (Придворице, Јабушнице, Херцеглија, Срњ, Пећина и Љубовац – Рудопоље);
8. Попис (катастар) септичких јама и оцјена постојећег стања у граду и руралним дијеловима општине;
9. Израда Студије оцјене постојећег стања система одводње отпадних вода и Студије изводљивости за надоградњу постојећег канализационог система Гацка;
10. Анализа и израда студије изводљивости за изградњу централног уређаја за пречишћавање отпадних вода;
11. Анализа и израда студије изводљивости за градњу неколико мањих децентрализованих и трошковно повољних система за обраду отпадних вода становништва у руралном дијелу Општине;
12. План санације постојећих нефункционалних септичких јама;
13. Редовно праћење ефеката пречишћавања отпадних вода Термоелектране и Рудника и квалитета ефлуента на испусту у водоток.

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 4: Топлификација града

1. Изградња мреже градског централног гријања из Термоелектране уз стварање услова за нове прикључке у градском и приградском дијелу како би се смањио број индивидуалних ложишта и котловница;
2. Изградња вреловодне и топоводне мреже и вреловодних станица на подручју града Гацка уз примјену модерних технологија за управљање и аутоматизацију;
3. Финанцијска и друга стручна помоћ око топлификације појединих стамбених јединица и индивидуалних објеката.

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 5:	Побољшање просторног и урбанистичког планирања и заштите животне средине
------------------------------	---

1. Израда Просторног плана општине Гацко;
2. Израда Регулационих планова пословних зона у Гацку;
3. Формирање службе документације за просторно и урбанистичко планирање (ГИС-база податка);
4. Израда новог Урбанистичког плана Гацка, по истеку важности постојећег;
5. Програми планирања за рационално управљање и коришћење простор;
6. Унапређење система управљања чврстим отпадом:
 - 6.1. Спрјечавање настанка или смањење настанка отпада на мјесту његовог генерисања, сходно принципима и стандардима ЕУ, а посебно смањење настајања опасних посљедица тог отпада;
 - 6.2. Стварање услова за повећање обухваћеност становништва организованим одвозом отпада;
 - 6.3. Реализација пројекат одвоза отпада из руралних мјесних заједница;
 - 6.4. Јачање комуналне инспекције за рад на терену и перманентно дежурство. Примјењивати законску регулативу и provedбу казних одредби у случају незаконитог поступања са отпадом. Спријечити појављивање нових дивљих депонија и санирати постојеће дивље депоније;
 - 6.5. Јачање јавног сервиса одвоза отпада материјално и кадровски;
 - 6.6. Организовано скупљање габаритног отпада и акције чишћења општине;
 - 6.7. Сортирање отпада по врсти и материјалу;
 - 6.8. Раздвајање опасног од неопасног отпада на мјесту његовог генерисања;
 - 6.9. Третман отпада којим се осигурава поврат сировинског материјала, рециклажа или поновна употреба;
 - 6.10. Развој технолошких процеса који у поступку производње користе секундарни материјал;
 - 6.11. Изградња регионалне санитарне депоније са могућношћу рециклаже појединих сировина (органске материје, пластика, папир, стакло, остали материјали);
 - 6.12. Успостављање система образовања и информисање јавности и привредних субјеката (нарочито пољопривредних произвођача) о потреби правилног управљања чврстим отпадом;
7. Изградња система управљања квалитетом ваздуха:
 - 7.1. Успостављање мониторинга за праћење имисијских концентрација полутаната у ваздуху, а резултате мјерења редовито јавно објављивати;
 - 7.2. Израда катастра загађивача ваздуха на нивоу Општине;
 - 7.3. Стимулација уградње гаса као погонског горива у моторима са унутрашњим сагоријевањем и његово кориштење као енергента у индивидуалним ложиштима;
 - 7.4. Регулисање саобраћаја и изградња обилазнице у циљу смањења интензитета саобраћаја кроз центар града;
 - 7.5. Уређење депоније чврстог отпада у том смислу да на њој не долази до samozапљивања отпада уз ослобађање непријатног мириса и полутаната који загађују ваздух;

8. Изградња система заштите од вода:

8.1.Формирање центра за обавјештавање у склопу одржавања и заштите од пуцања насутих брана на акумулацијама;

8.2.Регулација ријека Мушница и ријека Грачаница и других водотока ради заштите од поплава.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3

Унаприједити економски раст ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења

**ОПЕРАТИВНИ
ЦИЉ 1:****Развој и унапређење рударства**

1. Истражни радови утврђивања резерви и квалитета глина гатачког угљеног базена;
2. Израда Студије изводљивости могућности примјене електрофилтерског пепела ТЕ Гацко;
3. Детаљна геолошка истраживања резерве кровинских лапорца угљеног слоја;
4. Истражна бушења кредних кречњака на локалитету Поникве у циљу дефинисања квалитативних и квантитативних карактеристика истих;
5. Истражна бушења и лабораторијске анализе узорак манганове руде на локалитетима Равна греда и Камењача;
6. Израда Студије изводљивости и изградња прерађивачких капацитета (цемент, глина, лапорци, кречњаци на локалитету "Поникве", руде мангана, електрофилтерског пепела);
7. Узгој шума и повећање површина под шумама на локалитетима некавалитетног пољопривредног земљишта, голети и других необраслих површина.

**ОПЕРАТИВНИ
ЦИЉ 2:****Рурални развој и развој пољопривреде**

1. Израда Стратегије развоја села;
2. Уређивање водног режима пољопривредног земљишта на подручју општине Гацко уз изградњу мелиорационих система;
3. Израда студије наводњавања пољопривредних површина;
4. Организована производњу поврћа и цвијећа у затвореном простору (коришћењем топлотне енергије Термоелектране) и на отвореном пољу;
5. Унапређење сточарске производње, са акцентом на производњу млијека и меса и пласирање тих производа на тржиште Херцеговине и шире;
6. Оснивање мини фарми говеда и на тој основи развијање високо квалитетне специјализоване месне и млијечне индустрије;

7. Развој овчарства, како екстензивног тако и интензивног типа који ће бити извозно оријентисан;
8. Заштита постојеће популације Гатачког говечета као важаног ресурса, и обезбјеђење тржишта за јунице или сјеме бикова гатачког говечета у брдско-планинским крајевима, прије свега на подручју Динарских планина, приморског дијела Хрватске, скоро цијеле БиХ, Црне Горе, дијелова Србије, Македоније и Албаније;
9. Оснивање центра за едукацију пољопривредних произвођача;
10. Унапређење воћарске производњу са организованим откупом;
11. Санација старих засада шљиве;
12. Организована производња индустријског биља и сточне хране;
13. Обнова пољопривредне механизације;
14. Унапређење и подршка за развој пчеларства на територији општине.

ОПЕРАТИВНИ**Развој и заштита шумског фонда****ЦИЉ 3:**

1. Доношење и извршење Програма дугорочног развоја шумарства;
2. Усаглашавање важеће шумско - привредне основе средњорочним плановима управљања шумама и допуна истих;
3. Израда Програма проширене репродукције шуме;
4. Евидентирање шумске површине под минама, израда програма, и проналажење средства за уклањање истих;
5. Санација шумских макадамских путева;
6. Узгој шума и повећање површина под шумама на локалитетима некавалитетног пољопривредног земљишта, голети и других необраслих површина.

ОПЕРАТИВНИ**Побољшање индустрије, малих и средњих предузећа, развој прехранбене индустрије (млијечних и месних производа)****ЦИЉ 4:**

2. Предузетничка обука за младе;
3. Подршка увођењу стандарда квалитета;
4. Пројекат промоције предузетништва младих;
5. Обуке из пројектног менаџмента;
6. Подршка за повезивање и предузетничке иницијативе за жене;
7. Промоција територије општине Гацко;
8. Оснивање пословних, индустријских и слободних зона у Гацку;
9. Развој предузетничког инкубатора;
10. Организација програма и прилагођавање потребама малих и средњих предузећа;
11. Промоција заједничких пројеката и сарадње - оснивање кластера;
12. Организација привреде за локални економски развој - оснивање пословних удружења;
13. Израдити студију изводљивости улагања у прераду меса и млијека на територији општине Гацко;
14. Развој дрвне индустрије, нарочито производње грађевинске столарије, паркета, фурнира и брикета од пиљевине.

**ОПЕРАТИВНИ
ЦИЉ 5:****Развој туристичких и трговинских капацитета**

-
1. Израда стратегије развоја туризма општине Гацко;
 2. Опремање инфо центара;
 3. Постављање туристичке сигнализације на подручју општине Гацко;
 4. Израда промотивног материјала;
 5. Промовисање вјерског туризма (велики број вјерских објеката на територији цијеле општине);
 6. Развој комплекса „Клиње“ и промовисање најстарије лучне бране на Балкану;
 7. Ловни туризам (домаће пастрмке у ријекама Сутјесци, Јабучници и др.);
 8. Развој сеоског туризма - Чемерно - изградња бунгалова - по узор на Златибор у Србији;
 9. Израда Студије оправданости за изградња ски центра на Чемерну;
 10. Међуопштинска сарадња са општинама Фоча (веза Национални парк Сутјеска) и општином Плужине у Црној Гори;
 11. Изградња бициклистичких стаза у општини Гацко;
 12. Изградња пјешачких стаза у општини Гацко;
 13. Опремање инфо центара.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 4

Повећати ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурати квалитетно и приступачно образовање кроз унапријеђење техничких и кадровских услова и приступа образовању, те побољшати услове за културни и спортски живот грађана

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 1: **Побољшање демографске структуре и развој тржишта рада**

1. Стимулисање рађања (финанцијска помоћ породиљама);
2. Анализа људских ресурса и потреба малих и средњих предузећа, као и великих предузећа, по броју и врсти квалификоване радне снаге;
3. Подршка за запошљавање младих високообразованих кадрова;
4. Подстицај самозапошљавању;
5. Оснивање Центра за радну оријентацију.

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 2: **Адекватна здравствена заштита, социјална политика и политика збрињавања социјално угрожених заснована на људским правима**

1. Реконструкција и санација централног објекта Дома здравља Гацко;
2. Изградња амбуланти породичне медицине;
3. Развој дјечије и превентивне стоматологије;
4. Набавка опреме за дијагностику обољења која могу бити изазвана погоршањем квалитета животне средине и опреме за лабораторију у којој би се вршила одређена испитивања у случају акцидентних ситуација;
5. Израда студије праћења ризика околине по здравље становништва;
6. Промоција здравог начина живота у оквиру организовања „здравих дана“, нпр. Дан борбе против пушења, дан пјешака, дан борбе против срчаних обољења итд. гдје би у сарадњи између Дома здравља и заинтересованих волонтера организовали разне облике активности које би обухватиле већи број грађана;
7. Доношење стратегије за развој и здравље младих у општини Гацко;
8. Праћење Здравствене политике и стратегије за здравље у РС до 2010. године и препоруке Стратегије 5. за праћење и редукацију ризичних фактора животне и радне средине и јачање инфраструктуре и функције установа за здравствену заштиту у поступку израде просторних и других планова, односно основа и друге инвестиционо — техничке документације (Сл. гласник РС, број 56/02) који су у вези са Националним акционим планом за здравље и животну средину (ИЕНАР)“;
9. Перманентно обезбјеђивање људских (кадровских - стручних) и материјалних ресурса за одрживост здравствене заштите;

10. Међурегионална сарадња (у смислу коришћења људских и техничких капацитета у пружању услуга Дома здравља);
11. Подршка вишечланим породицама;
12. Заштита дјеце под ризиком и без родитељског старања (хранитељство),
13. Персонална асистенција – помоћ лицима са инвалидитетом и запошљавање младих,
14. Унапређење квалитета живота старих особа кроз ванинституционалну помоћ и подршку,
15. Стамбено збрињавање социјално угрожених лица.

**ОПЕРАТИВНИ
ЦИЉ 3:**

**Развој и побољшање система образовања, промовисање европске понуде високог образовања, као и повећање размјене дипломираних студената и академског особља.
Побољшање положаја младих.**

1. Санација објеката подручних и матичне основне школе;
2. Опремање кабинета стручне наставе у средњешколском центру;
3. Повећање квалитета сарадње са институцијама које постоје на локалном нивоу;
4. Повећање нивоа васпитања у основним и средњим школама;
5. Усклађивање потреба привреде и образовних профила;
6. Побољшање материјалних ресурса у школама;
7. Унапређење услова за остваривање дјелатности предшколског васпитања и образовања. Побољшање квалитета услуга у вртићу, бољом организацијом рада, увођењем додатних и посебних програма за дјецу и родитеље и унапређењем људских капацитета и ресурса;
8. Развој и унапређење школског спорта кроз афирмацију физичког вјежбања дјеце и младих у предшколским и школским установама на територији Општине;
9. Организовање Културно-едукативног омладинског центра;
10. Обезбјеђење активног учествовања младих у креирању политике за младе на локалном нивоу;
11. Подршка програмима које млади креирају;
12. Стамбено збрињавање младих и младих брачних парова;
13. Здравствено збрињавање младих;
14. Сарадња са Центром за социјални рад, полицијом и школама у погледу већег учешћа младих у борби против овисности од опојних дрога;
15. Израда социјалне карте младих који имају право да потраже социјалну помоћ и приједлози пројекта социјалног збрињавања и помоћи истим.

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 4: **Развој и унапређење културе кроз јачање заједничког европског културног простора**

1. Систематски развој културе у општини;
2. Осавремењавање објекта Градске библиотеке са читаоницом и мултимедијалним центром;
3. Реконструкција и осавремењавање биоскопа;
4. Организовање позоришних представа, ликовних радионица, школа стрипа, изложби слика и слично;
5. Организовање музичких школа те приредби за младе;
6. Успостављање међуопштинске сарадње у БиХ и Европи с циљем размјене искустава културне политике;
7. Формирање завичајне збирке као и реализација пројекта оснивања музеја;
8. Помоћ при обогаћивању књижевног фонда;
9. Подршка културним манифестацијама у општини Гацко.

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ 5: **Развој и унапређење спорта и физичке културе**

1. Реконструкција постојећих објеката за спорт и културу;
2. Изградња спортске дворане за потребе физичког васпитања и спортских активности општине Гацко по принципу јавно – приватног партнерства;
3. Опремање фискултурних сала и свлачионица по школама и спортској дворани и унапређење садржаја Спортске дворане;
4. Изградња базена и додатних садржаја уз базен у склопу спортске дворане;
5. Програм подршке младим спортским талентима (како финансијска подршка кроз спортске стипендије тако и подршка клубова у којима тренирају итд.);
6. Развој планинарског бициклизма;
7. Унапређење и очување здравља грађана Општине стварањем услова за омасовљење рекреативног вјежбања «Спорт за све»;
8. Стратешко повезивање најуспјешнијих спортских организација, у појединим спортским гранама, са истакнутим и афирмисаним спортским клубовима у великим градским центрима, у циљу даљег спортског усавршавања и афирмација најталентованијих и најуспешнијих младих спортиста из Гацка.

Из дефинисаних стратешких и оперативних циљева, те пројектних идеја/задатака издвојили смо тридесетседам **приоритетних акционих планова** који су презентовани у наставку. Сваки акциони план припада једном од горе дефинисаних стратешких, односно оперативних циљева, па су тим редослиједом и презентовани.

6.4. АКЦИОНИ ПЛАНОВИ

Стратешки циљ 1: Унаприједити ефикасност, јавност и одговорност рада општинске управе и организација цивилног друштва, како би се задовољиле потребе грађана, те осигурало њихово учешће у јавним пословима	Пројекат: бр. 1
Оперативни циљ 1: Осигурати механизме и ојачати капацитете грађана за активно учешће у јавним пословима	<u>Поједностављење административних процеса</u>
Кратак опис пројекта: Административна служба треба да буде сервис грађанима што подразумијева омогућавање остваривања права у складу са посебним законима (грађење, предузетништво, инвалидност, грађанска стања и сл.) Да би се овај задатак у потпуности остварио потребно је организовати и опремити службе тако да сви процеси трају што краће период и да странкама све процедуре буду поједностављене. У наредном периоду треба наставити са развојем шалтер сале како би се у потпуности остварила идеја да грађани могу остваривати своја права по принципу „Све на једном мјесту“. Потребно је и отворити посебну канцеларију, која ће пружати услуге постојећим и потенцијално новим предузетницима.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Грађани, инвеститори, правна лица.
Очекивани резултати: Завршетак отварања канцеларије за предузетнике. Задовољство грађана са услугама и привлачење инвеститора.	Индикатори:
Потенцијални партнери за имплементацију: Грађани, предузетници.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: Око 50.000 КМ	Трајање пројекта: 12 мјесеци.

Стратешки циљ 1: Унаприједити ефикасност, јавност и одговорност рада општинске управе и организација цивилног друштва, како би се задовољиле потребе грађана, те осигурало њихово учешће у јавним пословима	Пројекат: бр. 2 <u>Израда социјалне карте становника општине Гацко</u>
Оперативни циљ 1: Осигурати механизме и ојачати капацитете грађана за активно учешће у јавним пословима	
Кратак опис пројекта: У протеклих 18 година десиле су се велике миграције становништва, не постоје прецизни подаци о броју становника, а не постоји информација када ће се попис извршити. Ратна и постратна дешавања, транзиција изазвало је велико сиромаштво. Потребе за превентивним радом и социјалном заштитом социјално угроженог становништва су енормно порасле. Могућности за социјалну заштиту, а у циљу смањења сиромаштва и превенција социјалних патологија су релативно ограничена. Да бисмо идентификовали и категорисали потенцијалне кориснике неопходно је изградити социјалну карту становништва. Само добра идентификација и категоризација корисника обезбиједиће квалитетно праћење стања и израду квалитетне социјалне политике у локалној заједници. Активности: - Формирање стручног тима различитог профила: психолог, социолог, дефектолог и соц.радник, - Израда методологије, стандарда и листе индикатора, - Пилот истраживање (тестирање модела за израду социјалне карте), - Израда социјалне карте сукцесивно по степену угрожености, - Анализа и ажурирање.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Становништво општине Гацко (домаћинства).
Очекивани резултати: - Идентификација и - категоризација	Индикатори: - број евидентираних домаћинстава на гатачкој општини,

- израда социјалних политика на локалном нивоу, - квалитетна социјална заштита, - смањење социјалне искључености, - повећање социјалне сигурности.	- број категорисаних домаћинстава, - активне социјалне политике, - ниво соц.заштите, - број соц.укључених, - повећан ниво остваривања права на соц и здравствену заштиту.
Потенцијални партнери за имплементацију: Центар за социјални рад	
Процијењена укупна вриједност пројекта: Око 80.000 КМ	Трајање пројекта: 24 мјесеца.

Стратешки циљ 1: Унаприједити ефикасност, јавност и одговорност рада општинске управе и организација цивилног друштва, како би се задовољиле потребе грађана, те осигурало њихово учешће у јавним пословима	Пројекат: бр. 3
Оперативни циљ 2: Квалитет услуга општине треба да буде усклађен са принципима добре управе, кроз квалитетније управљање људским ресурсима, јавним финансијама и општинском имовином	<u>Модернизација рада јавне управе примјеном информационих технологија</u>
Кратак опис пројекта: Да би се омогућило свим субјектима: грађанима, локалним управама, пословним субјектима, владиним и невладиним организацијама перманентан приступ сервисима јавне управе неопходно је : 1. Креирати квалитетан, динамичан и модуларан веб портал; 2. Аутоматизовати архиву ради лакшег и бржег претраживања база података ради тражења и издавања тражене документације или у друге сврхе као и ради економичнијег, трајнијег и поузданијег чувања архивске грађе; 3. Увести интернет ради квалитетнијег, бржег и ефикаснијег рада и комуникације унутар општине за што је потребно ангажовати стручњаке из те области; 4. У систематизацију увести радно мјесто веб мастера (дипл. инг електротехнике рачунарског смјера) за потребе стручног и квалитетног одржавања интернет сервера, интранета и веб портала.; 5. Свједоци смо рапидног ширења информационих технологија, сталних промјена и усавршавања у тој области. Та чињеница намеће императив свеобухватног овладавања проблематиком и иновацијама у области информационих технологија од стране свих запослених у општинској управи. У том циљу је неопходно обезбиједити услове за интерну, перманентну едукацију и усавршавање свих запослених. За то је потребна једна опремљена просторија као рачунарска кабинет (5 рачунара, 1 штампач, 5 рачунарских столица и 5 столова)	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Сви запослени у општинској управи (оперативни менаџмент и остали радници), грађани и остали привредни и непривредни субјекти и организације.

Очекивани резултати: Омогућавање свим субјектима перманентан приступ сервисима јавне управе. Стварање ефикасне, функционалне, транспарентне, брзе и јефтине општинске управе.	Индикатори: - Рационално кориштење радног времена, - Улагање у људске ресурсе, - Квалитетнији живот, - Побољшање квалитета живота запослених, - Задовољство грађана, - Партнерски однос општине и грађана како у раду тако и у одговорности.										
Потенцијални партнери за имплементацију: Министарство за управу и локалну самоуправу.											
Процијењена укупна вриједност пројекта: <table> <tr> <td>1. Рачунарска опрема</td><td>10.000 КМ</td></tr> <tr> <td>2. Плате (брuto)</td><td>30.000 КМ</td></tr> <tr> <td>3. Намјештај</td><td>5.000 КМ</td></tr> <tr> <td>4. Адаптација просторије</td><td>10.000 КМ.</td></tr> <tr> <td>У К У П Н О</td><td>55.000 КМ</td></tr> </table>	1. Рачунарска опрема	10.000 КМ	2. Плате (брuto)	30.000 КМ	3. Намјештај	5.000 КМ	4. Адаптација просторије	10.000 КМ.	У К У П Н О	55.000 КМ	Трајање пројекта: 6 мјесеци
1. Рачунарска опрема	10.000 КМ										
2. Плате (брuto)	30.000 КМ										
3. Намјештај	5.000 КМ										
4. Адаптација просторије	10.000 КМ.										
У К У П Н О	55.000 КМ										

Стратешки циљ 1: Унаприједити ефикасност, јавност и одговорност рада општинске управе и организација цивилног друштва, како би се задовољиле потребе грађана, те осигурало њихово учешће у јавним пословима	Пројекат: бр. 4
Оперативни циљ 2: Квалитет услуга општине треба да буде усклађен са принципима добре управе, кроз квалитетније управљање људским ресурсима, јавним финансијама и општинском имовином	<u>Сертификација локалне управе</u>
Кратак опис пројекта: Сертификација локалне управе као основни циљ представља побољшање и унапређење система управљања квалитетом услуга. Увођењем ISO 9001:2000 јасно се дефинишу права, дужности и обавезе учесника у неком процесу. У Административној служби Општине Гацко поступа се у складу са препознатим процесима, документованим процедурама и радним упутствима, који су саставни дио документације неопходне за унапређење система и сертификацију. У циљу побољшања система сваки службеник може пријавити неусклађеност са успостављеним системом, било да се ради о организационој или некој другој неусклађености. Такође, службеници се обраћају начелнику Општине и у случају када требају реаговати корективно, односно превентивно а у складу са захтјевима стандарда. Приступ управљања који је фокусиран на квалитет пружања услуга, заснован је на судјеловању свих службеника са циљем постизања задовољства како корисника тако и запослених. Циљ увођења ISO 9001:2000 је развијање свијести о квалитету услуга у свим организацијским процесима на свим нивоима. Сви у Административној служби требају бити у служби грађана. У оквиру овог пројекта биће едуковани су сви који доприносе квалитету услуга Општине Гацко. Дакле, то подразумијева да су едуковани начелник Општине, замјеник начелника, предсједник Скупштине општине, секретар Скупштине општине, начелници одјељења и службеници Административне службе. Одређен број службеника биће едукован је за интерну провјеру система квалитета, сертификовани интерни аудитори који ће провјеравати рад и усклађеност са системом два пута годишње. Стандард је подијељен на интерне захтјеве тј. оне који се односе на унапређење рада администрације и екстерне тј. оне који се односе на кориснике услуга. Административна служба Општине Гацко не може дјелотворно извршавати своје свакодневне задатке, осим ако не примјењује одређени систем управљања. Свакидашње управљање повезано је са рационалним процесом обезбјеђења усклађености и повезаности потребних ресурса у Административној служби.	

Међутим, свакодневна пракса разоткрива аномалије, које могу указати и на неуређеност система руковођења. У 2012. години, увођењем ISO 9001:2000 очекује се унапређење и већа транспарентност рада Административне службе, те побољшање квалитета услуга, које произлази из организационог уређења постављеног тако да се тачно зна шта, како, ко и гдје ради, које ресурсе користи и које циљеве остварује у којем временском периоду. Процеси су описани тако да се могу пратити па ће се увођењем стандарда у континуитету пратити и радити на самом побољшању процеса рада, односно отклањању узрока неправовременог извршавања задатака.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Корисници услуга (грађани, инвеститори, предузећа и сл.) и запосленици.
Очекивани резултати: Развој организационе способности за пружање квалитетне услуге. Континуирано повећање задовољства корисника услуга и остваривање постављених циљева.	Индикатори: - Дефинисање свих процеса и процедура у циљу остварења транспарентне и ефикасне јавне управе. - Задовољство корисника услуга, управљање процесима те препознавање и предупредивање препознатих недостатака организације.
Потенцијални партнери за имплементацију: Савез општина и градова.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 20.000 КМ	Трајање пројекта: 2 године

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: <u>Изградња Јужне обилазнице Гацка</u>
Оперативни циљ 1: Развој и унапређење саобраћајне инфраструктуре	
Кратак опис пројекта: Да би се транзитни саобраћај извео ван централног урбаног подручја потребна је изградња обилазница око града. Измјештање трасе магистралних путева М6 Невесиње-Гацко-Автовац и М20 Фоча-Гацко на јужну трасу, у поље испод Гацка, треба извршити тако да се одржи континуитет међуградских и транзитних токова и да се удовољи просторно-функционалним потребама града. Јужна обилазница административно је магистрални пут, функционално је главна градска саобраћајница.Траса јужне обилазнице је приближно паралелна постојећем магистралном путу. Након изградње измјештеног дијела трасе, тј. јужне обилазнице уз десну обалу хидроенергетског канала постојећа траса губи ранг магистралног пута и постаје чисто градска саобраћајница. Након измјештања магистралних праваца на нове трасе сјеверне и јужне обилазнице, постојећи магистрални путеви постају главне градске саобраћајнице.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Грађани, инвеститори, предузећа, итд
Очекивани резултати: Побољшање услова одвијања саобраћаја, унапређење саобраћаја.	Индикатори: Безбједније одвијање саобраћаја.
Потенцијални партнери за имплементацију: Држава, страни инвеститори (концесионари)	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 350.000,00 КМ прва фаза	Трајање пројекта: 3 године

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 6 <u>Израда студије о могућностима побољшања приградског саобраћаја</u>
Оперативни циљ 1: Развој и унапређење саобраћајне инфраструктуре	
Кратак опис пројекта: Јавни превоз лица на подручју Општине Гацко је на доста лошем нивоу. Јавни саобраћај на подручју општине је аутобуски и у предратном периоду локални је био много изражајнији од међуградског, због потреба рудника и термоелектране. Данас, аутобуски саобраћај није обиман због нефункционисања привредних капацитета и смањених потреба за кретањем и за путовањима (низак стандард). Потребно је изградити Студије приградског и такси превоза за подручје општине Гацко. Адекватним приградским превозом може се смањити број возила који свакодневно долазе у уже градско подручје.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Грађани, превозници, итд
Очекивани резултати: Побољшање услова одвијања саобраћаја, унапређење саобраћаја.	Индикатори: Функционалније одвијање јавног саобраћаја.
Потенцијални партнери за имплементацију: Држава, превозници	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 40.000,00 КМ	Трајање пројекта: 6 мјесеци

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 7 Изградња паркинга
Оперативни циљ 1: Развој и унапређење саобраћајне инфраструктуре	
Кратак опис пројекта: С обзиром на очекивано повећање моторног саобраћаја и већ сад недовољан број паркинг мјеста потребно је изградити нова паркинг мјеста. Просторни размјештај паркирних површина уз јавне и пословне садржаје треба одредити такође на бази стандардом прописаних потребних вриједности, зависно од намјене објекта и јединице мјере. За једно паркинг мјесто потребно је обезбиједити површину од 25м², а за гаражно мјесто 30м². У будућем периоду потребно је изградити више паркинг мјеста.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Грађани, возачи, превозници, итд
Очекивани резултати: Рјешавање проблема паркирања у граду. Побољшање услова одвијања саобраћаја, унапређење саобраћаја.	Индикатори: Функционалније одвијање јавног саобраћаја.
Потенцијални партнери за имплементацију: Држава, превозници	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 150.000,00 КМ	Трајање пројекта: 18 мјесеци

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 8 <u>Реконструкција и новоизградња средњенапонске дистрибутивне мреже уз укидање 35 kV напонског нивоа и преласка на нову трансформацију 110/20/0,4 kV</u>
Оперативни циљ 2: Побољшање електроенергетске инфраструктуре која ће бити усмјерена на подстицање шире употребе нове и обновљиве енергије и унапређење енергетске ефикасности	
Кратак опис пројекта: Предуслов за пројекат подразумијева утврђивање и лоцирање стварних потреба за ел. енергијом и инсталисаном снагом у појединим дијеловима града, сходно динамици изградње, урбанистичком плану и осталим факторима који утичу на повећање потреба за ел. енергијом. Пројекат обухвата континуирану изградњу електроенергетске инфраструктуре и реконструкције и осавремењивање постојеће, према стварним потребама.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Потрошачи свих структура.
Очекивани резултати: Задовољавање потреба за ел. енергијом потрошача свих структура, обезбјеђивање подршке развоју привредних потенцијала и изградњи стамбених насеља, рјешавањем електроенергетске инфраструктуре.	Индикатори: Поправак напонских прилика и успостављање континуитета испоруке ел. енергије. Стварање предуслова за привредни развој Општине обезбјеђивањем квалитетне електричне енергије и довољних количина исте, те смањење дистрибутивних губитака.
Потенцијални партнери за имплементацију: Електропривреда РС, Електрохерцеговина, Електропренос БиХ, привредни субјекти, и грађани.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 2.000.000,00 KM	Трајање Пројекта: 3 године

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 9 <u>Реконструкција и новоизградња нисконапонске дистрибутивне мреже</u>
Оперативни циљ 2: Побољшање електроенергетске инфраструктуре која ће бити усмјерена на подстицање шире употребе нове и обновљиве енергије и унапређење енергетске ефикасности	
Кратак опис пројекта: Пројекат подразумијева изградњу и реконструкцију дистрибутивне НН мреже у градском, приградском и сеоском подручју. Тенденција надземних мрежа је постављање у зони пута на армирано бетонским стубовима са самоносивим кабловима и могућношћу прикључења јавне расвјете, као и скраћивање просјечне дужине нисконапонског излаза из трафостанице, затим примјена нових технологија код имплементације пројекта даљинског читања утрошка ел. енергије. Приоритети су велика насеља и насеља са тенденцијом ширења, као и насеља са недостајућом или неусловном електроенергетском инфраструктуром.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Сви потрошачи на нисконапонској дистрибутивној мрежи
Очекивани резултати: Поправак напонских прилика, повећање инсталисане снаге и континуитет у снабдијевању ел. енергијом. Рјешавање проблема напона на цијелом дистрибутивном подручју, континуитета испоруке, као и стварање предуслова за изградњу јавне расвјете на цијелом урбаном подручју, те смањење губитака.	Индикатори: Поправак напонских прилика и успостављање континуитета испоруке ел. енергије. Стварање предуслова за привредни развој Општине обезбјеђивањем квалитетне електричне енергије и довољних количина исте, те смањење дистрибутивних губитака.
Потенцијални партнери за имплементацију: Влада РС, ресорно министарство, домаће банке, међународне банке.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 3.000.000,00 KM	Трајање пројекта: 5 година

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 10 <u>Хитно смањење губитака воде у дистрибутивној мрежи</u>
Оперативни циљ 3: Побољшање водоснабдијевања и третмана отпадних вода	
Кратак опис пројекта: Због великих губитака у дистрибуционој мрежи потребно је предузети хитне мјере којима би се смањили губици воде у дистрибутивној мрежи и то : а) тражење губитака и њихово отклањање (смањење губитака у дистрибуционој мрежи – губици настали до потрошача) ; б) мапинг и прављење информационог система водоводног система; с) организовање сталних мјерних мјеста (мјерење протока и притиска у мрежи) ; д) израда математичког модела водовodne мреже; е) математички модел водовodne мреже директно повезати са мапингом; ф) калибрација модела мора се вршити континуално са подацима добијеним мјерењем на систему ; г) утицати на потрошаче да рационално троше питку воду (утицај на однос потрошач – вода) ; h) смањење губитака код потрошача. Ако се ове мјере спроведу у потпуности, снабдјевеност потрошача знатно ће се побољшати.	
Носилац реализације: Стручне институтције, Јавно предузеће “Водовод“ А.Д. Гацко Општина Гацко	Циљна група: Грађани и привредни капацитети
Очекивани резултати: Смањени губици воде у дистрибутивној мрежи и побољшано водоснабдијевање грађана и привредних субјеката.	Индикатори: Смањени губици воде у дистрибутивној мрежи.
Потенцијални партнери за имплементацију: Стручне организације.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 400.000,00 KM	Трајање пројекта: 12 мјесеци

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 11 <u>Израда и провођење Програма санитарне заштите изворишта и Елабората о квалитету и резервама подземних вода изворишта која се користе за водоснабдијевање</u>
Оперативни циљ 3: Побољшање водоснабдијевања и третмана отпадних вода	
Кратак опис пројекта: Потребно израдити и усвојити Програма санитарне заштите изворишта и Елабората о квалитету и резервама подземних вода изворишта која се користе за водоснабдијевање. Након израде Програма и Елабората и њиховог усвајања у скупштини општине Гацко треба успоставити и поштовати зоне санитарне заштите изворишта, што ће обезбиједити квалитетније и сигурније снабдијевање становништва ове општине питком водом.	
Носилац реализације: Општина Гацко.	Циљна група: Грађани и привредни капацитети
Очекивани резултати: Санитарно заштићени извори водоснабдијевања грађана Гацка питком водом	Индикатори: Санитарно исправна вода за пиће.
Потенцијални партнери за имплементацију: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 50.000,00 КМ	Трајање пројекта: 6 мјесеци

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 12 <u>Израда Студије оцјене постојећег стања система одводње отпадних вода, Студије изводљивости за надоградњу постојећег канализационог система</u>
Оперативни циљ 3: Побољшање водоснабдијевања и третмана отпадних вода	<u>и Реконструкција и изградња канализационог система Гацка и централног уређаја за пречишћавање отпадних вода</u>
Кратак опис пројекта: Постојећи канализациони систем је мјешовитог типа, истим колектором се одводе употребљене и атмосферске воде. Канализационим системом је обухваћен мањи дио урбаног подручја Гацка, тј. само око 4.000 становништва градске зоне, чак око двије трећине општине користи септичке јаме за фекалне отпадне воде. Употријебљене воде се дакле, махом диспонирају у индивидуалне септичке јаме или директно упуштају у канале повремених водотока и јаруге. Неопходно је израдити Студију оцјене постојећег стања система одводње отпадних вода и Студију изводљивости за надоградњу постојећег канализационог система Гацка, тако да се планира канализација сепаратног типа, посебним колекторима да се одводе употребљене, а посебним атмосферске воде. Фекална канализација треба да се развија на постојећој канализацији мјешовитог типа, а кишну базирати на регулацијама повремених водотока који се налазе на урбаном подручју. Планирати да реципијент оборинске канализације буде хидроенергетски канал који има и функцију заштите површинског копа. Фекалне воде треба да се колектором, чија је траса треба да буде усклађена и паралелна са трасом хидроенергетског канала, воде на планирани уређај за пречишћавање чија је локација на подручју термоелектране. Планирани капацитет пречистача треба да износи 10000 ЕС, чиме се омогућује евентуално прикључење канализације насеља Автовац на градску канализацију Гацка. Потребно је урадити и анализу и израду студије изводљивости за градњу неколико мањих децентрализованих и трошковно повољних система за обраду отпадних вода становништва у руралном дијелу Општине. Изградња канализационог система и уређаја за пречишћавање за Општину Гацко у финансијском смислу премашују способност локалне заједнице и неопходно је тражити донације из приступних фондова за стабилизацију и придруживање ЕУ и фондова који су формирани за заштиту слива. У складу са законским рјешењима потребно је увести одређене таксе за загађиваче и на тај начин обезбиједити дио средстава за изградњу система за пречишћавање.	

Изградњом канализационог система и централног уређаја за пречишћавање отпадних вода обезбиједили би се услови за заштиту локалних водотока од загађења и испуниле обавезе из европске Директиве о водама што би био значајан допринос заштити животне средине и стварања предуслова за одрживи развој.	
Носилац реализације: Стручне институције, Јавно предузеће “Водовод“ А.Д. Гацко Општина Гацко	Циљна група: Преко 90 % становника града и околних насеља, инвеститори, предузећа и институције.
Очекивани резултати: Санација, реконструкција и доградња система канализације и изградња централног уређаја за пречишћавање отпадних вода у Гацку. Поуздано и ефикасно одвођење санитарних и оборинских вода и индустријских отпадних вода и њихово пречишћавање до квалитета које прописује европска Директива о водама. Обезбијеђени основни предуслови за заштиту од загађења водотока и подземних издани питких вода. Побољшани организациони, институционални и управљачки капацитети предузећа Водовод ад Гацко. Обезбијеђени услови за здрав живот и инвестирање у привреду.	Индикатори: Град Гацко и сва приградска насеља имају поуздано одвођење отпадних вода и њихово пречишћавање до контролисаног квалитета према домаћим стандардима и захтјевима садржаним у европској Директиви о водама. Водовод је у стању да заједно са локалном управом обезбиједи средства за покривање оперативних трошкова и да контролише и одржава систем канализације и уређај за пречишћавање отпадних вода.
Потенцијални партнери за имплементацију: Европске финансијске и донаторске институције, Дирекције за воде РС, Фон за заштиту животне средине РС, Влада РС, одабрани извођачи радова.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 11.000.000,00 KM	Трајање пројекта: 5 година

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 13 <u>Изградња мреже градског централног гријања из Термоелектране уз стварање услова за нове прикључке у градском и приградском дијелу како би се смањило број индивидуалних ложишта и котловница</u>
Оперативни циљ 4: Топлификација града	
Кратак опис пројекта: Гацко у непосредној близини градске зоне има један од највећих термоенергетских објеката у РС и велике залихе лако доступног угља, али тренутно Гацко не посједује организован топлификациони систем. Сви објекти на територији града имају индивидуалне изворе снабдијевања топлотном енергијом. Већина њих има властите котловнице које користе угаљ као гориво. Постојеће стање је неодрживо због низа негативних карактеристика од нерационалне потрошње енергената, некавалитетног и непотпуног гријања, до загађења животне средине које проузрокује велики број индивидуалних ложишта у којима је сагоријевање углавном непотпуно. Због свега, а у циљу квалитетног развоја града, у сарадњи са ТЕ „Гацко“, изградити вреловодну и топловодну мрежу из Термоелектране и вреловодних станица на подручју града Гацка уз примјену модерних технологија за управљање и аутоматизацију.	
Носилац реализације: ТЕ „Гацко“, Општина Гацко.	Циљна група: Грађани и привредни капацитети.
Очекивани резултати: Изграђено и обезбијеђено даљинско централно гријање Гацка. Побољшање квалитета живљења, смањење загађења.	Индикатори: Изградња вреловодне и топловодне инфраструктуре на подручју града и околних насеља.
Потенцијални партнери за имплементацију: Грађани и инвеститори, савјети мјесних заједница, међународни и други донатори, пројектне куће.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 8.000.000,00 KM	Трајање пројекта: 5 година.

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 14 <u>Израда Просторног плана општине Гацко</u>
Оперативни циљ 5: Побољшање просторног и урбанистичког планирања и заштите животне средине	
Кратак опис пројекта: Закон о уређењу простора је прописао обавезу локалних заједница да донесу просторни план општине као дугорочни стратешки плански документ који се доноси на период од најмање 10 година. Просторни план Општине Гацко, престао се примјењивати доношењем Закона о уређењу простора јер није усклађен са одредбама овог Закона. Захтјеви грађана, правних лица, као и разне интервенције у простору, према овом Закону се одобравају у складу са одговарајућом планском документацијом. У овом случају плански документ овог нивоа је основ за рјешавање захтјева у редовном поступку пред Одјељењем за Просторно уређење али и основ за израду документације нижег реда (урбанистички план, регулациони планови, урбанистички пројекти и др.) и израду одговарајуће техничке документације у складу са истом. Такође, 2008. године, донесен је Просторни план Републике Српске, којим се, између осталог, реализује израда и доношење планова нижег реда, тј. просторних планова општина. Просторним планом општине се разрађују и оквирно просторно дефинишу одређења из Просторног плана РС. За реализацију овог пројекта потребно је предузети потребне претходне активности, а што се односи на: - доношење Одлуке о приступању изради, - плаћање дијела трошкова израде као и договор у вези са набавком одговарајућих ажурних геодетских подлога, - за завршетак овог пројекта потребно је формирати Нацрт плана, - провести процедуру јавног увида, провести стручну расправу те, - на основу проведене стручне расправе и обраде примједби које се прикупе током јавног увида формирати Приједлог плана, и исти понудити Скупштини општине Гацко на усвајање.	
Носилац реализације: Општина, грађани, надлежне установе.	Циљна група: Грађани, инвеститори, предузећа, туристичке организације.

Очекивани резултати: - Испуњавање законске обавезе, - Усклађеност са Просторним планом РС.	Индикатори: - Одговарајућа квалитетна планска рјешења, - Заштита простора од неадекватних интервенција, - Задовољство грађана и осталих подносиоца захтјева.
Потенцијални партнери за имплементацију: Заинтересована правна лица (предузећа), надлежне установе и службе.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 200.000 КМ (израда Плана + дигитални орто-фото снимак)	Трајање пројекта: 2 године

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 15 <u>Израда Регулационих планова пословних зона у Гацку</u>
Оперативни циљ 5: Побољшање просторног и урбанистичког планирања и заштите животне средине	
Кратак опис пројекта: У недостатку важећег Просторног плана општине Гацко и Урбанистичког плана Гацка, појављује се врло често проблем код рјешавања захтјева за изналагање нових локација за изградњу привредних и пословних објеката разних дјелатности, као и за рјешавање захтјева за проширење постојећих пословних комплекса. Такође, посебан проблем је присутна бесправна градња која за посљедицу има деградацију простора као и онемогућавање брзог и квалитетног рјешавања потреба за организованом градњом одређене намјене. Врло често се појављују инвеститори који траже припремљене и опремљене нове локације у власништву општине а њиховим захтјевима није могуће удовољити јер не постоји плански документ као основ за прибављање истих. - За реализацију овог пројекта потребно је донијети одлуку о приступању изради регулационог плана за подручје које се планским документом вишег реда предвиди као подручје за ову намјену. - Након израде плана од стране изабраног носиоца израде (стручне организације) и формирања приједлога, исти се треба усвојити од стране Скупштине општине Гацко.	
Носилац реализације: Општина, грађани, надлежне установе.	Циљна група: Грађани и правна лица, инвеститори, предузећа.
Очекивани резултати: - Побољшање понуде за будуће инвеститоре, - Усклађеност са Просторним и Урбанистичким планом општине - Олакшана израда остале техничке документације у складу са одредбама Закона,	Индикатори: - Одговарајућа квалитетна планска рјешења, - Заштита простора од неадекватних интервенција, - Задовољство грађана и осталих подносиоца, захтјева, потенцијалних инвеститора,

- Олакшано рјешавање захтјева грађана и правних лица у складу са одредбама Закона, - Усклађен развој и рационално кориштење и уређење простора општине и унапређење заштите животне средине, - Побољшана понуда на тржишту.	- Олакшана израда документације нижег реда и друге документације.
Потенцијални партнери за имплементацију: Заинтересована правна лица (предузећа), надлежне установе и службе.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 70.000 КМ (израда Плана + ажурирање геодетских подлога)	Трајање пројекта: 2 године

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 16 <u>Израда новог Урбанистичког плана Гацка</u>
Оперативни циљ 5: Побољшање просторног и урбанистичког планирања и заштите животне средине	
Кратак опис пројекта: Законом о уређењу простора је дефинисано је да је урбанистички план дугорочни и стратешки плански документ. Урбанистичким планом се утврђују основни циљеви, правци и инструменти развоја у простору и њиме се детаљније разрађују и просторно дефинишу одређене из Просторног плана општине. Урбанистички план Гацка, престао се примјењивати доношењем Закона о уређењу простора, јер није усклађен са одредбама овог Закона. Захтјеви грађана, правних лица као и разне интервенције у простору се према овом Закону одобравају у складу са одговарајућом планском документацијом. Како постоји обавеза усклађивања планских рјешења из планских докумената различитих нивоа, изради Урбанистичког плана Гацка може се приступити након доношења просторног план општине Гацко. Након дефинисања одговарајућих програмских смјерница, потребно је донијети одлуку о приступању изради урбанистичког плана. Такође, потребно је кроз програм уређења грађевинског земљишта обезбиједити потребна финансијска средства. По избору носиоца израде плана и проведене процедуре израде, приједлог плана треба да усвоји Скупштина општине Гацко.	
Носилац реализације: Општина, грађани, надлежне установе.	Циљна група: Грађани и правна лица, инвеститори, предузећа, туристичке организације.
Очекивани резултати: - Извршена законска обавеза, - Усклађеност са Просторним планом општине Гацко.	Индикатори: - Одговарајућа квалитетна планска рјешења,

- Усклађен развој и рационално кориштење и уређење простора општине Гацко и унапређење заштите животне средине, - Олакшана израда остале планске документације у складу са одредбама Закона, - Олакшано рјешавање захтјева грађана и правних лица у складу са одредбама Закона.	- Заштита простора од неадекватних интервенција, - Задовољство грађана и осталих подносиоца, захтјева, потенцијалних инвеститора, - Олакшана израда документације нижег реда и друге документације.
Потенцијални партнери за имплементацију: Заинтересована правна лица (предузећа), надлежне установе и службе.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 250.000 КМ (израда Плана + дигитални орто-фото снимак)	Трајање пројекта: 2 године

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 17 <u>Изградња Регионалне санитарне депоније са могућношћу рециклаже појединих сировина (органске материје, пластика, папир, стакло, остали материјали)</u>
Оперативни циљ 5: Побољшање просторног и урбанистичког планирања и заштите животне средине	
Кратак опис пројекта: Као приоритетни проблеми у области збрињавања чврстог отпада на подручју општине могу се идентификовати: велики број локација на којима се врши неконтролисано одлагање чврстог отпада, недовољна покривеност подручја општине редовним одвозом чврстог отпада, нарушавање санитарно-хигијенског режима депоновања на градској депонији, због неприлагођености депонине санитарном депоновању, непостојање селективног система прикупљања чврстог отпада и кориштења секундарних сировина. Званична депонија комуналног отпада општине Гацко је депонија која се налази испред одлагача јаловине (земље) са Рудника и ТЕ Гацко која уједно затрпава отпад, а то је подручје Златице. Дјеломично је уређена, тј. постоје изграђена ограда и путеви унутар депоније. У августу 2002. год. у оба ентитета усвојена је «Стратегија управљања чврстим отпадом у БиХ». Стратегијом се у наредним фазама изградње регионалних санитарних депонија у БиХ планира и изградња регионалне депоније на подручју Херцеговине. Потребно је да се донесе одлука у скупштини локалне самоуправе да ли да се дио територије општине Гацко предложи за локацију једне такве депоније. Усвајањем такве одлуке стварају се предуслови за изградњу регионалне санитарне депоније, а то опет за собом носи читав низ других пројеката које финансира Свјетска банка, а реализују се (у највећој мјери на територији општине на којој се налази депонија) у цијелом региону који гравитира тој депонији (пројекти селективног прикупљања отпада, опремање потребне инфраструктуре за тај пројекта, пројекти едукације становништва, итд). Поред тога локална самоуправа добија и предузеће које ће руководити том депонијом и које ће наплаћивати услуге депоновања комуналним предузећима општина региона. Изградња једне такве депоније ангажоваће и расположиву грађевинску оперативу општине.	
Носилац реализације: Општина Гацко са осталим општинама регије	Циљна група: Локална заједница, грађани, државна и приватна предузећа, јавне установе, невладин сектор.

Очекивани резултати: - уређена санитарна депонија, - формирано и опремљено ново предузеће за управљање депонијом, - набављен погон за рециклажу. - континуиран процес рециклаже, - ријешен проблем органског и медицинског отпада, - стимулисање мањих фирми за рециклажу пластике.	Индикатори: - количина рециклираног папира, пластике, аутомобилских гума, стакла. - 10 нових мањих фирми за рециклажу пластике, стакла и папира, - 5 нових мањих фирми за производњу готових производа од рециклиране пластике, - 30 нових радних мјеста.
Потенцијални партнери за имплементацију: Свјетска Банка	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 7.500.000, 00 КМ	Трајање пројекта: 5 година

Стратешки циљ 2: Унаприједити цјелокупну инфраструктуру, унаприједити просторно уређење и осигурати одрживо управљање природним ресурсима и животном средином	Пројекат: бр. 18
Оперативни циљ 5: Побољшање просторног и урбанистичког планирања и заштите животне средине	<u>Успостављање мониторинга за праћење имисијских концентрација полутаната у ваздуху, а резултате мјерења редовито јавно објављивати</u>
Кратак опис пројекта: Квалитет ваздуха густо насељених подручја сматра се у данашње вријеме једним од основних проблема заштите ваздуха. Ово стога јер је на таквим подручјима највећи број становништва изложен најчешће највећој и најразноврснијој емисији загађујућих супстанци у ваздух. Истраживања и праћење квалитета ваздуха у урбаним и индустријским подручјима је један од првих задатака ка рјешењу, у већини земаља свијета, присутног проблема аерозагађења. Проучавање и праћење квалитета ваздуха има за циљ контролу и смањење садржаја штетних супстанци у њему Општина Гацко нема никакав систем управљања квалитетом ваздуха, а изградња тог система је основна приоритетна мјера у овој области, тј. потребно је да општина успостави праћење имисијских концентрација полутаната у ваздуху, а резултате мјерења редовно јавно да објављује.	
Носилац реализације: Општина Гацко	Циљна група: Становници општине Гацко, ТЕ „Гацко“ и стручне институције
Очекивани резултати: Редован мониторинг квалитета ваздуха на територији града, Ваздух бољег квалитета	Индикатори: Квалитет ваздуха се редовно мјери,а резултати мјерења се јавно објављују.
Потенцијални партнери за имплементацију: ТЕ „Гацко“ и стручне институције	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 100.000,00 КМ/годишње	Трајање пројекта: Континуирано

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 19
Оперативни циљ 1: Развој и унапређење рударства	<u>Детаљна геолошка истраживања минералних резерви општине, израда више Студија изводљивости експлоатације и изградње прерађивачких капацитета минералних сировина</u>
Кратак опис пројекта: Термoeлектрана на подручју општине Гацко оставаља велике количине електрофилтерског пепела које нико не користи већ се депонује у завршене копове, а електрофилтерски пепео се може искористи на више начина. Да би се почело са коришћењем овог ресурса потребно је иницирати и подржати израду студије изводљивости могућности примјене електрофилтерског пепела ТЕ Гацко, на основу које би се потенцијални инвеститори могли одлучити за инвестирање. Да би се у службу развоја ставила и друга минерална богатства општине потребно је иста истражити, документовати и ставити на располагање потенцијалним улагачима. Сходно овоме потребно је иницирати и подржати истражне радове утврђивања резерви и квалитета глина гатачког угљеног базена, детаљна геолошка истраживања резерве кровинских лапорца угљеног слоја, истражна бушења кредних кречњака на локалитету Поникве у циљу дефинисања квалитативних и квантитативних карактеристика истих и истражна бушења и лабораторијске анализе узорака манганове руде на локалитетима Равна греда и Камењача. У циљу промоције могућности искоришћења и експлоатације рудних и минералних богатстава општине Гацко потребно је да се израде студије изводљивости експлоатације и изградње прерађивачких капацитета (цемент, глина, лапорци, кречњаци на локалитету "Поникве", руде мангана, електрофилтерског пепела). Једна од значајнијих мјера која треба да се спроведе у грани енергетике и рударства јесте, а на коју могу да утичу органи локалне самоуправе, јесте смањење количине пепела на најмање јединице и рекултивација девастираних површина у првобитно стање – оранице и ливаде, а не у дине – брда.	
Носилац реализације: Општина Гацко, стручне институције	Циљна група: Потенцијални улагачи
Очекивани резултати: - Минерална богатства општине су детаљно истражена, документована и	Индикатори: - У службу развоја општине стављена су минерална богатства општине

доказана је оправданост њихове експлоатације и изградње прерађивачких капацитета.	
Потенцијални партнери за имплементацију: Потенцијални улагачи, концесионари, стручне институције	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 1.000.000,00 KM	Трајање пројекта: 5 година

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 20
Оперативни циљ 1: Развој и унапређење рударства	<u>Детаљна хидрогеолошка истраживања изворишта воде и израде Студије изводљивости експлоатације и изградње прерађивачких капацитета водних ресурса општине</u>
Кратак опис пројекта: Да би се могло планирати искоришћење великог броја изворишта и потенцијала питке и здраве воде општине Гацко потребно је иницирати и подржати детаљнија испитивања врела (Вјетерник, Сињи Вир, Добра вода – Чемерно, Бодежишта) и извора (Придворице, Јабушнице, Херцеглија, Срњ, Пећина и Љубовац – Рудопоље).	
Носилац реализације: Општина Гацко, стручне институције	Циљна група: Потенцијални улагачи
Очекивани резултати: - Водна богатства општине су детаљно истражена, документована и доказана је оправданост њихове експлоатације и изградње прерађивачких капацитета.	Индикатори: - У службу развоја општине стављена су водна богатства општине
Потенцијални партнери за имплементацију: Потенцијални улагачи, концесионари, стручне институције	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 700.000,00 КМ	Трајање пројекта: 5 година

Стратешки циљ 3: Унапрјеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 21 <u>Израда Стратегије развоја села</u>
Оперативни циљ 2: Рурални развој и развој пољопривреде	
Кратак опис пројекта: Политика развоја сеоских подручја требала би бити политика која се заснива на њиховим компетитивним предностима умјесто да се посматра као политика помоћи подручјима у тешкоћама. Како би се стимулисао развој, селу није потребна помоћ него ad hoc подршка и то у оним секторима који имају будућност, потенцијал и у којима се може постићи конкурентност и изузетност. Управо због тога је потребно изградити Стратегију развоја села гатачке општине која би подразумевала одговарајуће финансирање, подршку преко јавних услуга и адекватно политичко лидерство, који ће довести до развоја инфраструктуре, технологије и услуга које апроксимирају и стварају синергетски ефекат између урбаног и руралног подручја ове општине, умјесто њиховог удаљавања.	
Носилац реализације: Општина Гацко, стручне институције	Циљна група: Становништво руралних дијелова општине Гацко
Очекивани резултати: Методично улагање и развој руралних подручја општине	Индикатори: Стратегија развоја села
Потенцијални партнери за имплементацију: Стручне институције	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 50.000,00 КМ	Трајање пројекта: 6 мјесеци

Стратешки циљ 3: Унапрјеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 22 <u>Организована производњу поврћа и цвијећа у затвореном простору (коришћењем топлотне енергије Термоелектране) и на отвореном пољу</u>
Оперативни циљ 2: Рурални развој и развој пољопривреде	
Кратак опис пројекта: Производња поврћа и цвијећа у затвореном простору и на отвореном пољу је профитабилна грана пољопривредне производње и у експанзији је последњих година. Узимајући у обзир рељеф, климу, квалитет пољопривредног земљишта и високу производњу по јединици површине, неопходно је улагање у савремене пластенике од минимум 150 м ² површине. Додамо ли томе и велике количине толотне енергије из ТЕ „Гацко“ која се може искористи веома лако и повољно будућност ратаске производње гатачке општине треба да се заснива на стакленичкој производњи. Овај вид производње је доста скуп (због цијене толотне енергије), али са обзиром на веома доступну толотну енергију у овом простору је лако остварив. Могућност организовања откупа у регији је такође последњих година у порасту, те је такође неопходно производњу поврћа у затвореном простору знатно проширити и увезати са истима.	
Носилац реализације: Општина Гацко,	Циљна група: Становништво руралних дијелова општине Гацко, потенцијални инвеститори
Очекивани резултати: Повољна производња ратарских култура у затвореном простору коришћењем вишка топлоте из ТЕ „Гацко“	Индикатори: Гатачка општина је лидер у производњи ратарских култура у затвореном простору
Потенцијални партнери за имплементацију: Стручне институције, потенцијални инвеститори	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 500.000,00 КМ	Трајање пројекта: 18 мјесеци

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 23 <u>Заштита постојеће популације Гатачког говечета као важаног ресурса општине Гацко</u>
Оперативни циљ 2: Рурални развој и развој пољопривреде	
Кратак опис пројекта: Као важан ресурс сточарства овог краја постојећа популација Гатачког говечета мора се очувати и унаприједити. Такође, неопходно је предузети одређене активности како би се обезбиједила тржишта за јунице или сјеме бикова гатачког говечета у брдско-планинским крајевима, прије свега на подручју Динарских планина, приморског дијела Хрватске, скоро цијеле БиХ, Црне Горе, дијелова Србије, Македоније и Албаније. У том циљу потребно је подржати наставак пројекта за Оснивање репроцентра за сиво Гатачко говече и очување генофонда сивог Гатачког говечета у Гацку и подржати његов рад. Основи циљ пројекта треба да буде: 1. Формирање репроцентра за производњу приплодног подмлатка сивог Гатачког говечета; 2. Задовољење потреба за стеоним јуницама добрих репродуктивних, производних и здравствених предиспозиција у сврху унапређења сточарства на подручју Општине, РС и БиХ; 3. Очување генофонда расе у сврху спречавања даљњег неконтролисаног укрштања са другим расама.	
Носилац реализације: Општина Гацко “Општа земљорадничка задруга“ Гацко Агенција за узгој и селекцију у сточарству РС	Циљна група: Сточари гатачке општине
Очекивани Резултати: Очувана, заштићена и унапријеђена популација гатачког говечета	Индикатори: Аутохтоно гатачко говече чини окосницу сточрства општине, регије и РС

Потенцијални партнери за имплементацију: Задружни савез РС, Министарство пољоприведе РС, Министарство иностраних послова Савјета министара БиХ	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 250.000,00 КМ	Трајање пројекта: 24 мјесеца

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 24 <u>Оснивање центра за едукацију пољопривредних произвођача</u>
Оперативни циљ 2: Рурални развој и развој пољопривреде	
Кратак опис пројекта: Тренутно стање у пољопривредној производњи (уситњеност, наклоњеност традицији, низак ниво приноса по јединици производа и сл.) указује на потребу за константном едукацијом пољопривредних произвођача. Такође, трендови у пољопривредној производњи обавезују произвођаче на посједовање адекватних сертификата и стандардизацију производње. У складу са наведеним, Центар за едукацију пољопривредних произвођача, би представљао мјесто гдје би исти стекли знања и вјештине из пољопривреде, као и неопходна документа за будући рад, прилагођена стандардима ЕУ. Предуслови – велика заинтересованост пољопривредних произвођача за нова сазнања, постојање средње пољопривредне школе, формирање одсјека за унапређење пољопривреде при административној служби општине Гацко, добра сарадња са научним и стручним институцијама са подручја БиХ, као и ресорним министарствима. Рад Центра за едукацију би се заснивао на ангажману експерата из појединих области пољопривреде, како теоријском тако и практичном, на основу потреба исказаних од стране пољопривредних произвођача. Пројектна идеја се базира на одржавању едукација путем семинара, курсева, практичних обука и тренинга произвођача. У току прве године финансирање рада Центра, у првом реду предавача, ће се обављати дијелом из донаторских средстава, а дијелом из буџета општине. Од друге године рада у финансирању ће учествовати и корисници услуга, чије ће се учешће у финансирању повећавати до момента самоодрживости Центра. Организатор свих активности у оквиру рада Центра за едукацију је Одсјек за унапређење пољопривреде општине Гацко. За покретање Центра за едукацију пољопривредних произвођача неопходно је: - наћи одговарајуће просторије и адаптирати их у форму амфитеатра; - технички опремити просторију за едукације; - набавити адекватно превозно средство за теренске обуке произвођача – минибус.	

Носилац реализације: Општина Гацко “Општа земљорадничка задруга“ Гацко	Циљна група: Пољоприврени поризвођачи гатачке општине
Очекивани Резултати: - обучени пољопривредни произвођачи; - повећање запослености; - повећање прихода; - привлачење страних инвеститора; - развој руралних подручја;	Индикатори: - сертификати о обукама; - повећање броја запослених пољопривредних произвођача у руралним подручјима општине; - останак већег броја младих људи у руралним подручјима;
Потенцијални партнери за имплементацију: Задружни савеза РС, Министарство пољопривреде РС, Пољопривредни произвођачи	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 200.000,00 КМ	Трајање пројекта: Континуирано

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 25 <u>Евидентирање шумске површине под минама, израда програма, и проналажење средства за уклањање истих</u>
Оперативни циљ 3: Развој и заштита шумског фонда	
Кратак опис пројекта: Око 30% површине општине или 21.907 ha се налази под шумом од чега високе шуме чине 9.240 ha или 42%. Већи дио националног парка Маглић и Зеленгора (са Перућицом) се налази на подручју општине Гацко. Узимајући у обзир да се велики дио површине Гацка налази под шумама, шумски ресурси представљају важан потенцијал. Гатачки шумски ресурси су осредњи са становишта распрострањености и разноврсности у односу на површину земљишта. Посебно велике негативне посљедице по шумске екосистеме оставио је протекли рат у току којег су посебно страдале шуме у непосредној близини саобраћајница и насељених мјеста. На појединим подручјима дошло је до неконтролисаних сјеча, пустошења и деградације шуме, а резултат је појава многих болести, пожара, ледолома и вјетролома. Међутим, минираност шумског земљишта онемогућава било какве санационе захвате. Све ово је значајно угрожава одрживост газдовања шумама, а тиме и стабилност шумских екосистема. Да би се могли реализовати развојни програми којима би се знатно унаприједило здравље шума и само газдовање шумама, неопходно је евидентирати шумске површине под минама, израдити програм, и пронаћи средства за уклањање мина.	
Носилац реализације: Шумско газдинство „БОТИН“ Невесиње - Шумска управа Гацко.	Циљна група:
Очекивани резултати: Развој и заштита шумског фонда није ограничена минама.	Индикатори: Све шумске површине су очишћене од мина.
Потенцијални партнери за имплементацију: Цивилна заштита РС.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 500.000,00 KM	Трајање пројекта: 6 година

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 26 <u>Промоција територије општине Гацко</u>
Оперативни циљ 4: Побољшање индустрије, малих и средњих предузећа, развој прехранбене индустрије (млијечних и месних производа)	
Кратак опис пројекта: Организовање адекватних кампања као и израда промотивног материјала у виду штампаних брошура, видео и веб презентација, ЦД-ова, као и других облика промоције. Упознавање надлежних институција са проблематиком која је тренутно актуелна на подручју општине Гацко, а која директно утиче на економски развој исте, као и на значај могућности активног учешћа јавних институција и привредних субјеката са подручја општине у самој промоцији територије и њеном развоју уопште. У склопу горе наведених активности, првенствено би се вршило упознавање одговорних лица из јавних институција (предузећа) са тренутном ситуацијом на територији општине, којима би се уз одговарајуће обуке јасно представило колики је значај територијалног маркетинга у промоцији и развоју територије. Све набројане активности директно би утицале на стање тржишта рада у смислу отварања нових радних мјеста, те омогућавање потенцијалним инвеститорима брз приступ и интегрисање у привредни систем општине Гацко. Очекује се и доношење одређених подстицајних мјера на локалном нивоу од надлежних институција, као и формирање комисије (посебно организованог тијела) која би својим активностима координирала процесима који би потенцијалним инвеститорима олакшало да своје пословне интересе остварују на подручју општине Гацко, а које би директно утицале на конкурентност територије у односу на окружење. Друге активности које би могле да допринесу развоју пројекта промоције територије и развоја територијалног маркетинга дефинисале би се и примјењивале у току саме имплементације пројекта.	
Носилац реализације: Општина Гацко	Циљна група: Потенцијални страни и домаћи инвеститори

Очекивани резултати: - Израда Студије о могућностима привлачења инвеститора на територију општине Гацко, - Упознавање надлежних институција о активностима и значају самог пројекта (кроз едукацију и презентације), - Формирање комисије састављене од представника кључних институција и привредних субјеката, те усмјеравање њихових активности ка потребама потенцијалних инвеститора - Континуиране активности на развоју и промоцији територије с циљем привлачења инвеститора који би своје пословање реализовали на територије општине Гацко, - Континуирано стварање услова за отварање нових радних мјеста и побољшања опште ситуације на тржишту рада, - Стварање конкурентног пословног миљеа и услова за остваривање пословних активности.	Индикатори: - Студија изводљивости, - Организоване 3 радионице, 1 семинар и 3 презентације, - Именована комисија и делегиране активности. - Израђен промотивни материјал у виду штампаних брошура, видео и веб презентација, ЦД-ова итд. - Извјештај Бироа за запошљавање и Фонда ПИО о стању на тржишту рада, - Повећан број инвеститора.
Потенцијални партнери за имплементацију: РЕДАХ - Регионална развојна агенција за економски развој Херцеговине и Међународне институције.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 200.000,00 КМ	Трајање пројекта: 1 годину континуирано

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 27 <u>Организација привреде за локални економски развој - оснивање пословних удружења</u>
Оперативни циљ 4: Побољшање индустрије, малих и средњих предузећа, развој прехранбене индустрије (млијечних и месних производа)	
Кратак опис пројекта: У циљу стварања повољног пословног амбијента поред организовања јавног и невладиног сектора, потребно је организовати и приватни сектор. Да би приватни сектор на што ефикаснији начин био укључен у пројекте локалног економског развоја, његови интереси и планови морају бити стављени на знање јавном и невладином сектору. Због већег броја активних пословних субјеката, потребно је организовање (оснивање) једне институције која би радила на заступању интереса појединих привредних грана. Пословни субјекти који су активни унутар одређеног сектора, а који оцијене да постоји потреба оснивања пословног Удружења, имају могућност да наведену активност и покрену. Пројектом ће се промовисати идеја пословног удруживања у најзначајнијим привредним дјелатностима општине Гацко, које немају до сада основана пословна удружења. Идеја ће бити промовисана кроз организацију различитих активности подршке наведеним секторима, као и реализације комплетне процедуре потребне за званично оснивање пословних удружења у складу са одговарајућом законском процедуром.	
Носилац реализације: Општина Гацко РЕДАХ - Регионална развојна агенција за економски развој Херцеговине: Припрема и реализација пројекта оснивања удружења.	Циљна група: Пословни субјекти активни у производним дјелатностима, као и представници приватног сектора (послодаваца) уопште, на подручју општине Гацко.
Очекивани резултати: - Основана нова пословна удружења. - Изграђени капацитети унутар	Индикатори: - Званични оснивачки (судски) акти удружења.

удружења за провођење пројекта пословних удружења. - Обезбијеђена финансијска самоодрживост пословних удружења. - Створена основа за развој Кластера из основаних удружења.	- Уговори о ангажовању координатора удружења и осталог особља. - Одлуке скупштина удружења о плаћању чланарине. - Умрежавање предузећа и сарадња на заједничким пројектима.
Потенцијални партнери за имплементацију: Иницијативни одбори за оснивање пословних удружења: Покретање иницијативе за оснивање удружења. Међународни пројекти са сличним очекиваним резултатима: Техничка и финансијска подршка	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 60.000,00 КМ по једном основаном удружењу	Трајање пројекта: 6 година

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 28 <u>Израда Студије изводљивости улагања у прераду меса и млијека на територији општине Гацко</u>
Оперативни циљ 4: Побољшање индустрије, малих и средњих предузећа, развој прехранбене индустрије (млијечних и месних производа)	
Кратак опис пројекта: На подручју општине Гацко сточарство је заступљено већ дуги низ година, а посебно у последње вријеме је усмјерено на производњу млијека, говеђег и овчијег меса, те у једном дијелу свињског и живинског меса. У општини Гацко регистровано је око 570 пољопривредних газдинстава са евиденцијом од око 5.000 говеда, расе "гатачко говече" и "чешки сименталац". Поред говеда на подручју гатачке општине узгаја се и око 25.000 оваца. У протеклој години за подстицај квалитетних приплодних стеоних јуница пријављено је 125 газдинстава са двије или више јуница. Мљекара "Пађени" из Билеће откупила је са подручја општине Гацко преко милион литара млијека. Остали произвођачи су у систему крава-теле, односно базирају се на узгој младе телади. Унапрјеђењем сточарске производње са акцентом на производњу млијека и меса подршком и субвенцијама оснивачима мини фарми говеда створила би се основа за развој високо квалитетне специјализоване месне и млијечне индустрије. На исти начин, развојем овчарства овог краја, како екстензивног тако и интензивног типа створила би се сировинска основа за развој ове двије гране прехранбене индустрије. У циљу промоције могућности искоришћења веома богатог сточног фонда (који још посједује и огроман потенцијал за развој) неопходно је изградити Студију изводљивости улагања у прераду меса и млијека на територији општине Гацко којом би се доказала оправданост улагања у изградњу ових прерађивачких капацитета и којом би се могле привући значајне инвестиције у Гацко, а самим тим унаприједила и сточарска производња овог краја.	
Носилац реализације: Општина Гацко	Циљна група: Произвођачи меса и млијека на подручју општине Потенцијални инострани и домаћи инвеститори

Очекивани резултати: Гатачко месо и млијеко се пласира на тржиште као готов производ, а не као сировина Сточарство као профитабилна грана привреде	Индикатори: Урађена Студија изводљивости улагања у прераду меса и млијека на територији општине Гацко
Потенцијални партнери за имплементацију: Матично удружење произвођача млијека, Земљорадничка задруга Гацко Агенција за пружање стручне помоћи у пољопривреди испред Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде у Влади Републике Српске.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 100.000,00 КМ	Трајање пројекта: 12 мјесеци

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 29 <u>Развој дрвне индустрије, нарочито производње грађевинске столарије, паркета, фурнира и брикета од пиљевине</u>
Оперативни циљ 4: Побољшање индустрије, малих и средњих предузећа, развој прехранбене индустрије (млијечних и месних производа)	
Кратак опис пројекта: У производњи дрвета на подручју општине Гацко, запослено је 25 људи, што чини 0,79 % укупне запослености. Имајући у виду шумске ресурсе у Гацку, ова индустријска грана, која је у предратном периоду представљала једну од најуспјешнијих грана оријентисаних на извоз, може бити дјелатност преко које је могуће брзо и лако ревитализовати предратну запосленост. У наведено нису укључене приватне, регистроване и нерегистроване пилане, које користе дрвну масу добијену недозвољеном експлоатацијом шума. Међутим, и ту се ради само примарна прерада дрвета (разрезивање грађе) при чему се добија само полупроизвод ниске тржишне вриједности, а све је веома далеко од финалне прераде и производње производа више вриједности. Не постоји никакав концепт искориштења свих отпадака, који се одлажу уз погоне за резање или на дивљим депонијама, а често се врши и њихово спаљивање. Притисци на животну средину у овом сектору се појављују, током и након рата, кроз неконтролисану сјечу шуме, првенствено намијењене за производњу резане грађе и плоча. У том смислу неопходно је иницирати и подржати друге иницијативе за развој дрвне индустрије, нарочито производње грађевинске столарије, паркета, фурнира и брикета од пиљевине кроз обезбјеђење локација, инфраструктуре, издавање свих потребних одобрења потенцијалним инвеститорима. Као вид привлачења инвеститора израдити и Студију економске оправданости улагања у овај сектор привреде на подручју општине којом би се оправдала и доказала исплативост улагања и доказали сировински потенцијали за ову област привреде.	
Носилац реализације: Општина Гацко	Циљна група: Дрвопрерађивачи, потенцијални домаћи и страни инвеститори

Очекивани резултати: Развој дрвне индустрије на подручју општине и производња финалних производа и њихов пласман на домаће и инострано тржиште.	Индикатори: Производња финалних производа од дрвета на подручју општине Повећање запослености Рационално коришћење шумских ресурса општине
Потенцијални партнери за имплементацију: Дрвопрерађивачи, потенцијални домаћи и страни инвеститори, концесионари	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 150.000,00 KM	Трајање пројекта: 12 мјесеци

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 30 <u>Оснивање пословних, индустријских и слободних зона у Гацку</u>
Оперативни циљ 4: Побољшање индустрије, малих и средњих предузећа, развој прехранбене индустрије (млијечних и месних производа)	
Кратак опис пројекта: Овим пројектом предвиђено је оснивање пословних, индустријских и слободних зона у Гацку. Све зоне је потребно урадити по европским стандардима. Пројекат индустријске зона подразумијева уређење земљишта односно стварање простора са потребном инфраструктуром (путеви, вода, ел.енергија, телекомуникација и сл.), гдје би потенцијални инвеститори могли, у кратком времену и уз нижа улагања (односи се на обезбјеђење дозвола за грађење и цијене некретнина), да изграде свој пословни објекат (или изнајме постојећи) и започну пословну дјелатност коју могу захваљујући инфраструктури обављати несметано. Пројекат треба да допринесе побољшању укупне економске ситуације на подручју општине Гацко, кроз повећање нивоа привредних активности и повећање запослености, и то дјелујући на побољшање амбијента за пословање у дијелу који се односи на лаку доступност (инвеститорима) некретнина уз повољне цијене, те брз, једноставан и јефтин процес добијања дозвола за грађење и употребу објекта и дозволе за рад. Долазак инвеститора треба да се деси на основу повољног амбијента за пословање, који ће се, између осталог, огледати у постојању лако доступних и цјеновно повољних некретнина (земљиште) са одговарајућом инфраструктуром.	
Носилац реализације: Општина Гацко	Циљна група: Предузећа и потенцијални домаћи и страни инвеститори
Очекивани резултати: Брзо отварање нових радних мјеста. Развој индустријске производње.	Индикатори: Смањење незапослености. Раст БДП

Потенцијални партнери за имплементацију:	
Предузетници, страни партнери, постојећа предузећа, потенцијални домаћи и страни инвеститори	
Процијењена укупна вриједност пројекта:	Трајање пројекта:
5.000.000,00 KM	24 мјесеца

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 31 <u>Израда стратегије развоја туризма општине Гацко</u>
Оперативни циљ 5: Развој туристичких и трговинских капацитета	
Кратак опис пројекта: Подручје општине Гацко треба да добије Стратегију развоја туризма којом, изнад свега, треба да се постигне повећање конкурентности туристичке привреде, повећање девизног прилива од туризма, раст домаћег туристичког промета, те раст запослености путем туризма у овој општини која има знатан туристички потенцијал. Уз ове основне привредне циљеве, овим пројектом треба да се иницира развој позитивног имица на домаћем и свјетском тржишту, да се обезбједи дугорочна заштита природних и културних ресурса ове општине у функцији туризма, да се побољша квалитет живота уз помоћ туризма и да се обезбједи заштита туристичких потрошача сагласно данашњој европској пракси. Прихватајући овако сложене циљеве и интересе општине Гацко у области туризма, Стратегија развоја туризма ове општине примарни фокус мора ставити на цјеловиту изградњу туристичких производа с изгледима у међународној конкуренцији. У том смислу овај пројект треба да постави темеље за изградњу интернационално конкурентне туристичке индустрије овог дијела Босне и Херцеговине.	
Носилац реализације: Општина Гацко и Туристичка организација општине Гацко	Циљна група: Туристички радници општине Гацко Иностранци и домаћи инвеститори
Очекивани резултати: Туризам општине Гацко је једна од основних грана привређивања Гацко је туристичка дестинација препозната како у регији тако и у иностранству.	Индикатори: Туризам у општини Гацко се развија правилно ка визији и стратешким циљевима постављеним у Стратегији развоја туризма општине
Потенцијални партнери за имплементацију: Туристичка организација РС, БиХ, Развојна агенција регије	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 90.000,00 КМ	Трајање пројекта: 6 мјесеци

Стратешки циљ 3: Унапријеђење економског раста ефикасним искориштавањем природних ресурса и туристичких потенцијала, привлачењем инвестиција и унапређењем пословног окружења	Пројекат: бр. 32
Оперативни циљ 5: Развој туристичких и трговинских капацитета	<u>Постављање туристичке сигнализације на подручју општине Гацко</u>
Кратак опис пројекта: Како би се што боље упознали потенцијални страни и домаћи туристи и др. са могућностима одмора, рекреације, смјештаја на подручју општине Гацко као и другим садржајима које општина Гацко пружа неопходно је информисање потенцијалних посјетилаца на подручју општине Гацко путем постављања путоказа на подручју свих улазака у општину Гацко. Ради што боље информисаности потенцијалних посјетиоца, пројекат постављања туристичке сигнализације такође обухвата и постављање путоказа на свим већим раскрсницама у ужем дијелу града, као и постављање путоказа у ширем дијелу града који упућују на битније туристичке локалитете у општини Гацко (Национални парк «Сутјеска», «Клиње»...)	
Циљеви пројекта: 1. Информисање посјетиоца о туристичкој понуди општине Гацко; 2. Упознавање потенцијалних посјетиоца са положајем појединих локалитета; 3. Развијање квалитета информисаности на подручју општине; 4. Побољшање квалитета информисања; 5. Повећање броја посјетилаца.	
Активности реализације пројекта: 1. Формирање стручног тима за израду идејног и изведбеног рјешења пројекта; 2. Израда плана распореда путоказа на терену; 3. Креирање изгледа путоказа (предвиђено законом); 4. Израда путоказа; 5. Постављање путоказа на терену.	
Очекивани резултати: 1. Повећан број посјетилаца на подручју општине Гацко; 2. Боља информисаност посјетиоца о туристичкој понуди општине Гацко; 3. Боља информисаност посјетиоца о битним дестинацијама на подручју општине; 4. Активирање мање познатих локалитета, услед боље информисаности; 5. Побољшање туристичке понуде општине Гацко.	
Носилац реализације: Општина Гацко и Туристичка организација општине Гацко	Циљна група: Домаћи и страни посјетиоци, становништво општине Гацко и околних

	општина, излетници, рекреативци, ученици ...
Очекивани резултати: Постављање туристичке сигнализације. Боља информисаност и усмјеравање потенцијалних туриста на подручју општине.	Индикатори: Постављена туристичка сигнализација (путокази) на подручју општине. Повећање броја посјетилаца.
Потенцијални партнери за имплементацију: Локалне фирме које се баве изградом и постављањем саобраћајне сигнализације	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 50.000,00 КМ	Трајање пројекта: 12 мјесеци

Стратешки циљ 4: Виши ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурање квалитетног и приступачног образовања, те бољи услови за културни и спортски живот грађана	Пројекат: бр. 33 <u>Анализа људских ресурса и потреба малих и средњих предузећа, као и великих предузећа, по броју и врсти квалификоване радне снаге</u>
Оперативни циљ 1: Побољшање демографске структуре и развој тржишта рада	
Кратак опис пројекта: Овај пројекат подразумијева истраживање потреба гатачких предузећа за стручним профилима радне снаге (краткорочно и дугорочно), односно утврђивање стручних и образовних профила за којим имају и/или ће имати потребу у наредних годину дана и наредних 3 – 5 година. Сврха пројекта је да се гатачким средњим школама презентују ове информације, како би направиле одговарајући план уписа ученика за наредну школску годину, односно план који ће бити усклађен са потребама гатачке привреде. Такође, ове информације би послужиле за реализовање пројекта активних мјера запошљавања (обука, преквалификација, и стручно усавршавање), чиме би се обезбиједили потребни кадрови за поменута предузећа и запослио одређени број лица.	
Носилац реализације: Општина Гацко – финансијска средства	Циљна група: Привредни субјекти са подручја општине Гацко. Потенцијално незапослена лица у будућности, а која сад спадају у категорију ученика.
Очекивани резултати: - Утврђене краткорочне и дугорочне потребе гатачких предузећа за образовним профилима радника и презентоване добијене информације. - Увођење нових образовних профила у средњошколско образовање (сходно потребама привреде) - Повећање запослености на подручју општине.	Индикатори: - Извјештај о потребним образовним профилима радника, добијен анкетирањем привредних субјеката са подручја општине. - Уведена бар 3 нова образовна профила, - Запослено мин 30% незапослених, од укупног броја исказаних потреба за стручним профилима анкетираних гатачких предузећа.

Потенцијални партнери за имплементацију:

РЕДАХ - Регионална развојна агенција за економски развој Херцеговине – ангажовање анкетара, анкетирање привредних субјеката, анализа резултата анкетирања, презентовање резултата,
 Гатачка предузећа – заинтересована за сарадњу,
 Средње школе – усклађивање наставних програма и планова у складу са потребама гатачке привреде,
 Локални медији.

Процијењена укупна вриједност пројекта:

30.000,00 КМ

Трајање пројекта:

3 мјесеца годишње

Стратешки циљ 4: Виши ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурање квалитетног и приступачног образовања, те бољи услови за културни и спортски живот грађана	Пројекат: бр. 34 <u>Подршка за запошљавање младих високообразованих кадрова</u>
Оперативни циљ 1: Побољшање демографске структуре и развој тржишта рада	
Кратак опис пројекта: Једини начин да се се спријечи огроман одлив младих и способних људи је запошљавање. Пошто не постоји „магично рјешење“ за све грађане, најбољи начин да се амортизују велики проблеми незапослености је запошљавање младих стручњака који ће улагањем своје енергије и знања доприносити развоју привреде, а самим тим и стварању услова за отварање додатних радних мјеста. Програм запошљавања младих израдиће се на основу информација прикупљених са терена (приватна и државна предузећа, јавне институције и невладин сектор). Пројекат подразумијева додјелу финансијских средстава (на основу прецизно утврђених критерија) за њихово запошљавање чиме ће се друштво (Општина) растеретити притиска одређеног броја незапослених младих људи. Захваљујући радном ангажману омогућеном кроз пројекат, корисници услуга пројекта ће утицати на своју околину ширењем позитивног става о постојању могућности за запошљавање, односно ширити идеју неопходности доживотног учења.	
Носилац реализације: Општина Гацко – план запошљавања, додјела финансијских средстава за запошљавање	Циљна група: Примарну циљну групу чине три подгрупе младих људи: - млади са факултетском дипломом до 30 године старости, - апсолвенти на факултетима, - најбољи студенти треће и четврте године студија.
Очекивани резултати: Утврђене потребе за кадровима, те додијељена средства за њихово запошљавање. Смањење незапослености.	Индикатори: Додијељена средства за запошљавање. Запослено мин. 5 ВСС дипломаната.

Потенцијални партнери за имплементацију: РЕДАХ - Регионална развојна агенција за економски развој Херцеговине – анализа потребних кадрова, младих дипломаната, Гатачки привредници – запошљавање младих дипломаната, Међународне организације – финансијска средства. Локални медији.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 150.000,00 KM	Трајање пројекта: 1 година

Стратешки циљ 4: Виши ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурање квалитетног и приступачног образовања, те бољи услови за културни и спортски живот грађана	Пројекат: бр. 35 <u>Подршка вишечланим породицама</u>
Оперативни циљ 2: Адекватна здравствена заштита, социјална политика и политика збрињавања социјално угрожених заснована на људским правима	
Кратак опис пројекта: Сврха пројекта је да се пружи организована подршка и помоћ породицама са четворо и више дјеце. Велики проценат тих породица су стамбено угрожени и сиромашни. Потребно је иницирати и подржати оснивање Удружења тих породица, обезбиједити им адекватан простор за рад и потребну опрему. Пројекат подршке вишечланим породицама подразумијева низ активности : - Обезбјеђење и опремање простора за рад удружења, - Стварање базе података, - Утврђивање приоритета у побољшавању стамбених услова породица са четворо и више дјеце, - Утврђивање критеријума за материјални положај, - Стварање услова за материјалну подршку вишечланим породицама.	
Носилац реализације: Општина Гацко	Циљна група: Вишечлане породице
Очекивани резултати: Евидентирање породица са четворо и више дјеце. Оснивање Удружења и стварање услова за адекватан рад Удружења.	Индикатори: Број евидентираних вишечланих породица Опремљен простор са неопходном опремом.
Потенцијални партнери за имплементацију: Центар за социјални рад, Невладине организације и Медији	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 250.000,00 KM	Трајање пројекта: 18 мјесеци

Стратешки циљ 4: Виши ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурање квалитетног и приступачног образовања, те бољи услови за културни и спортски живот грађана	Пројекат: бр. 36 <u>Стамбено збрињавање младих и младих брачних парова</u>
Оперативни циљ 3: Развој и побољшање система образовања, промовисање европске понуде високог образовања, као и повећање размјене дипломираних студената и академског особља. Побољшање положаја младих.	
Кратак опис пројекта: Идеја је изградња субвенционисаних станова за младе људе. Цијена тих станова, захваљујући низу субвенција, била би знатно нижа од актуелне тржишне цијене, те би на тај начин станови постали приступачнији младим људима и младим брачним паровима. Циљна група су економски стабилни млади људи, који би могли подићи стамбени кредит и редовно га враћати, те на тај начин омогућити наставак програма у наредним годинама. Носилац програма (де факто инвеститор) била би Општина Гацко, те би се, у том циљу, отворила посебна буџетска ставка. Новцем од куповине пунила би се иста и процес би био континуиран. Допринос Општине огледао би се у иницирању измјена прописа у циљу укидања ренте, смањења накнаде за уређење грађевинског земљишта, субвенционисања накнаде за комуналне прикључке, обезбјеђењу финансијских средстава за изградњу, додјели локације и обезбјеђењу инфраструктуре. Критеријумима би било прописано ко може куповати овакве станове, да би се спријечиле малверзације. Општина би, такође, размотрила модалитет кредитне гаранције за дугорочне стамбене кредите, чиме би се каматна стопа за исте смањила на 4%.	
Носилац реализације: Општина Гацко	Циљна група: Економски стабилни млади људи и млади брачни парови.

Очекивани резултати: Изградња станова за младе. Останак младих академски образованих кадрова у Гацку.	Индикатори: Изграђено 20 станова за младе. Смањење броја дефицитарних кадрова на подручју општине Гацко.
Потенцијални партнери за имплементацију: Фонд становања, Министарство за породицу, омладину и спорт.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 1.000.000,00 KM	Трајање пројекта: 1 година након тога континуирано

Стратешки циљ 4: Виши ниво социјалне сигурности грађана кроз унапријеђење приступа и квалитета услуга из области социјалне и здравствене заштите. Осигурање квалитетног и приступачног образовања, те бољи услови за културни и спортски живот грађана	Пројекат: бр. 37 <u>Програм подршке младим спортским талентима и повезивање најуспешнијих спортских организација</u>
Оперативни циљ 5: Развој и унапређење спорта и физичке културе	
Кратак опис пројекта: Општина би требало да изради и донесе програм подршке младим спортским талентима (како финансијска подршка кроз спортске стипендије тако и подршка клубова у којима тренирају итд.). Исто тако потребно је подржати пројекте развоја и унапређења школског спорта кроз афирмацију физичког вјежбања дјеце и младих у предшколским и школским установама на територији Општине. На нивоу локлане самоуправе потребно је иницирати унапређење и очување здравља грађана Општине стварањем услова за омасовљење рекреативног вјежбања «Спорт за све», као и стратешко повезивање најуспјешнијих спортских организација, у појединим спортским гранама, са истакнутим и афирмисаним спортским клубовима у великим градским центрима, у циљу даљег спортског усавршавања и афирмација најталентованијих и најуспешнијих младих спортиста из Гацка.	
Носилац реализације: Општина Гацко	Циљна група: Млади талентовани спортисти, спортски колективи
Очекивани резултати: Талентовани спортисти су подржани од стране општине у остваривању врхунских резултата, Добра сарадња локалних и великих спортских колектива у великим градским центрима и иностранству	Индикатори: Обезбјеђене стипендије и адекватни услови за рад младим спортски таленти
Потенцијални партнери за имплементацију: Спортски колективи општине, Министарство за породицу, омладину и спорт.	
Процијењена укупна вриједност пројекта: 200.000,00 KM	Трајање пројекта: Континуирано

7. ЗАКЉУЧЦИ

Реализација Стратегије развоја општине Гацко је добра полазна тачка за изградњу одрживе заједнице али и за унапређење метода рада, нарочито оних који се баве доношењем одлука о питањима везаним за развој локалне заједнице. Током рада на изради Стратегије постигнути су неки нови квалитети:

1. **Мултидисциплинарни приступ.** Мултидисциплинарни приступ је неопходан ако се жели интегрално управљати заједницом. Сам концепт развоја је мултидисциплинаран и зависи од координисаног рада стручњака из области локалне инфраструктуре, економије и привреде, заштите и унапређења животне средине и широког појма друштвеног (социјалног) развоја. Само овакав приступ усмјерен ка истом циљу – а то је одржива локална заједница – генерише позитивне резултате и ствара бољу будућност.
2. **Реални, ефикасни и рационални циљеви.** Послије дугог периода добро је анализирано стање, јасно дефинисана визија, реално, ефикасно и рационално постављени циљеви развоја. Планирање будућности локалне заједнице дефинисана је кроз визију заједнице до 2020. године, а плановима и програма дефинисане су конкретне акције.
3. **Стварање партнерских односа.** Новина у досадашњем моделу планирања је стварање партнерских односа у дугорочном планирању стратегије развоја. Актери партнерства су представници јавног, приватног и невладиног сектора. Суштина партнерства је у равноправности и транспарентности. Односи у таквим институцијама подразумијевају непосредан контакт, заједнички рад на планирању, координација у одлучивању и дефинисан одговор.
4. **Учешће јавности у доношењу одлука.** Транспарентност или отвореност према јавности за увид или за активно учешће је демократска тековина која подразумијева да сваки грађанин може непосредно или посредно учествовати у свим фазама израде стратегије. Стратегија и документи на којима се она заснива нису тајна и не могу бити тајна – најмање за грађане на које ће се највише односити.
5. **Ослањање на сопствене снаге.** Иако у Републици Српској постоје примјери израде сличних студија уз консултантску и финансијску помоћ из иностранства или домаћих институција који су финансирани из иностранства, опредјељење ове власти је да овакав документ треба да води и уради „домаћа памет“, уз примјерену али никако пресудну улогу са стране. Искуства су показала да су документи из првог примјера остали само документи на папиру и да је мало од тога у реалности реализовано. Наш приступ је лидерски – овај документ смо сами направили, сами ћемо у његовој реализацији учествовати, резултате ћемо сами осјећати и на крају, због истих ћемо искључиво ми бити одговорни. На овом мјесту се ништа не завршава. Напротив, тек сада треба да почне оно што смо сви очекивали, а то је динамичан, плански, интегрални, развој општине Гацко. Документ о развоју је битан, али не и пресудан чинилац развоја општине. Сада треба све акције претворити у дјело, конкретизовати их и „показати у пракси“.